

Várostartörténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

17. évfolyam,
2015. 2. szám

37.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

-
„Ős torony, légy üdvözölve!” A Tűztorony
építéstörténete és városi jelképpé formálódása	3	Boross István
-

KÖZLEMÉNYEK

-
Ismeretlen Auer-dokumentumok (II.)	28	Rakos Miklós
-
A 120 éve alakult Veszprémi Római Katolikus
Legényegylet kulturális tevékenységéről	43	Póór Ferenc
-
Veszprém emlékjelei 2012–2013.	50	Bándi László
Zachár Zsolt |
|--------------------------------|-----------|------------------------------|
-
Adalékok a veszprémi tüzesetekhez	70	Kovács Győző Gyula
Földesi Ferenc |
|-----------------------------------|-----------|--------------------------------------|
-
Cholnoky (Csolnoky) Jenő veszprémi diákévei	84	Rybár Olivér
-
A veszprémi viadukt megálmodója
Próder (Börzsönyi) Ferenc építőmester	100	Gy. Lovassy Klára
-
Veszprémi emlék a korona kimúlásának idejéből	b/2–3	Elek Miklós
-

ÉVFORDULÓK

-
Harmincegyes honvédek – Az olasz harctéren (VIII.)	103	Rainer Pál
-
KÖNYVSZEMLE	112	Perlaki Claudia
Jankovics Norbert
Vereskuti Klára |
|-------------|------------|---|
-

Veszprém, 2014-ben megjelent
lapok és folyóiratok bibliográfiája	119	Édes Gyuláné
-

Várostitörténeti folyóirat

17. évfolyam, 2. szám 37. 2015.

Várostitörténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle Várostitörténeti
Közhasznú Alapítvány

Székhely
és levelezési cím:
8200 Veszprém, Balácsa sor 10.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; BOROSS ISTVÁN főlevéltáros, mb. igazgató MNL VeML, Veszprém; ELEK MIKLÓS ny. könyvtáros, Balatonfüred; ÉDES GYULÁNÉ könyvtáros, EKMK Veszprém; DR. FÖLDESI FERENC nyá. ezredes, hadtörténet-kutató, Veszprém; GÁTY ISTVÁN reprográfus, MNL VeML, Veszprém; JANKOVICS NORBERT művészettörténész, régész, Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, Budapest; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, meteorológia-történész, Veszprém; GY. LOVASSY KLÁRA, ny. igazgató, helytörténeti kutató, Veszprém; PERLAKI CLAUDIA csoportvezető, Veszprém MJV Polgármesteri Hivatala, Veszprém; POÓR FERENC helytörténet-kutató, Veszprém; RAINER PÁL történész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; RAKOS MIKLÓS zenetanár, zenetörténeti kutató, Budapest; RYBÁR OLIVÉR geográfus, földrajztanár, Veszprém; VERESKUTI KLÁRA könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; ZACHÁR ZSOLT Veszprém

Illusztrációk:

Elek Miklós, Gáty István, Rainer Pál, Zachár Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle 37. szám megjelenését támogatták:

dr. Csiszár Miklós, Faa Judit, dr. Földesi Ferenc, Hideghéti Csaba, Rainer Pál, Somfai Balázs, Tenk Dezsőné, Veress D. Csabáné, dr. Veress Katalin, Wágner Lászlóné Veszprém,
Elek Miklós Balatonfüred, Lechner László Budapest,
Rakos Miklós Budapest, Répás József Zirc, Sándor Ferencné Balatonalmádi

A borító képei:

címlapon: Auer – Magyar rapszódia c. művének címlapja

2–3. oldalon: Korona–Pengő átszámitási táblázatok – 1926. (Elek Miklós)

hátlap: Időkapszulák a Tűztoronyból 1814, 1891.

TANULMÁNYOK

„ŐS TORONY, LÉGY ÜDVÖZÖLVE!”

A Tűztorony építéstörténete és városi jelképpé formálódása

BOROSS ISTVÁN

2014-BEN VOLT A 200. ÉVFORDULÓJA ANNAK A MEGÚJULÁSNAK, amely Veszprém egyik legjellegzetesebb, az idők során városunk szimbólumává nemesedett épületét új külsővel és egyúttal új szerepkörrel is felruházta. 1814. október 27-én Veszprém város lakosai lelkesen ünnepelték a Vár déli oldalánál álló, felújított őrtornyot, amely az akkori Piac tér fölé magasodva megkerülhetetlen szereplőjévé vált a város életének.

*A város főtere a Tűztoronnyal. Vasúti Levelezőlapárusítás, Budapest, 1911 körül.
Forrás: MNL VeML XV.17.*

A toronyról még a 19–20. század fordulóján is tartotta magát az a téves elképzelés, hogy valaha török minaret volt, s a török időkben a műezzin innen hívta imára a megszálló mohamedánokat¹. A valóság az, hogy a korábban várvédő funkcióval bíró vigyázótornyot a 19. század folyamán tűzvédelmi feladatokkal és ennek következtében a tűztorony elnevezéssel ruházták fel. Dolgozatunkban először áttekintjük a tűztoronnyá válás előtti korszakról rendelkezésünkre álló ismereteket, majd a 19. század eleji funkcióváltó átalakítás körülményeit vesszük sorra, kitérünk a későbbi építési fázisokra, a további kisebb beavatkozásokra is. Végül a torony különböző szerepein, szerepváltásain keresztül a városi jelképpé válási folyamat jellemzőit szeretnénk bemutatni.

A Vigyázótorony első korszaka

A veszprémi Várhegy természeti adottságai már a korai időktől kezdve erősített település, majd védelmi művekkel ellátott erősség, vár megépítésére sarkallták az itt letelepedőket. A tatárjárást követően IV. Béla rendelkezései szerint Veszprémben is megkezdődött a vár megerősítése. A 13. században kiépülő belső várat a 14–15. századi további építkezések külső várral bővítették. A külső vár déli falszakasza, a várkapu, a vártornyok ekkoriban készülhettek.² A déli falszakaszt és a Nagykaput (Külső kapu) ez a terméskövekből épült, kör alaprajzú torony, a „Vigyázótorony” védte.

A torony középkori eredetét minden kétséget kizárva igazolta az 1984-ben Rainer Pál régész vezetésével végzett régészeti feltárás. Ekkor a torony belsejében lévő feltöltést a külső szintjétől számítva 7,10 méter mélységig sikerült kiemelni, majd az ez alatti habarcsba rakott köves szintből még 30 centimétert távolítottak el.³ Statikai okok miatt a feltárás nem folytatódhatott belülről, de kívülről sem sikerült eljutni a torony alapjaiig, mivel olyan nagymértékű a torony közvetlen környezetének beépítettsége. Ugyanakkor Rainer Pál megállapította, hogy „a torony hengeres része a középkori, legalábbis végig egységes technikával, kőből készült”, azaz a mai galéria aljáig tart a torony középkori eredetű része.⁴

A Tűztorony mai kecses megjelenéséhez képest a középkorban a mai torony helyén egy zömökebb hatású, alacsonyabb (a mostani magasság kétharmadáig emelkedő), barbakánszerű védőtornyot kell elképzelnünk. A régészeti feltárás alapján megállapítható, hogy a mai galéria alatt kb. másfél méterrel lehetett a torony felső szintjének négy lőrészerű kitekintő nyílása. Egyes elképzelések szerint a torony tetején a budai „Buzogánytorony” rekonstruált tetőszerkezetéhez hasonló felépítményt helyezhettek el az építők.⁵ A budavárihoz hasonló tetővel együttvéve is a mai Óváros tér szintjétől 35–36 méterre emelkedhetett akkoriban a torony, ellentétben a mai 48 méterrel.

A déli falszakasz vonala egy helyen megtörik, a Vigyázótorony e töréspont elé nyúlik ki 5 méterrel, ennek következtében alapsíkja jóval alacsonyabban helyezkedett el a védőfal alapsíkjánál, továbbá a toronytest egy nyaktaggal kapcsolódott csak a védőfalhoz, így elsődleges szerepe a vár védelmében – miként ezt a neve is mutatja – a déli irányú kilátás ellenőrzése lehetett.⁶ A külső vár kapuja a mai Hősi Kapu helyén állt, így a torony és a kapu közötti távolságot figyelembe véve a Vigyázótorony semmiképpen nem lehetett kaputorony, esetleg korlátozottan szerepet játszhatott a várkapu védelmében. A torony bejárata a déli várfal védőfolyosójának szintjén, a belső oldalon helyezkedett el. A bejárat a középkorban azonos volt a mai bejáráttal, ezt igazolták a helyreállításkor itt talált középkori gerenda-, szemöldök- és tokmaradványok.⁷

A török korból származó Giulio Turco-féle váralaprajzokon (1569, 1572)⁸ látható, hogy a vár kapujától nyugatra a védőfal töréspontjánál áll egy kiugró (őr)torony. Alig száz esztendővel később – a haditechnika fejlődésére reflektálva – jelentős átalakítás történt a torony közvetlen környezetében, a toronytól nyugatra eső falszakasz helyére olasz rendszerű fülesbástyát építettek.⁹ A toronybelső 1984-es régészeti feltárásakor a feltöltésből előkerült leletek legkorábbi darabjai az átalakítás korából, az 1660-as évek környékéről származó I. Lipót-kori pénzek voltak.¹⁰ A 17. századi látképeken, metszeteken¹¹ is egyértelműen felfedezhető és azonosítható a vár déli oldalán álló torony.¹² Az ábrázolások alapján valóban feltételezhető, hogy a hengeres alsó részt valamiféle csúcsban végződő tetőszerkezet fedhette.

A torony átvészelte a török idők ostromait, és túlélte I. Lipót várromboló rendeletét (1702) is, amelyet Veszprémben csak később, a Rákóczi-szabadságharc után hajtottak végre. A császári rendelet hat csoportba osztotta a lerombolásra kijelölt várakat, Veszprém a IV. csoportba került. A császáriak 1703 tavaszáig csak a III. csoportig jutottak a rombolással, majd a torony a Heister-féle dűlást is túlélte (1704). Végül 1712 után szüntették meg a veszprémi vár erődítmény jellegét, lebontva több védelemét (kapuk, kaputornyok, nyugati fal rondellája) is. A hajdani őrtorony azonban megmaradhatott.¹³

A Tűztorony építéstörténete 1810–1989 között

A török háborúk és a Rákóczi-szabadságharc elmúltával a 18. század az ország, s így Veszprém számára is gyarapodást hozott. A lakosság számának növekedése, az elhagyott települések benépesítése és városi építkezések jelzik ezt a folyamatot. Miután Veszprém megszűnt végvár lenni, ezzel együtt a vár és a Vigyázótorony is elvesztette védelmi funkcióját. A toronyról évtizedekig nincs újabb említésre méltó adatunk. Vélhetően az időjárás és az elemek viszontagságainak kitett építmény folyamatos állagromlást szenvedett. Végeredményben az új viszonyok közepette,

ráadásul romos állapotban semmire sem volt használható. Új funkciót kellett találni a toronynak, új szerepet kellett kapnia, hogy megmaradhasson.

A természeti környezet Veszprémben nem tette lehetővé szabályos utcahálózat kiépítését. A náddal és zsúppal fedett, egymáshoz közel eső, szabálytalan rendben elhelyezkedő házak könnyen váltak tűzvész martalékkává. Ezt fokozta a vízhiány, illetve a vízvezetékek hiánya és a tűz gyors terjedését segítő bakonyi szél. Mivel a Vigyázótoronyból jól belátható a város, a tűz keletkezésének időben való felfedezése – némi átalakítás után – alkalmasnak látszott.

A Veszprém tűzvédelmére vonatkozó, 18. századból származó levéltári források nem tesznek említést a nem ritka városi tüzesetek vagy azok megelőzése kapcsán a magányosan álló toronyról.¹⁴ A század vége felé a városi tűzvédelmi rendeletekből vagy a városi tanács jegyzőkönyveinek hasonló tárgyú bejegyzéseiből ugyanakkor látható az előjárók azon törekvése, hogy Veszprém tűzvédelmét egyre szervezetettebbé tegyék.¹⁵ A városi tanács jegyzőkönyveiben a tűzoltóeszközök rendszeres beszerzéséről, számbavételéről olvashatunk, majd tűzi inspectort is választottak 1799-ben Szauer Pál deputátus¹⁶ személyében. A felügyelő feladata a tűzvédelmi eszközök megfelelő elhelyezésének és szükség esetén gyors mobilizálásának biztosítása volt.¹⁷ 1807-ben a városi tanács megbízta Csirke János városi főjegyzőt, hogy tűzi circulus (örjárat) bevezetéséről készítsen egy tervezetet.¹⁸ Egy évvel később már az utcabírák kötelességévé tették az örjáratok folytatását, egyúttal megtiltották az utcákon való pipázást és a szemétnak utcára söprését is a tűzmelegedés céljából.¹⁹ Sajátos módon mégis egy másik típusú természeti katasztrófa vált annak a folyamatnak a katalizátorává, amelynek során a Vigyázótorony sorsa összekapcsolódott a tűz elleni küzdelemmel.

1810-ben a kor legnagyobb magyarországi földrengése²⁰ elérte Veszprém városát is. A Kisbér–Székesfehérvár vonalon húzódó törésvonal, azaz a Móri-árok okozta az epicentrumában (Mór) a Richter-skála szerint 5,4-es erősségű földrengést.²¹ Miután Veszprém a fő törésvonal keresztező vonalainak egyikének végpontja körül található, 1810. január 14-én a városban is érzékelhető volt a földmozgás, amely több épületet is megrongált. A romos Vigyázótorony állapota tovább rosszabbodott, sőt a torony egyenesen ledőléssel fenyegette környezetét. A városi polgárok²² fóruma, a városi tanács a torony környékére (az Arany Oroszlán Patika és Nepomuki Szent János szobra közé) egy fecskendőház (tűzoltószertár) építését határozta el a nagy költséggel nemrég készített két tűzi fecskendő²³ számára. Egyúttal szerették volna elbontani az életveszélyessé vált Vigyázótornyot, és annak köveit az építkezéshez felhasználni.²⁴ A püspök tiszttartója útján beleegyezett a polgárság terveibe. A városi tanács kérte a városi nemesség hozzájárulását is, hogy a fecskendőház építési költségeinek egyharmadát – szokás szerint – a nemesek állják.²⁵ A nemesség kiküldött képviselői Cseresnyés István perceptor és Tumler Henrik azonban nem

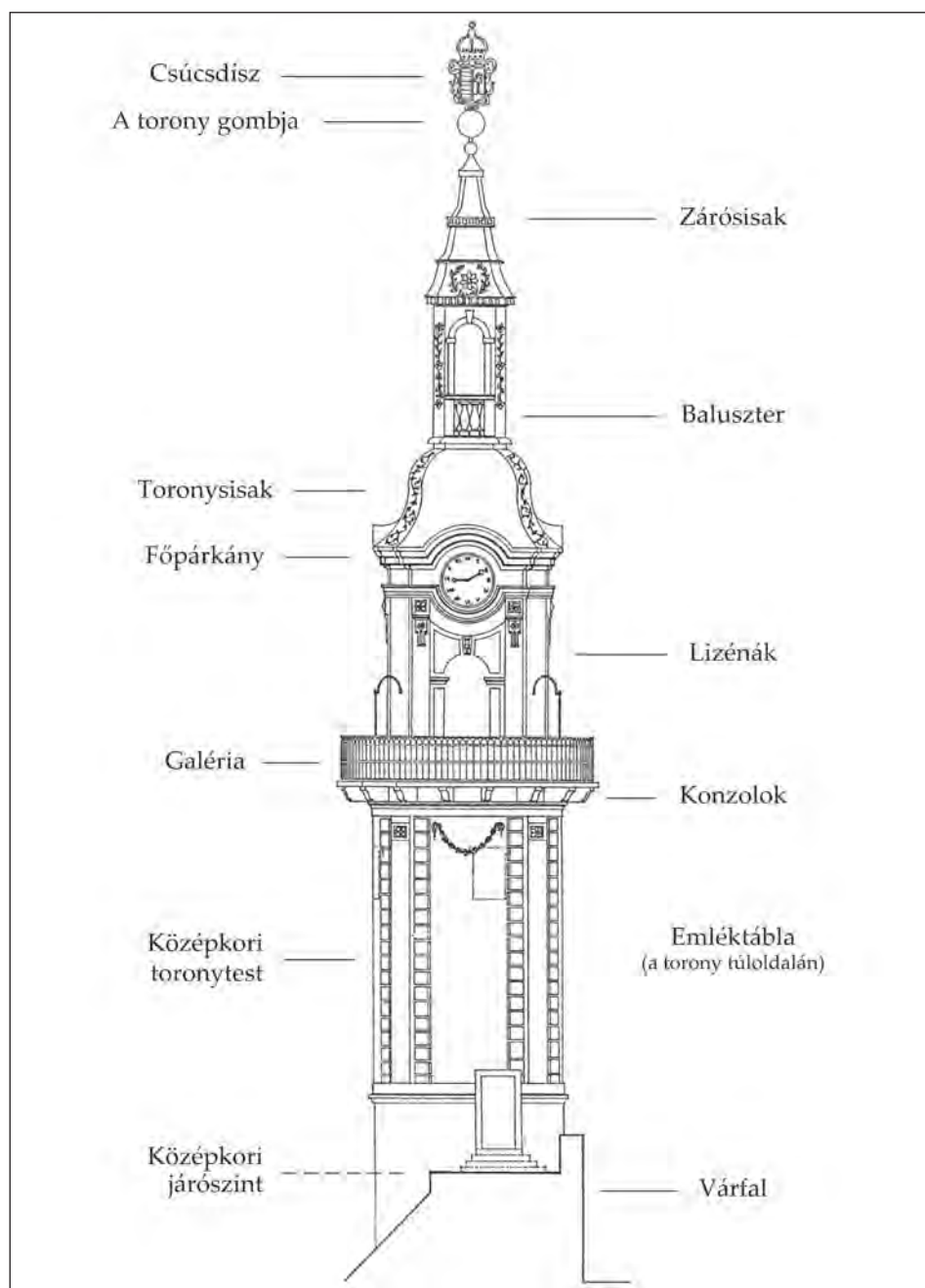
járultak hozzá a bontáshoz, túl költségesnek tartván azt. A két fél egyezkedését követően a Fecskendőház és a Tűztorony együttes felépítése mellett döntöttek.²⁶ Az új terveket Tumler Henrik²⁷ országos hírvű veszprémi mérnök, a nemesség egyik kiküldött képviselője készítette el, „mint ehhez értő és jeles rajzoló”.

Az építkezés 1811. május 17-én kezdődött. A Vigyázótorony, melynek középkori toronytestére Tumler tervei szerint galériás felépítmény került, és a Fecskendőház építése párhuzamosan zajlott. Az építési igazgató Treuer József városbíró volt, ő kezelte a polgárok és nemesek közösségei és némely önkéntes adakozók által az építkezésre beadott összegeket, készítette a számadásokat.²⁸ Mellette a polgárság részéről Arleth Jakab és a nemesség részéről Tóth Szily János vettek még részt az építkezés felügyeletében. Az építés vezetője, a kivitelező Strapkovics Sebestyén kőművesmester volt. Strapkovics pallérja Vizler János volt. Fogl József ácsmester Tissinger Károly pallérral dolgozott a tetőszerkezeten. Krénicz Ignác „kolompáros”²⁹ mester rézlemezekkel fedte be a toronysisakot. A torony 1814 őszére került olyan állapotba, hogy csúcsára felhelyezhették a toronygombot és az ország címérét. A koronás címer Jordán Bernát lakatosmester és Foichtinger Károly „képíró”³⁰ munkája. A torony gombja nem más mint egy aranyozott, üreges vörösrézgömb, amelyet Krénicz Ignác és Tellér János készített.³¹ Mindannyian Veszprém városi polgárok voltak.

Tumler Henrik és Treuer József együttműködésével az 1814–1817 között zajló építkezés oldalvizén a Várból levezették a vizet a Piacérré.³² A Fecskendőház³³ pedig nem pusztán a tűzi fecskendők részére szolgáló kocsisín lett, hanem több (emeleti) helyiségből álló épület, amelyet később az „új ház”, „új városháza” néven emlegetnek, mivel városi hivataloknak is helyet adott.

Bár 1814-ben nagy ünnepség mellett felavatták az új Vigyázótoronyt, az építkezés minden részletében csak évekkel később zárult le. 1816 augusztusában merült fel, hogy az ekkor már nagyjából kész állapotú toronyórához két harangot kellene beszerezni. A városi tanács úgy határozott, hogy a két harang ne csak óraütésre, hanem rendes harangozásra is alkalmas legyen. Az egyik harang másfél mázsás, a másik egy mázsás volt a tervezet szerint, s a harangok „takarodó harangozásra is fognak használtatni”. A toronyban lévő harmadik harangot, a lélekharangot pedig a városi jegyzőkönyv szerint újra kellett önteni, mert meghasadt.³⁴

A galériával ellátott copf stílusú felépítmény lassanként végleges formát öltött. A galéria alatti hengeres formáról a galéria felett négyzetes alaprajzúra vált a torony, de hogy ne tűnjön drasztikusnak a formaváltás a sarkokat íves falazással képezték ki. A galériára nyíló ajtónyílás mindkét oldalát lizénákkal³⁵ tagolták. A főpárkány alá íves kiképzéssel órahelyeket alakítottak ki mind a négy oldalon. A rézzel fedett toronysisakot baluszteres³⁶ nyílások teszik szellőssé, a zárósisak fölé pedig a 70 cm átmérőjű aranyozott toronygomb és a 2 méter magasságú díszes koronás címer

A tűrtorony vázrajza és építészeti elemei. Készítette: Gáty István

került. Az alsó, hengeres toronytest is a felépítményhez igazodó architektúrát kapott. Bár a torony oldalán elhelyezett emléktábla szövege így szól: „Deus est Fortitudo. Renovata 1817” „Isten az erősség. Helyreállítva 1817[-ben]”, az építkezést ténylegesen 1818. május 2-án fejezték be.³⁷

Ettől kezdve a tűzvédelemben valóságos szerephez jutott a Vigyázótorony, 1818-tól két tűzör látott el éjjel-nappali szolgálatot a toronyban, később számukat négy, majd hat főre növelték. Meghatározták a tűzörök feladatait, és a tűz jelzésének és a riasztásnak a módját is. A veszprémi tűzvédelem fejlődésének újabb lépcsőfokaként 1875-ben alakult meg a veszprémi önkéntes tűzoltó egylet. Az év végén a városi tanács az egylet rendelkezésére bocsátotta az „új városháza” épületében kialakított őrtanyát, a szertárat, a tűzoltószerkeket és a tűztornyot is.³⁸

Apró-cseprő építési-karbantartási feladatok mindig akadtak a torony körül, s ezeknek a lenyomatát őrzik a források. A toronyórát rendszeresen fel kellett húzni, és időről időre a megjavítása is szükségessé vált, erre helyi órasmesterek kaptak megbízást.³⁹ A lélekharanggal kapcsolatban más típusú probléma jelentkezett, mivel a lélekharangot a tűz jelzésére is használták, gyakori riadalmat keltett a félreértett harangszó. Ezért az 1870-es évek elején le is állították a lélekharang használatát.⁴⁰ Ekkortájt újra gondok támadtak az óraszerkezettel, az alkatrészek alapos tisztítása, a kopásnak indult darabok kijavítása esedékessé vált.

A Veszprémi Független Hírlap 1887 márciusában tudósított arról, hogy az erős szélviharban a tűztorony veszélyesen inog.⁴¹ Szily Horváth Pál gyógyszerész már évek óta észlelte a torony tetőzetének kilengését, ami nagy aggodalommal töltötte el. Ezért többedmagával felment a toronyba, ahol azt tapasztalta, hogy a gerendázat igen rossz karban van, az egész toronytető négy vékony vassínnel van a falba épített gerendához erősítve, az eltört gerendacsapok néhol csak egy vasszeggel vannak pótolva. A tapasztaltakról 1891. július 2-án írásos bejelentést tett a városi tanácsnál. Mint írja: „szemtanúk szerint a toronytető viharokor annyira inog, hogy a toronyór asztalán lévő ivópohár tartalma kilocsog.”⁴² A figyelmeztetés hatásos volt, mivel 1891 augusztusában a városi tanács elhatározta, hogy a gombot és a koronás címert újraaranyoztatják, a toronyórát megjavíttatják és világítószerkezettel látják el. Ezen kívül az ismétlődő szakértői vizsgálatok megállapításainak megfelelően kicserélték a toronysisak rézlemezfedését és fedélszékét, a toronytestbe vascsigalépcsőt szereltek. A kőművesmunkát Tóth Mihály, Paksi Ignác és Takács János kőművesek végezték. Kéz Antal ácsmester a torony tetőzetének famunkáját végezte. Szilágyi Mihály rézműves a rézlemezfedést, Mező Lajos aranyozó a címert aranyozta. A toronyórát Mendelényi István órás javította és látta el világítószerkezettel. A gomb tisztogatását Kohl Antal technikus végezte. Dr. Óvári Ferenc⁴³, aki ekkor városi tűzoltóparancsnok is volt, javasolta, hogy saját költségén lakását, a Tűztornyot és a városházát távbeszélővel kössék össze.⁴⁴

A Tűztorony 1891-es renoválása olyan sikeres volt, hogy ezt követően 90 évig nem kellett komolyabb beavatkozást végezni rajta. A Tűztorony tűzjelző szerepét 1893-ban is ellátta, a tűz észlelésekor a harang megszólalt, a piros zászlót kitűzték. De azon a rendbetett torony sem tudott segíteni, hogy a krónikus víz-, illetve vízvezetékhiány következtében Veszprém történetének legnagyobb tűzvésze elpusztította a Cserhát városrész jelentős részét.⁴⁵

A 20. század első felében a tüzesetek megritkultak, inkább a harangok sorsa, az óra folyamatosan esedékes karbantartása és a harangjáték megvalósítása fémjelzik a Tűztorony körüli történéseket. Az egyik harangot, a tűzjelzőt elvitte a Nagy Háború, ez volt a „szives” harang (azaz ennek volt nyelve), mégis ezt szerelték le. 1917 novemberében aztán Tóth Árpád harangöntő beszerelte a nyelvet a másik megmaradt harangba (korábban kalapács ütötte a „szivetlen” harangon a negyedeket), így az újra megszólalhatott.⁴⁶ Az óra 1902-ben már csak a piac felé eső oldalon működött, majd 1909-ben Regényi Rezső órásmeisterrel kötött szerződést a város, ekkor állapították meg, hogy az óra szerkezete ismét meglehetősen rossz karban van.⁴⁷ 1922-ben a Vár felől lévő óra számlapját áthelyezték a piac felőli oldalra és világitással látták el, mert az indoklás szerint több városlakó láthatja ezen az oldalon. Ekkor egy kisebb, 3–4 kg súlyú csengőt is beszereltek, hogy a negyedeket más hangon üsse a torony, mint az egész órákat.⁴⁸

Iklódy-Szabó János kincstári főtanácsos, a Veszprémi Takarékpénztár elnöke vezetésével 1934-ben „Veszprém–Bakony–Balaton propaganda bizottság” alakult Veszprém idegenforgalmának fellendítésére. Az 1935 nyarán tartott ünnepi hét óta elkezdtek tervezni a Tűztorony elkopott óraszerkezetének cseréjét és harangjáték beszerelését.⁴⁹ Csúry Ferenc szegedi órásmeister⁵⁰ készítette a harangjátékkal kombinált új órát westminsteri ütőszerkezettel, amelyet 1938-ban be is üzemelt a Szent István-évi ünnepségekhez kapcsolódóan. Négy világító számlappal ellátott óra került a toronyba, a hengeres zenélőszerkezet játszotta dalokat egy erősítőszerkezet közvetítésével hangszórókból élvezhették Veszprém lakói. A harangjáték minden nap két ízben volt hallható. Az elhangzott dalokról a későbbiekben még lesz szó.⁵¹

A II. világháborút a harangjáték elvesztése árán vészelte át a Tűztorony. Majd 1949/50 fordulóján a Rákosi-éra felvezetéseként eltávolították a címert a torony tetejéről, helyére vörös csillag került.⁵² Az 1950-es évekre annyit romlott a torony állaga, hogy a helyzet megoldására 1954-ben a városi tanács végrehajtó bizottsága kezdeményezte a Tűztoronynak mint műemléknek a helyreállítását. Kisebbségi javításokat el is végeztek ekkor. Érdekes, hogy már 1954-ben szakmai javaslat született a régi címer visszahelyezésére is.⁵³ Az 1956-os forradalom során is érték sérülések a tornyot. A forradalmárok október 25-én a vörös csillagot is eltávolították a toronysíksárról.⁵⁴ A felújítási munkák befejezésére 1957 márciusában kerülhetett sor, a több lövéstől sérült fedést és a toronyvakolatot is helyreállították. A munkálatokat Fejes

László ácsmester és társai végezték. Ekkor visszahelyezték a koronás címert is a torony tetejére, de két hónap sem telt el, s újra a vörös csillagra cserélték a patinás csúcspdísz.

Az 1980-as évek elején olyan szerkezeti problémák jelentkeztek, amelyek komolyabb beavatkozást igényeltek. A toronysisak rézlemezfedése és a fedélszék megrókant, a galéria életveszélyessé vált. A felállványozást (1981) követően a felmérést, a kutatást, és a kivitelezést az Országos Műemléki Felügyelőség és a veszprémi Bakonyi Múzeum közreműködésével 1984-ben végezték. A tornyot új órával látták el. A galéria vékony kölemezeit megerősítették. A várfalon belül a Tűztorony bejáratának környékén a területet ekkor süllyesztették le az eredeti szintre, miként az ma is látható.⁵⁵

A változó politikai környezetben 1989-ben újra lehetőség nyílt a koronás címer visszahelyezésére. Lovas Sándor budapesti restaurátor restaurálta és aranyozta a címet, amelyet a városháza építkezésén dolgozó toronydaru segítségével helyeztek vissza a torony tetejére 1989. augusztus 9-én.⁵⁶ Ismét felcsendült a modernizált technikai környezetbe átültetett harangjáték is, Csermák Antal jól ismert Sarkantyús verbunkja formájában.

Szerepek és jelképiség

A toronyépületben különböző történeti korok építészeti elemei épülnek egymásra, s hasonlóképpen rétegződnek egymásra a torony szerepköreinek egyes rétegei is. Egy épület jelentőségét, városképben betöltött szerepét esztétikai jellemzőin, elhelyezésén túl alapvetően befolyásolja és alakítja, hogy milyen funkciókat lát el a történeti korokban, hogyan jelenik meg történeti sorsfordulók idején. Ebből a szempontból a Tűztorony gazdag és tanulságos múlttal rendelkezik, amelyre érdemes egy kis figyelmet fordítani.

A 17–18. századi magyarországi várak és városok ábrázolásaival kapcsolatban ismeretes, hogy a külföldi metszők, rajzolók hadmérnököktől kapott vázlatokból, hasonló előképekből dolgoztak, a helyszínen többnyire nem jártak. Ennek ellenére nem tekinthetjük ezeket a látképeket hitelteleneknek, bár megfelelő forráskritikával kell hozzájuk közelednünk. Ezeknek a látképeknek közös jellemzője, hogy igyekeznek a városok jellegzetes épületeit megragadni és azokra építik fel a kompozíciót.⁵⁷ A veszprémi várról készült korai látképeken felfedezhetjük a Vigyázótorony alakját a Vár déli végénél, hiszen a csúcsos toronysisak segítségével könnyen beazonosítható az épület.⁵⁸ Johann Siebmacher (1603), Wilhelm Peter Zimmermann (1605), Octavian Leückhard (1656) várábrázolásain, a karlsruhei gyűjteményben őrzött helyszínrajzon (1667), Jacob Sandart (1683), Gaspard Boultats (1684) és Georg

Krekwitz (1685) látképein valóban felfedezhetők a toronyábrázolás hasonló jegyei. Mindezek alapján kimondható, hogy a Vigyázótorony már a 17. század elejétől kiemelt, jellemző épülete volt Veszprémnek.⁵⁹ Érdekes még megjegyezni, hogy a szakirodalom szerint a dunántúli várak ábrázolásának archetípusai Wilhelm Dilich kasseli rajzoló, rézmetsző és várépítőmérnök „Ungarische Chronica” (1600) című kiadványára mennek vissza, melyben Veszprém a 10 ábrázolt vár egyike volt.⁶⁰

A korai idők szerepkörére áttérve, ahogy már említettük korábban, a középkorban a vár egyik védelemként létrejött őrtorony kizárólag hadi jelentőséggel bírt. A három részre szakadt országban a török seregek megjelenése az ország közepén lévő Veszprémet a védelmi vonal fontos láncszemévé tette, a Vigyázótorony kémlelő, védelmi funkciója kiteljesedett. A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc után jó egy évszázadnyi szerepvesztő⁶¹ szünet következett.

Sajátos színfoltja a torony múltjának egy Thury Etele által leírt történet, miszerint a reformátusok üldöztetése idején a reformátusok várbeli harangjukat elásták, majd 1712-ben előszedték és felhúzták a Vigyázótoronyba, ahol egészen 1715-ig volt használatban, hiszen a várbeli reformátustemplomnak nem lehetett tornya.⁶² Ez a szakrális jellegű szerep unikum a torony életében, hasonló nem fordult elő azóta sem története során.

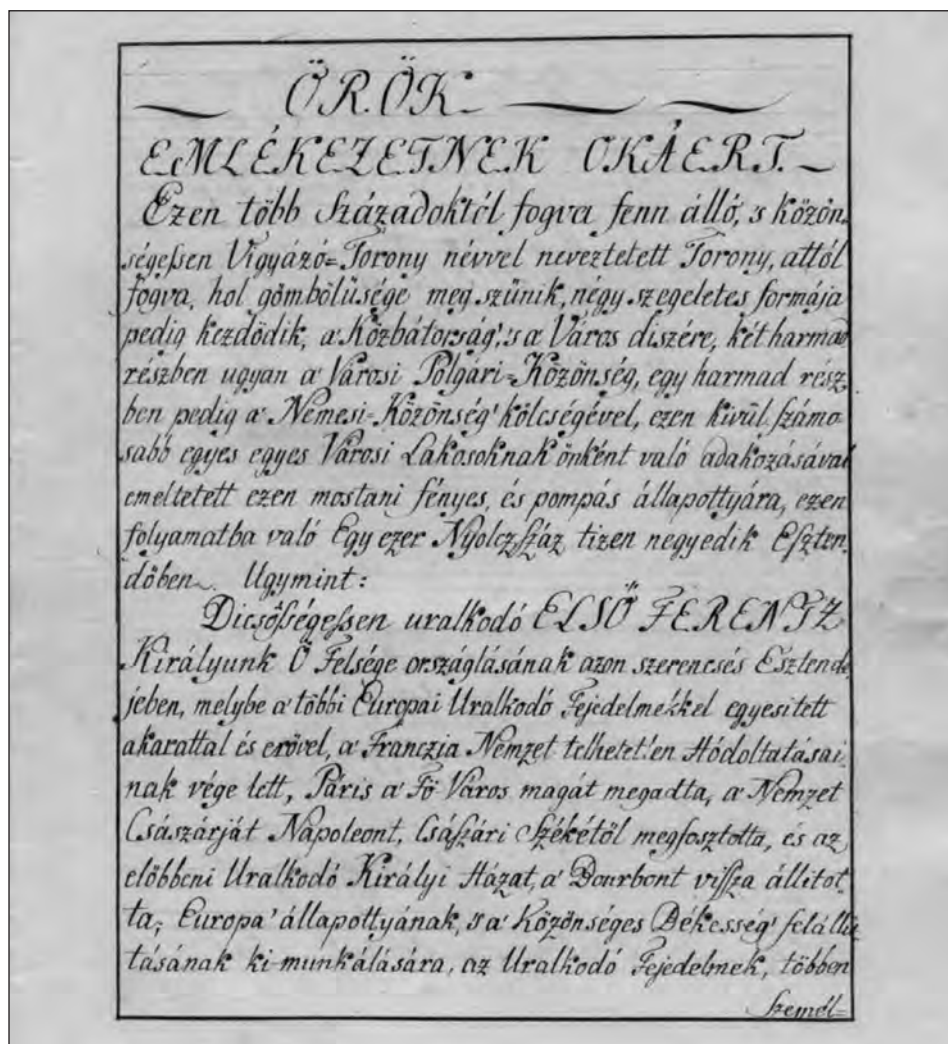
A 19. század elejétől a védelmi szerepkör újjáéled, csak az „ellenség személye” változik meg. Már nem a veszprémi várat kell óvni az ellenséges hadaktól, hanem a város egészét kell védelmezni a veszedelmes tűzvészekről. Érdekes módon a háborús viszonyok közti katonai-védelmi szerepkör a 18. század elejétől számítva majd két évszázaddal később rövid időre visszatért. Az 1919. áprilisi erdélyi román áttörés után nem sokkal a Vörös Zászló tudósítása szerint a katonai parancsnokság légvédelmi megfigyelő állomást létesített a Tűztoronyban. Az állomás kürtösének ellenséges gépek észlelése esetén rohamjelet kellett fűjnia a torony erkélyéről. A rövid újsághírben figyelmeztették a veszprémieket, hogy jelzés esetén védett helyre, pincébe húzódnak be, az utcán testi épségüket veszélyeztethetik.⁶³ A II. világháborúban már élesben is a légvédelem szolgálatába állt a torony. A helyi sajtóban a légvédelmi készség kihirdetésekor megtalálhatjuk a Tűztoronyra vonatkozó utalásokat is. A modernkori háború figyelmeztető jelzését jelentő szirénák bűgása keveredik még a Tűztorony harangjának kongatásával.⁶⁴

Ismét visszatérve egy kicsit a városábrázolásokhoz, érdemes megfigyelni a torony térbeli helyzetének, környezetének változását. A korábban említett látképektől eltérő, így különösen izgalmas a Veszprémet nyugat felől mutató 1730-ból származó ábrázolás, Werner Friedrich Bernhardt rézmetszete.⁶⁵ A háborúk elmúltával egy békésebb világban funkciótlaná váló torony tűnik fel a képen. Különösen érdekes momentum, hogy a pusztá toronytest mindenféle záróelem, toronysisak, tető nélkül áll. Ugyanakkor a vár déli végén a korábbi ábrázolásokhoz képest minden-

képpen hangsúlyosabb a megjelenése, de még a vár részeként tűnik fel.⁶⁶ Egy 1799. évi céhlevélábrázoláson a város kelet felől tárul elénk. Itt még az újjáépítés előtt láthatjuk a Vigyázótoronyt. Berken János 1817-ben készült tollrajzán már a felépítménnyel ellátott Vigyázótorony látható.⁶⁷ Az egyik legismertebb városábrázoláson – Ludwig Rohbock rajza után készült A. Fesca acélmetszete 1856-ból – a veszprémi Vár nyugati oldala látszik az 1850-es években, déli végén épp csak a Tűztorony galéria feletti része látható. Még további 19. századi ábrázolásokat is sorra vehetnénk, de az egyértelműen megállapítható, hogy a torony ekkor már nem csupán funkciójában szolgálja az egész várost, városképileg is „közelít” a városhoz, összekötő kapcsot képez vár és város között.⁶⁸

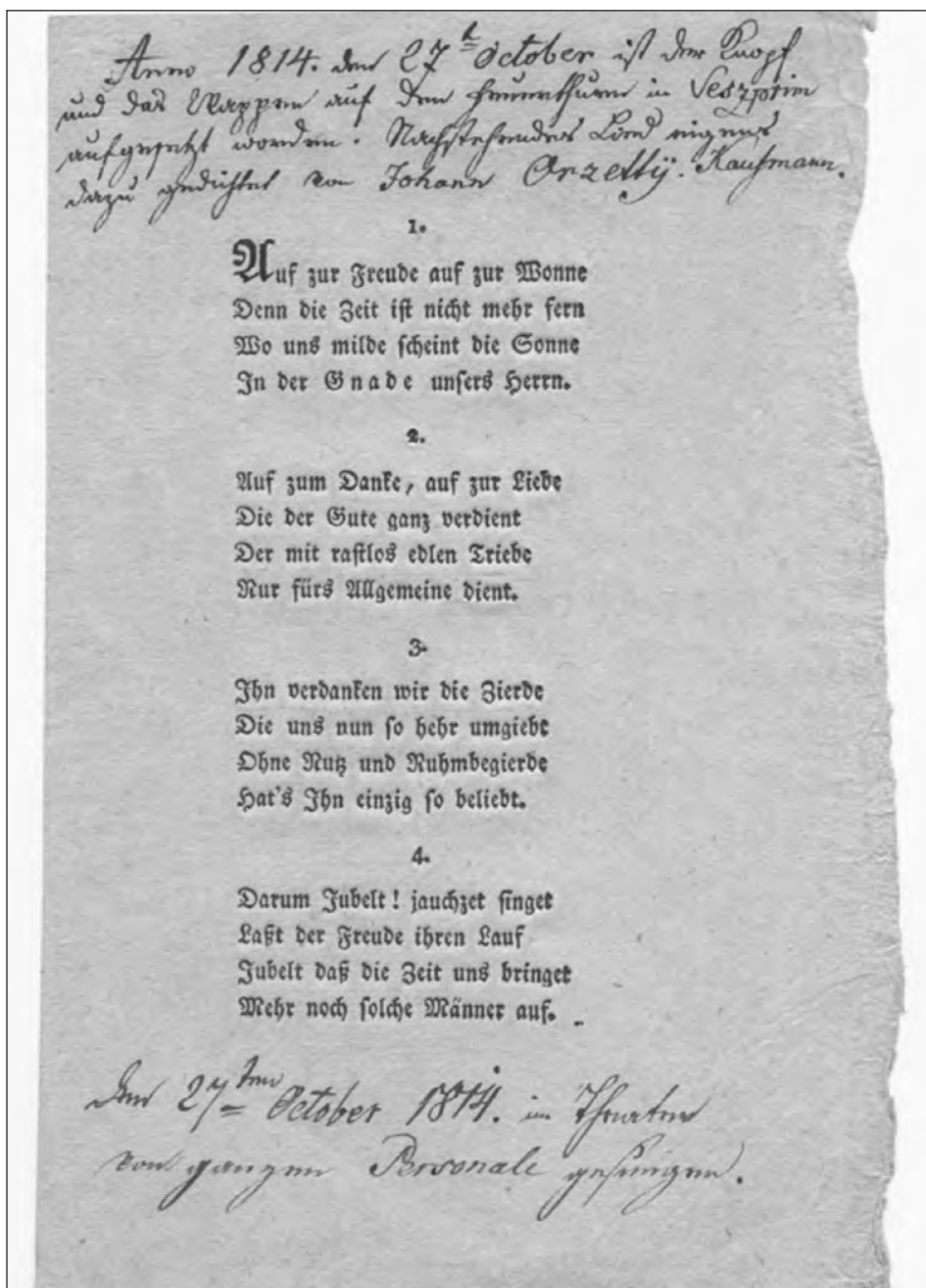
A 19. század a Tűztoronyhoz kapcsolódó ünnepi alkalmakat teremtett, amelyek erőteljes szimbolikával, jelkép jellegű gondolati háttérrel látták el az épületet. A veszprémi mértékkel mérve komoly építési vállalkozás eredményét 1814. október 27-én önfeledten ünnepelték együtt az építkezést elindító veszprémi polgárok és nemesek. Emlékiratokat helyeztek el a toronygombban, majd a gombot a címerrel együtt a torony tetejére illesztették. A terjedelmesebb iromány a városi polgárságé volt, a nemesség vezető tisztségviselőinek listáját adta a „rézpikszis”-ben (korabeli időkapcsolatban) való elhelyezésre. A polgárság emlékirata a kor lenyomatát nyújtja. I. Ferenc császár és király európai szerepvállalása, Napóleon legyőzése feletti eufórikus hangulat sugárzik az első bekezdésekből, majd a helyi viszonyok bemutatásával kimerítő archontológiai sor keretében folytatódik az írás. A püspökség, a vármegye majd Veszprém város legfőbb méltóságainak nevei és tisztségei következnek sorban rang szerint. Végül az emlékirat utolsó harmadában az építkezésben közreműködők nevei, majd az ünnepi nap eseményeinek leírása zárja a sort.⁶⁹

Aznap este a német polgárokból álló, Herrenberger Constantin vezette alkalmi társulat August von Kotzebue⁷⁰ két egyfelvonásos darabját játszotta el: *Der Deserteur* és *Das Landhaus an der Heerstrasse*.⁷¹ Az előadás után a Johann Orzetty által írt hálaadó verset⁷² a „színház” alkalmi kara adta elő kíséret mellett. A következő években is tartott színielőadásokat a magyar és a német polgárság. Az előadások bevételéből a víznek a Várból a piacra való levezetését és a Tűztorony építését is támogatták. Az akkori viszonyok között – mondhatjuk talán – épületkomplexum együttes felépítése, az emlékiratok megfogalmazása, az utókor számára egy exponált helyen való elhelyezése, az ünnepség lefolyása, s mindennek a városi jegyzőkönyvben való megörökítése arra utal, hogy Veszprém 19. századi történetében kiemelt helye van a Vigyázótorony átalakulásának. Nem utolsósorban társadalomtörténeti szempontból is figyelemreméltó tény, hogy nemesek és polgárok érzéketlenség esetén képesek voltak együttes cselekvésre.

Az 1814-ben készült emlékirat részlete. Forrás: LDM Műemléki Adattára 11353.

Ez az egység azonban hamar megbomlott, az építkezés 1818-as befejezését követően az építetők, a nemesség és a városi polgárság önkormányzati szervei között a költségek elosztása körül vita alakult ki, amely számadási perbe torkollott (1823–1828). A Nemesi Communitas közgyűlése⁷³ éppen a torony költségeihez való hozzájárulási kötelezettségét vitatta. A veszprémi nemések úgy vélték, hogy eredetileg ők az infláció által is többszörözött költségeknek⁷⁴ csak a Fecskendőkamarára eső egyharmadát vállalták. Hosszas egyezkedés után 1828-ban a Nemesi

Az 1814. évi avató ünnepségre készült hálaadó vers. Forrás: MNL VeML XIII.32.

Az 1891. évi ünnepi avatáshoz készült szórólap.

Forrás: LDM Műemléki Adattára 11360.

Communitas és a Városi Közönség egyezséget kötött, Treuer József városbíró kifizette a nemesség hozzájárulásait, így a Tűztorony és a Fecskendőház, melyben városi hivatalok is működtek, teljes egészében a polgárságé lett.⁷⁵ A városi polgárság és nemesség változó viszonyát kiválóan mutatja, hogy a Fecskendőház homlokzatán még 1814-ben elhelyezett kronosztikonos szöveget is megváltoztatták az új helyzetnek megfelelően.⁷⁶

Az 1891-es felújítás befejeztével az 1814-eshez hasonló nagyszabású ünneplésre került sor. 1891. október 11-én hajnalban ágyúszóval indult a nap. Városi díszkögyűlést követően a Kaszinó épülete előtt közszemlére tették ki a felújított toronygombot és a címet. A székesegyházban ünnepi misét celebrált Rhédey Gyula kanonok. Majd Kováts Imre⁷⁷ polgármester mondott ünnepi beszédet.⁷⁸ Újabb emlékirat is született Vikár Lajos városi főjegyző tollából. Ez az emlékirat hasonló felépítést mutat az 1814-eshez, csak jóval terjedelmesebb és részletesebb. Az európai kitekin-tést itt is az uralkodó dicséretével kapcsolták össze, majd jön az országos méltóságok, utána a helyi vezető testületek tagjainak felsorolása. Részletesen olvashatjuk a városban működő hivatalok és hivatalnokok neveit, még a Tűztoronyban szolgál-tot teljesítő tűzörökét is. Intézmények, egyesületek, egyéb testületek sorra vétele után a város népesedési, adózási stb. viszonyait taglalta a főjegyző. Az iromány zárószakaszát az 1814-es emlékirathoz hasonlóan a Tűztorony felújításának leírása, a közreműködő mesterek neveinek megörökítése és végül az avatóünnepség részle-tezése képezi.⁷⁹ A torony gombjában (egy újabb rézhengerben) az emlékirat mellett elhelyezték a polgármester beszédének szövegét, Kemenes Ferenc⁸⁰ Ezer év ünne-pén c. költeményét, mely már a közelgő millenniumot idézte meg, továbbá az ünnepség plakátjából egy példányt, illetve több darabot abból a szórólapból, amely az október 11-i ünnepi nap programját tartalmazta. Kováts Imre polgármester korstí-lusnak megfelelő beszédében megfogalmazta, hogy mit jelent a Tűztorony Veszprém számára: „Most pedig ős torony, midőn visszaadjuk fénylő gömbödet és büszke koronádat: légy üdvözölve! Légy, mint elődöd mindig a közbiztonság védfa-la, a régi torony tebenned újraéled, ki az ősapák nagy tetteiről beszél... És amint apáink felett és felettünk örködtél, örködjél hűségesen gyermekeink és utódaink felett is!”⁸¹

Az emlékirat elhelyezés motívuma kissé más történelmi körülmények között tért vissza a 20. században. Az 1956-os forradalomban sérüléseket szenvedett torony helyreállításakor a munkát végző iparosok két darab gépiratot helyeztek el a torony-gombban. Vélhetően a legnagyobb titokban történt mindez, hiszen az elvégzett mun-kák leírása mellett a forradalom egyes történéseiről is írtak: „a csillagot lelökték és helyébe ideiglenesen nemzeti zászlót kötöttek...” „a felhelyezett csillagot a nép eltá-volította...”⁸²

Érdemes még néhány gondolatot szentelni a Tűztorony politikai és nemzeti jel-

*Időkapszulák a Tűztoronyból 1814, 1891. Forrás: LDM Műemléki Adattára
11353–11361. Fotó: Gáty István*

képekkel való érintkezéseinek is. Az első ilyen ismert alkalom az 1848-as forradalom és szabadságharc idején következett be. Francsics Károly borbélymester naplójában leírja, ahogyan a nemzeti zászlót forradalmi hangulatban március 20-án kitűzték a városházára és a Tűztoronyra, aztán a főszolgabíró be is vonatta. A győri Hazánk című lapban Roboz István tudósít április elején, hogy Veszprémben nincsenek kitűzve a nemzeti lobogók csak a „tűztoronyba van egy eldugva”. 1849. január 18-án a császári csapatok bevonulását követően sárga-fekete zászló lobogott a toronyon, április végén újra a piros-fehér-zöld zászló válik uralkodóvá.⁸³ A torony politikai jellegű használatára jó példa még, hogy 1857-ben Ferenc József nevezetes veszprémi látogatásán a Tűztorony feldíszítésére is sor került.⁸⁴

Ahogy már szó esett róla az 1930-as években a tűzvédelmi szerep elmúltával az

*A Tűztorony az 1950-es évek végén, csúcsán az ötágú (vörös) csillaggal.
Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat, 1961. Forrás: MNL VeML XV.17.*

idegenforgalom fejlesztésének látókörébe került a torony. Az 1938-ban elindított harangjátékhoz kiválasztott dalokkal a magyar és helyi hagyományokat egyaránt közvetíteni tudó stílust kerestek, ezt pedig a 19. század elején kialakult verbunkos zenében találták meg. Hét dal került be a repertoárba, ebből hat verbunkos: Kisfaludy Sándor és Arnold György: Füredi Nemzeti Ének (1831), Csermák Antal: Lassú magyar, Kemény Ferenc: Veszprémi verbunk (1815), Bihari János: Bercsényi nótája, Ruzitska Ignác: Verbunk és friss, Bihari János: Verbunk. A hetedik egy ismeretlen szerzőtől származó magyar biedermeier dal volt. A harangjáték először a Felvidék visszacsatolásának ünnepén hangzott fel.⁸⁵ Ebből a tényből kiindulva vélhetően nemcsak technikai vagy pénzügyi problémák következtében nem hangzottak már fel ezek a dalok a második világháborút követően.

A torony csúcspdísz, a koronás címer sorsában a 20. század második felének rendszerváltozásai tükröződnek. Többszöri cseréje szimbolikus jelentéssel bírt, a politikai motiváció nyilvánvaló. A torony építészeti egységét bontotta meg, amikor a Rákosi-korszak ideológiájának megfelelően a koronás címet felcserélték a vörös csillaggal. A Műemlékek Országos Bizottságának szakvéleménye ezzel kapcsolatban idézésre érdemes: „a korona eltávolítása helyes és szükséges... a torony szépsé-

*A Tűztorony a város főteréről az 1908–1911. évi bontások előtt.
Jobbról a Kaszinó aláhajtója mögött a káptalani alapítványi hivatal
épületének homlokzata. Krausz Ármin fia kiadása, 1905–1908 között.
Forrás: MNL VeML XV.17.*

*A Vár déli részének nézete délkeleti irányból, a későbbi beépítések (Rupert-ház, Hősi Kapu) hiányában a Tűztorony uralja a látványt. Krausz Ármin fia kiadása, 1905–1911 között. (fűtött 1911-ben)
Forrás: MNL VeML XV.17.*

gét emelné az egész címer levétele... esztétikai szempontból még kedvezőbb, ha leveszik a címer alatti gömböt is...”⁸⁶ 1956-ban szimbolikus tett volt a vörös csillag eltávolítása és a nemzeti színű zászló helyére kötözése. Hasonló háttértartalommal bírt, hogy 1957-ben a március 15. előtti napokban helyezték vissza a koronás címet, míg a vörös csillag május 1. táján uralta ismét a toronytetőt. Szépen mutatja a kor viszonyait, hogy 1984-ben – bár felmerült – a címer még nem kerülhetett vissza a helyére. A Városi Tanács 1989-ben már engedékenyebb volt, s így az eredeti csúcscsúcs dísz nem sokkal augusztus 20. előtt elfoglalhatta a torony csúcsát.

Utolsó gondolatként még egyszer visszatérve a képi ábrázolásokhoz, a 19–20. század fordulójától egyre jobban elterjedő képeslapokat érdemes közelebbről megvizsgálni, hiszen kedvelt témájuk a város főtere a Tűztoronnyal. Jellemző ábrázolás a Főtér (Piac, Rákóczi tér, Vöröshadsereg tér) felől a torony mint központi térelem láttatása, de több képeslap mutatja a Tűztoronyból a tér felé való kilátást is. De nagyon ritkán találkozni a belső vár irányából fényképezett vagy a vár belseje felé irányuló képpel. A mai Óváros tér kialakulásáról kiváló tanulmányt írt Somfai Balázs.⁸⁷ Tanulmányában pontosan követhetők a tér bővülésének fontos momentumai, amelyek a Tűztorony városképi helyzetére is hatással voltak. Az 1857-es csá-

szárlátogatás során végzett térbővítés (a várfeljáró szabaddá tételével), majd az 1908–1911 közötti bontások (a Kaszinó és környékén lévő épületek) jelentős módosítást eredményeztek a térszerkezetben. A Tűztoronyra való rálátást segítették ezek a változások, a korábbinál jóval inkább a volt piactér részévé válhatott a hajdani vigyázótorony, sőt a tér hosszanti tengelyében állva annak egyik hangsúlyos pontjává vált. Ezt tükrözik a 20. század második feléből származó képeslapok, modernebb korokban a különböző szórólapokon, leporellókon, turisztikai célú kiadványokon megjelenő képek is.

A veszprémi vár védelmében való aktív szereptől Veszprém városi jelképévé válásáig, a városképet meghatározó szerepéig követtük a Tűztoronyt. Úgy vélem, hogy Kováts Imre 1891-ben leírt, elmondott szavai minden túlzó pátozok ellenére érvényesek ma is. A Tűztorony híd a történeti korok felett, amely összeköti a veszprémiek nemzedékeit.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári és múzeumi források

MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

IV.3.a Veszprém vármegye Törvényszékének (Sedriájának) iratai, Polgári perek

V.102.a Veszprém város Tanácsának iratai, Tanácsülési jegyzőkönyvek

V.102.b Veszprém város Tanácsának iratai, Tanácsülési iratok

V.102.c Veszprém város Tanácsának iratai, Különbféle irományok

V.121. Veszprém város nemesi közösségének iratai

V.172.c Veszprém város Tanácsának iratai, A városi Tűztorony iratai

V.173.b Veszprém város polgármesterének iratai

XV.17. Képeslevelezőlap-gyűjtemény

XIII.32. A szentkirályszabadjai Véghegy-család iratai

XXIII.660.d A Veszprém Városi Tanács Építési és Közlekedési, majd Műszaki Osztálya iratai, Tervtár

LDM = Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém

RA 18423–85. = Régészeti Adattár 18423-85: Rainer Pál régész jelentései a Tűztorony és környéke kutatásáról, 1984. május 1. és 1985. február 6.

MA 1814. = Műemléki Adattár 11353–11354: 1814-ben a Vigyázótorony toronygombjában elhelyezett rézhenger és emlékirat

MA 1891. = Műemléki Adattár 11355–11361: 1891-ben a Tűztorony toronygombjában elhelyezett rézhenger és emlékirat

Irodalom

BALASSA–KRALOVÁNSZKY, 1983. = BALASSA László–KRALOVÁNSZKY Alán: Veszprém, 1983. (Panoráma – magyar városok)

BRODSZKY, 1939. = BRODSZKY Ferenc: A Veszprémi Vigyázótorony harangjátékzenéjének ismertetése. In: Veszprém megyei város zeneiskolája. Évkönyv az 1938–39. tanévről. Veszprém, 1939. 4–6.

- CENNERNÉ WILHELMB, 1978. = CENNERNÉ WILHELMB Gizella: A dunántúli végvárbrázolások tipológiai kérdései. In: Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13 (1978). 139–148.
- GUTHEIL, 1977. = GUTHEIL Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 1.)
- HOGYA, 1990. = HOGYA György: Veszprém város szervezett tűzvédelme 1875–1948. Veszprém, 1990.
- HOGYA, 1995. = HOGYA György: A veszprémi tűzoltóság története. Veszprém, 1995.
- HUDI, 2001. = HUDI József: Francsics Károly visszaemlékezései. Pápa, 2001. (A Pápai Református Közlemények kiadványai. Forrásközlések 3.)
- HUDI, 2009. = A veszprémi színjátszás kezdetei (1723–1879). Veszprém, 2009.
- HUNGLER, 1986. = HUNGLER József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 4.)
- HUNGLER, 1988. = HUNGLER József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988. (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár 14.)
- IKLÓDY-SZABÓ, 1938. = IKLÓDY-SZABÓ János: Veszprém és a Szent István évi ünnepi hetek. Különlenyomat a „Balatoni Kurír” számaiból 1938. XI. 15.
- KOROMPAY, 1956. = KOROMPAY György: Veszprém. Budapest, 1956.
- KOVÁCS, 2013. = KOVÁCS Győző Gyula: Veszprém időjárása és éghajlata III. Időjárási szélsőségek, elemi csapások (1890–1895). Veszprém, 2013. (Veszprémi Szemle könyvek 8.)
- LICHTNECKERT, 1984. = LICHTNECKERT András: Veszprém társadalma és önkormányzati testületei a XIX. század közepén. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Veszprém, 1984. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 3.) 313–336.
- MÉSZÁROS, 2001. = MÉSZÁROS Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben 1956. Tények, dokumentumok, visszaemlékezések. Veszprém, 2001.
- MOLNÁR JÁNOSNÉ, 2009. = MOLNÁR Jánosné: Hetven percben a hetven éve történetekről... (1938–1939) In: Veszprémi Szemle 16. 11. évf. (2009) 2. sz. 5–16.
- LUKCSICS-PFEIFFER, 1933. = LUKCSICS Pál-PFEIFFER János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933. (A veszprémi egyházmegye múltjából 1.)
- ÓVÁRY, 1894. = ÓVÁRY Ferenc: Emlékirat Veszprém városát 1893. évi április hó 13. és 14-ik napjain ért nagy tüzi katasztrófáról, és számadás az országos segélyről. Veszprém, 1894.
- RÉTHLY, 1912. = RÉTHLY Antal: Földrengések a Balaton környékén. Budapest, 1912. (A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. I. kötet; 1. rész geofizikai függelék; 3. szakasz)
- ROSENTHAL, 1929–1930. = ROSENTHAL Sándor: A veszprémi tűztorony. In: Veszprémmvármegye (1. rész) 31. – 54. évf. 52. sz. (1929. dec. 29.) 4.; (2. rész) 32. – 55. évf. 1. sz. (1930. jan. 5.) 4.; (3. rész) 32. – 55. évf. 2. sz. (1930. jan. 12.) 3.; (4. rész) 32. – 55. évf. 2. sz. (1930. jan. 19.) 4.
- SCHÖNERNÉ PUSZTAI, 1985. = SCHÖNERNÉ Pusztai Ilona: A veszprémi Tűztorony helyreállítása. In: Műemlékvédelem 29. évf. (1985) 4. sz. 270–280.
- SOMFAI, 2002. = SOMFAI Balázs: Az Óváros tér kialakulása és szerepe Veszprém város szellemiségében. In: Tér-Mozaik. Fejezetek az Óváros tér történetéből. Veszprém, 2002. (Veszprém Városi Füzetek 6.) 9–20.
- SOMFAI, 2012. = SOMFAI Balázs szerk.: Veszprém megye ötvenhatban. Források és könyvészet Veszprém megye 1956. évi történetéhez. Veszprém, 2012. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 25.)
- SZOMAHÁZY, 1893. = SZOMAHÁZY István: Veszprém. In: Vasárnapi Újság. 40. évf. 17. sz. (1893. április 23.)
- THURY, 1893. = THURY Etele: A veszprémi ref. egyház története, Veszprém, 1893.

- VERESS D., 1983. = VERESS D. Csaba: Várak a Bakonyban. A veszprémi, pápai és palotai vár hadtörténete. Budapest, 1983.
- HAZÁNK = Hazánk (Kereskedelmi és szépirodalmi lap Győrött, megjelent 1847. január 2–1848. augusztus 14. között)
- VFH = Veszprémi Független Hírlap (Megyei és helyi érdekű, vegyes tartalmú hetilap, megjelent 1881–1897 között)
- VH = Veszprémi Hírlap (Politikai hetilap, az egyházmegyei iroda hivatalos közlönye, megjelent 1893–1944 között)
- VV = Veszprémvármegye (Politikai hetilap, megjelent 1897–1898–1944 között)
- VZ = Vörös Zászló (Politikai hetilap, a Veszprémmegyei Szocialista Párt hivatalos közlönye, megjelent 1919. március 29–augusztus 2. között)

JEGYZETEK

- ¹ Vö.: SZOMAHÁZY, 1893. Közli: KOVÁCS, 2013. 16. Kevéssé valószínű, hogy a török uralom idején (1552–1566, 1593–1598) hadi jelentőséggel bíró veszprémi vár egyik védműve minaretként funkcionált volna, ráadásul a veszprémi dzsámi, ahol a mohamedán szertartásokat tartották a belső várban található székesegyházban került kialakításra. HUNGLER, 1986. 61. Rosenthal Sándor szerint a minaret-elmélet onnan ered, hogy az 1814-es ráépítés és a nyílt erkély minaretre emlékeztette a veszprémieket. ROSENTHAL, 1929–1930. 1. rész
- ² A XV. század első felében már minden bizonnyal állt a Vigyázótorony is, Gutheil Jenő szerint Branda de Castiglione bíboros veszprémi adminisztrátorsága (1412–1417) idejére tehető a veszprémi vár kiépítése. 1443-ból már okleveles adat bizonyítja a Vigyázótorony létezését. GUTHEIL, 1977. 219.; BALASSA–KRALOVÁNSZKY, 1983. 22.
- ³ Ha az Óváros tér felől nézzük, ez a mélység még csak a szomszédos, akkori pénzügyőrségi épület padlásterének szintjét jelentette. Rainer Pál régész (LDM) közlése.
- ⁴ LDM RA 18423-85.
- ⁵ SCHÖNERNÉ PUSZTAI, 1985. 272., 274.
- ⁶ KOROMPAY, 1956. 21–22., GUTHEIL, 1977. 217–219.; SCHÖNERNÉ PUSZTAI, 1985. 272.
- ⁷ SCHÖNERNÉ PUSZTAI, 1985. 272.
- ⁸ HUNGLER, 1986. mellékletek 1., 2.; KOROMPAY, 1956. 29.
- ⁹ SCHÖNERNÉ PUSZTAI, 1985. 274.
- ¹⁰ LDM RA 18423-85. I. Lipót magyar király uralkodott 1655–1705 között.
- ¹¹ KOROMPAY, 1956. 32–40., HUNGLER, 1986. mellékletek 3–12.
- ¹² Az ábrázolások közti hasonlóság okairól lásd még Szerepek és jelképiség c. fejezetet. Vö.: CENNERNÉ WILHELMB, 1978. 139.
- ¹³ VERESS D., 1983. 231.
- ¹⁴ MNL VeML V.102.a 1779: 59; 1787: 362; 1788: 41; 1789: 199.; 1790: 270.; 1799: 83, 84.; 1800: 11.
- ¹⁵ 1779: 59; 1790: 270. Vö.: HOGYA, 1990. 6–7.
- ¹⁶ Deputátus = a külső tanács tagja.
- ¹⁷ MNL VeML V.102.a 1799: 83. Szauer Pál volt az első ismert tűzi inspector. Őt követte 1810-ben Cseh Szíjjártó István. Vö.: HOGYA, 1990. 7.
- ¹⁸ MNL VeML V.102.a 500/1807.
- ¹⁹ MNL VeML V.102.a 519/1808.
- ²⁰ RÉTHLY, 1912. 7–9.
- ²¹ http://www.foldrenges.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=32:1810-január-14-mor&catid=3:jelentés-hazai-foeldrengesek&Itemid=11 Letöltés ideje: 2015. május 14.

- ²² A korszakban a város önkormányzata két társadalmi csoport egymástól független testületeiből állt. A városi polgárság legfontosabb szerve a közgyűlés, vezető testülete a belső tanács élén a városbíróval, mellette állt a külső tanács a deputátusokkal, majd létrejött a hatvanasok testülete, amely a tanácsnokok és a deputátusok „nevelő iskolája” volt. A nemesség vezetője a perceptor, később a választott bíró, önkormányzati testülete a közgyűlés volt. LICHTNECKERT, 1984. 315–317.
- ²³ Kézi működtetésű kocsifecskendőkről lehetett szó. A fecskendőház jelentősége, hogy télen is készenléthben tartható és azonnal bevethető volt a fecskendő, hiszen a benne lévő víz nem fagyott meg.
- ²⁴ MNL VeML V.102.a: 218/1810, 239/1810. A Fecskendőház céljára építendő „boltos kamora” első tervrajza 1810 áprilisában elkészült, ez azonban nem valósult meg. A városi levéltárban mégis ez a rajz maradt fenn. Ld. MNL VeML V.102.b: 239/1810.
- ²⁵ A nemesség a város lakóinak 11-12%-át adta, míg a városi közös költségek 1:2 arányban oszlottak meg nemesség és a polgárság között. LICHTNECKERT, 1984. 318., 321. Ezért tekintették a fecskendőház és a vigyázótorony építéskor is evidenciának a nemesség egyharmados hozzájárulását.
- ²⁶ MNL VeML V.102.a: 540/1810.
- ²⁷ Tumler Henrik (1784–1835) városi lakó, születési, a veszprémi nemesség vezetői közé emelkedett vízépítő mérnök. Külföldi tanulmányokat követően országos hírnevet szerzett a budavári vízvezeték- ill. kútépítéssel (1780). Nevezetesebb munkái még: vízvezeték építése az úrkúti forrásból a veszprémi várba (1767), Marcal-szabályozás, Balaton lecsapolása, veszprémi Vigyázótorony és Fecskendőház tervezése.
- ²⁸ Ezért aztán 1821-ben a Nemesi Communitas személy szerint Treuer József városbíró ellen indított keresetet számadási problémákra hivatkozva, amelynek folyamánya az 1823–1828 között tartó számadási per lett.
- ²⁹ kolompáros = bádigos
- ³⁰ képiro = festőművész
- ³¹ A mesteremberek felsorolását lásd: LDM MA 1814.
- ³² LUKSICS–PFEIFFER, 1933. 184–189.
- ³³ Ma Vár utca 1., a későbbi Ipartestületi Székház.
- ³⁴ MNL VeML V.102.a: 401/1816, 458/1816. 1810-ben egy Weiszhauz nevű városi lakos vett egy harangocskát a Vigyázótoronyba, talán ez lehetett az itt említett lélekharang. (MNL VeML V.102.a: 218/1810.) A későbbi források viszont csak két harangról szólnak. Arra nincs adat, hogy a harangöntő valóban elkészítette a két új harangot, és a lélekharanggal együtt három harang is lakott volna egyidőben a toronyban.
- ³⁵ lizéna = kiugró, tagolás nélküli hosszanti függőleges falsáv
- ³⁶ baluszter = miniatűr oszlop, melyet alul talplemez, felül fedőlemez tart
- ³⁷ MNL VeML IV.3.a IV-S-VI-98 (1824).
- ³⁸ HOGYA, 1990. 9–11.; HOGYA, 1995. 24–25.
- ³⁹ Az 1820-as években Langer Ferencet, 1879-ben Keresztes Pált, 1891-ben Regényi Lajost bízták meg a toronyóra javításával, gondozásával. HOGYA, 1995. 19., 30.; MNL VeML V.172.c A tűztorony felújítására és órájának javítására vonatkozó iratok, 625/1879. tü. sz.
- ⁴⁰ ROSENTHAL, 1929–1930. 4. rész.
- ⁴¹ KOVÁCS, 2013. 13.
- ⁴² MNL VeML V.172.c A tűztorony felújítására és órájának javítására vonatkozó iratok, 171/1891. eln.
- ⁴³ Óvári Ferenc (1858–1938) Jogász, ügyvéd, nagyvázsonyi és veszprémi kerületi országgyűlési képviselő, Veszprém városi képviselő. Közéleti tevékenységének fő területei a közigazgatási viszonyok javítása és a tűzoltás szervezettebbé tétele. Veszprém és Balatonalmádi bőkezű mecénása.

- ⁴⁴ LDM MA 1891.
- ⁴⁵ ÓVÁRY, 1894. 2–10., 29–30.
- ⁴⁶ VH 25. évf. 44. sz. (1917. november 4.): 3.; VH 25. évf. 46. sz. (1917. november 18.): 4.
- ⁴⁷ VH 10. évf. 38. sz. (1902. szeptember 21.): 5.; MNL VeML V.173.b 1909: II-1166.
- ⁴⁸ VH 30. évf. 74. sz. (1922. szeptember 14.): 3.
- ⁴⁹ IKLÓDY-SZABÓ, 1938. 11.
- ⁵⁰ Csúry Ferenc (1893–1959) készítette 1930-ban a szegedi Fogadalmi templom toronyóráját is, mely Magyarország legnagyobb toronyórája, illetve a szegedi zenélő, bábokat mozgó harangjátékokat.
- ⁵¹ VH 45. évf. 16. sz. (1937. április 18.): 3.; VH 45. évf. 24. sz. (1937. június 13.): 4.; VH 46. évf. 31. sz. (1938. július 31.): 5.; MOLNÁR JÁNOSNÉ, 2009. 11.
- ⁵² MNL VeML V.173.b 6222/1949.
- ⁵³ MNL VeML XXIII.660.d: 467. A Tűztorony felújítási tervdokumentációja 1954.
- ⁵⁴ MÉSZÁROS, 2001. 68.; SOMFAI, 2012. 122–123. Mészárosnál október 25-én, az 1957-es emlékirat szerint október 26-án történt.
- ⁵⁵ SCHÖNERNÉ PUSZTAI, 1985. 278.; XXIII.660.d: 1364/d. A Tűztorony felmérési dokumentációja, 1984.
- ⁵⁶ Gy. Lovassy Klára közlése. 1998. március 25.
- ⁵⁷ CENNERNÉ WILHELM, 1978. 139.
- ⁵⁸ Bár időnként a torony ábrázolt formája elgondolkodásra késztet. Láthatóan sűrűbb a látképeken a beépítés a torony környékén, mint ahogy mi ismerjük. Úgy tűnik, mintha a közelében egy másik magas épület is állna, de lehet, hogy csak az ábrázoló nézőpontjából fakadóan a torony előtt vagy mögött álló építmények (kaputorony?) a toronnyal egy vonalba esve látszhattak a távolból épületegyüttesnek. Korompay György palánkerődítésnek vélte az építményt, ami szintén kézenfekvő magyarázat lehet. Vö.: KOROMPAY, 1956. 134.
- ⁵⁹ KOROMPAY, 1956. 32–40., HUNGLER, 1986. mellékletek 3–12.
- ⁶⁰ CENNERNÉ WILHELM, 1978. 140.
- ⁶¹ Lehet, hogy téves a következtetés, mindenesetre 1715 és 1810 között még nem sikerült érdemi forrást találni a Vigyázótoronyról.
- ⁶² THURY, 1893. 26.
- ⁶³ VZ 1. évf. 7. sz. (1919. május 4.): 4.
- ⁶⁴ VV 43. – 66. évf. 15. sz. (1941. április 13.): 3.
- ⁶⁵ KOROMPAY, 1956. 41.
- ⁶⁶ A Várhegy a valóságosnál jóval erőteljesebbnek látszik, a Vigyázótorony alatt kész szakadék látható, ugyanakkor alatta a város épületeinek ábrázolása vagy fent a Várban a székesegyház élethű és részletgazdag.
- ⁶⁷ KOROMPAY, 1956. 51–52.
- ⁶⁸ Hozzátehető, hogy ezt a változást a Vár demilitarizálása is segítette.
- ⁶⁹ LDM MA 1814.
- ⁷⁰ August von Kotzebue (1761–1819) Életében ünnepelt német drámaíró. Magyarországon is szívesen játszották szentimentális stílusú darabjait.
- ⁷¹ HUDI, 2009. 23.
- ⁷² A vers szövege megtalálható a Véghely-család irathagyatékában: MNL VeML XIII.32. IV. Egyéb töredékek
- ⁷³ MNL VeML V.121. A fecskendőház és a vigyázótorony építési számadásai 1814.; Lajstromozott iratok K-30 (1827).
- ⁷⁴ Az inflációs problémát megvilágítja egy adalék a toronyépítés idejéből. Amikor 1816-ban elhátározták az óraharangok öntését, a városhíró megalkudott a harangöntővel, majd a városi tanács elé terjesztett ügyben megszületett a döntés, és meghagyták a városhírónak, hogy gyorsan tudó-

sítsa a harangöntőt, mert az árajánlat csak 14 napig élt. Mivel a papírpénz értéke „szálton szálván” esett, egy újabb alku már terheesebb lett volna a városi pénztárnak.

⁷⁵ MNL VeML IV.3.a IV-S-VI-98 (1824).

⁷⁶ Nemcsak a szöveg nyelve váltott latinról magyarra, „a közös erővel készült” kifejezés helyére „a városi polgárok pénzén épüle” került. Vö.: MNL VeML V.102.a 465/1814.

⁷⁷ Kováts Imre (1829–1907) veszprémi születésű takácsmester, 1869-től városi tanácsos, 1883–1899 között Veszprém város polgármestere.

⁷⁸ VFH 11. évf. 45. sz. (1891. október 17.): 1–2.

⁷⁹ LDM MA 1891.

⁸⁰ Kemenes Ferenc (1829–1905) veszprémi kanonok. Fiatalon részt vett az 1848/49-es szabadságharcban, pappá szentelése (1855) után különböző egyházi tisztségeket látott el a Veszprémi Egyházmegyében. Verseskötete jelent meg 1860-ban Kemenes költeményei címen, szívesen nyelvészkedett. A veszprémi káptalan birtokait magas színvonalon vezette.

⁸¹ MNL VeML V.172.c Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvi kivonatok, Kováts Imre polgármester ünnepi beszédének kézírata, 1891. október 11.

⁸² SOMFAI, 2012. 123.

⁸³ HUDI, 2001. 154., 155., 213., 233.; HAZÁNK 1848. 97. (IV. 8.) 790.

⁸⁴ HUNGLER, 1988. 239.

⁸⁵ BRODSZKY, 1939. 4–6.

⁸⁶ MNL VeML V.173.b 6222/1949.

⁸⁷ SOMFAI, 2002. 13–16.

KÖZLEMÉNYEK

Ismeretlen Auer-dokumentumok*
II. rész

RAKOS MIKLÓS

Írásunk 2. részében újabb Auer-dokumentumokat teszünk közzé, és közben felidézzük az 1980-as évek időszakát, amikor Auer Lipót neve és hegedűpedagógiai tevékenysége kezdett szélesebb körben ismertté válni Magyarországon. Többek között írunk Auer „Magyar rapszódia”-járól, valamint a Maia Bang által összeállított, és az USA-ban kiadott, hét kötetes „Auer Violin Method”-ról, és bemutatjuk azokat a leveleket, amelyeket Auer küldött Szentpétervárról, a Budapesti Filharmóniai Társaságnak.

Amikor 1978 őszén arra vállalkoztam, hogy „Veszprémtől Szentpétervárig” címmel könyvet írok Auer Lipótról, szinte alig állt a rendelkezésemre magyar nyelvű forrásanyag. Kutatni kezdtem hát az Országos Széchényi Könyvtárban, a Zene-tudományi Intézetben, és a Veszprémi Megyei Levéltárban. Az itt fellelhető források mellett elsősorban Auer életrajzi írására (My long life in Music, 1923), Auer hegedűmetodikai könyvére (Violin playing as I Teach it, 1921), és L. Ny. Raaben „Leopold Szemjonovics Auer” című (Leningrád, 1962) orosz nyelvű könyvére támaszkodhattam.

1981 tavaszán megjelent Auer-könyvem fontos részét képezi az a tanulmány, amit Vlagyimir Jurjevics Grigorjev hegedűművész, a moszkvai Csajkovszkij konzervatórium metodika professzora állított össze 1979 szeptemberében. Sajnos ez a könyv az antikváriumokban ma már ritkán fellelhető, pedig Grigorjev munkája nemcsak a magyar hegedűjáték története, hanem a magyar–orosz kulturális kapcsolatok története szempontjából is nagyobb figyelmet érdemelne. (Hogy Grigorjev írása a magyar olvasók elé kerülhetett, ezért Bartos Csabának tartozom köszönettel, aki akkoriban a Csajkovszkij konzervatórium növendéke volt.) Grigorjev professzor ebben a tanulmányban kiemeli, hogy az orosz közép- és felsőfokú hegedűoktatásban alapjában véve három iskolával találkozhatunk: Auerével (Szentpétervár),

* Az írás a „Zenekar” c. folyóirat 2013/6 és 2014/1 számában megjelent publikáció másodközlése Popa Péter főszerkesztő engedélyével.

Grzsimaliéval (Moszkva) és Sztoljarszkij iskolájával (Ogyessa). Az idők folyamán, az orosz hegedűpedagógiában a vezető helyet egyre inkább az Auer-iskola foglalta el, mivel a szovjet időszakban olyan híres Auer-növendékek jöttek tanítani a moszkvai konzervatóriumba, mint Zeitlin, Szibor és Poljakin.

Leonyid Kogan hegedűművész – az Auer–Korgujev–Jampolszkij „hegedűs család” gyümölcse – egy 1979-ben, Budapesten készített interjú alkalmával így foglalta össze Auer jelentőségét: *„Nehéz lenne összegezni Auer korunkra gyakorolt hatását. Úgy kell ezt elképzelni, mint egy nagy fát, a hegedűsök családfáját, aminek az egyik ága nálunk a Szovjetunióban, a másik Amerikában van, és így alkotunk mi hegedűsök egy nagy családot a világban.”*

Természetesen ha magyar nézőpontból, és a teljesség igényével akarjuk értékelni Auer jelentőségét, beszelnünk kell az európai hegedűjáték „királyi törzséről” is, amely Vivalditól és Corellitől ível tanítványukon, Giovanni Battista Somis-on, majd az ő tanítványán, Gaetano Pugnanim keresztül (Pugnani–Viotti–Rode) egészen a pesti Böhm József bécsi hegedűiskolájáig (Reményi Ede, Ridley-Kohne Dávid, Joachim József), hogy végül Joachim József tanítványain – Hubay Jenőn és Auer Lipóton keresztül – elvezessen egészen a 20. század hegedűjátékának fénykoráig. Mivel Auer Lipót Pesten Ridley-Kohne Dávidnál, Hannoverben pedig Joachim Józsefnél tanult – mindketten Böhm József tanítványai voltak –, joggal tekintjük őt a magyar hegedűiskola egyik gazdagon termő hajtásának.

1979 áprilisában másolatot kaptam az MTA Zenetudományi Intézetétől Auer „Magyar rapszódia”-jának kottájáról, amit elvittem Veszprémbe, ahol kezdeményezésemre 1980. május 26-án – Auer halálának 50. évfordulóján – ünnepi megemlékezésre került sor. Ekkor hangzott fel először Veszprémbe a „Magyar rapszódia” Kováts Péternek, a veszprémi „Csermák Antal” zeneiskola volt növendékének előadásában, és ő szólaltatta meg a művet 1995. május 21-én is, amikor Auer születésének 150. évfordulóján, ünnepi hangversenyt rendeztünk a budapesti „Liszt Ferenc” Zeneművészeti Főiskola 10-es termében. Ekkor Puskás Rodrigo Csajkovszkij „Melankolikus szerenád”-ját játszotta a Parlando Kamarazenekar kíséretével, Devich Sándor rektorhelyettes vezényletével, az Auer Vonósnégyes pedig Csajkovszkij D-dúr vonósnégyesét szólaltatta meg. Auer rapszódiaja akkoriban vált ismertté hazánkban, és 2011 óta a mű hegedű-zongora verziója, a NEUMA kiadó jóvoltából (Bp., 1074, Dohány u. 59.), már mindenki számára hozzáférhető (EN 770). A 150. évfordulót méltó módon ünnepelték meg Veszprémbe is. A „Vár ucca tizenhét” negyedévkönyv (szerkesztő Géczi János, vendégszerkesztő Rakos Miklós) a teljes 1995/1. számot Auer Lipótnak szentelte, közre adva benne Auer „My long life in Music” című önéletrajzi visszaemlékezését (fordította Takács Viola), és Auer „Violin playing as I teach it” című, hegedűtanításról szóló könyvét (Sebestyén Rita és Rakos Miklós fordításában).

A „Parlando” zenepedagógiai folyóirat 1980/12. száma részletes tudósítást közölt az 1980. évi, veszprémi Auer-ünnepségről, amelynek alkalmával 22 nagy méretű tablón mutattam be a híres hegedűművész és tanár életútját. Vendégművészként Alexandr Kramarov orosz hegedűművész, a XX. Genovai Paganini hegedűverseny győztese lépett fel, aki többek között Csajkovszkij, Auernak ajánlott „Melankolikus szerenád”-ját is előadta. Az ünnepséget megelőző évben Bartos Mihályné, Budapesten élő Auer-rokon levelet írt Yehudi Menuhinnek, akitől a következő választ kapta:

Kedves Éva Bartos!

Nagy örömmel hallom, hogy Auer Lipótról megemlékeznek szülővárosában. New Yorkban találkoztam vele, amikor még kisfiú voltam. Emlékszem rá, hogy yarmulkát viselt, de ahhoz túl fiatal voltam, hogy egyébire is emlékezzem vele kapcsolatban.

Mindamellet a legnagyobb csodálattal voltam iránta, tudván, milyen nagyszerű tanár. Tudom, hogy kollégáim, Jascha Heifetz és Nathan Milstein nagyon sokat köszönhettek neki.

Természetesen olvastam a hegedűtanításról szóló könyvét, és rendkívül nagy hatást tett rám. Sok évre rá feleségem egy hanglemezt adott nekem, amely a hanglemezgyártás kezdeti időszakában készült, számos nagy hegedűs játékaról, csaknem egy évszázaddal ezelőtti sztárokeréről, akik már idős emberek voltak, amikor jött a gép, hogy megörökítse tovaröppenő hangjaikat. A rendkívüli az volt, hogy közülük a tanár, Auer Lipót idős korban jobban játszott, mint Ysaye, Sarasate, Joachim és a többi virtuózok.

Technikája valószínűleg soha nem közelítette meg ezekét, de amit tudott azt TUDTA, és tudása túlélte a többiek briliáns játékát.

1979. április 17.

Szívélyes üdvözlettel

Yehudi Menuhin

Az 1980. évi veszprémi ünnepségről tudósító „Parlando” még teljes joggal kifogásolta, hogy „Auer szülővárosában, Veszprémben eddig egyetlen szobor, emléktábla vagy utcanév sem jelezte, hogy innen indult el a pályája a világ egyik legnagyobb hegedűtanárának!” Azóta a helyzet alaposan megváltozott. Az 1995-ben tartott veszprémi ünnepségek alkalmával került Auer Lipót szüleinek egykori házára (Rákóczi F. u. 4.) Kő Pál szobrászművész Auer-domborműve, amely aztán 2006-ban a Vár utca 17. szám alatt található veszprémi Panteonba került. 2011 óta emléktábla adja hírül a Tököly u. 1. számú ház falán, hogy itt töltötte gyermekéveit Auer Lipót, a közelmúltban pedig Kováts Péter és Bárány László készített filmet Veszprém híres szülöttjéről.

Bár az orosz–amerikai hegedűiskola megalapítójaként Auer Lipót már a 20. század első harmadában világhírű lett, neve hazájában csak a „Veszprémtől

Szentpétervárig” című könyv megszületését követően vált széles körben ismertté. A könyv megjelenését Ujfalussy József zenetörténész, a Zeneakadémia rektora 1982. május 14-én, az alábbi levélben üdvözölte:

Tisztelt Kollega Ur !

Nagyon köszönöm, hogy volt szíves megtisztelni Veszprémtől Szentpétervárig című könyvének elküldésével. A könyvhöz szívből gratulálok és további munkájához szép sikereket kívánok. Mivel magam nem játszom vonós hangszeren, úgy gondolom, hogy a könyv Főiskolánk Könyvtárában lesz a legjobb helyen, ahol mindenki hozzáférhet, akit világhírű hegedű-pedagógiánk történeti múltja – méltán – érdekel.

Budapest, 1982. május 14.

*Szívélyes üdvözlettel
Ujfalussy József*

* * *

Amikor Auer 1868 szeptemberében Szentpétervárra érkezett, először három évre kapott szerződést, a konzervatórium hegedűprofesszoraként. Emellett kététhetente szólistaként és kamaramuzsikusként kellett közreműködnie a Helena nagyhercegnő udvarában tartott koncerteken. Ebben az időszakban hegedűdarabokat is komponált, amelyek a berlini Bote und Bock kiadónál jelentek meg, a kiadás dátumának feltüntetése nélkül: „Tarantelle du Concert” (Op. 2), Réverie (Op. 3; ez a mű a 10239-es lemezszámból ítélve 1870 körül jelent meg), Romanze (Op. 4). Képünkön a Pablo de Sarasate, spanyol hegedűművésznek ajánlott, „Rhapsodie hongroise” (Op. 5) címlapja látható, amelynek van zongorakíséretes, és zenekari kíséretes változata is. Mivel a címlapon az A. Bütter szentpétervári kiadó neve is szerepel, ebből arra következtethetünk, hogy ők bízták meg a mű kinyomtatásával a lipcsei Fr. Kistner zeneműkiadót, amely 1882-ben jelentette meg Auer rapszódiaját (lipcsei nyomólemeszámok: 5767, 5768, 5769). Auer később főként átiratokat készített. Ezek felsorolása a „Vár ucca tizenhét” (1995/1) című negyedévkönyv 214–215. oldalán található. Auer időnként saját műveit is műsorára tűzte: a „Tarantella du Concert”-et például 1874. márc. 9-én, a „Reverie”-t pedig 1886 márc. 29-én játszotta az Orosz Zenei Társaság zenekarával, Nápravník vezényletével.

Csajkovszkij 1874-ben hallotta először Auer hegedűjátékát Moszkvában, és ettől kezdve ő jelentette számára a hegedülés „csúcsát”. 1875 januárjában ismerkedtek meg egymással. Auer felkérte Csajkovszkijt, írjon számára hegedűdarabot, és ekkor készült el az Auernak ajánlott „Melankolikus szerenád” (op. 26, 1875). Csajkovszkij, aki 1872–1876 között a „Russzkije vedomosztyi” című lap számára írt zenekritikákat, elismerte Auer zeneszerzői tehetségét is. Egyik kritikájában a „Magyar rapszódia”-ról is említést tett (tehát még jóval a lipcsei kiadás 1882-es megjelenése előtt):

Auer: Magyar rapszódia

„Auer úr előadóművészként jelent meg, de nem mondható tehetségtelennek a zeneszerzésben sem. Rapszódiajában sok a tűz, a megragadó erő, olykor a humor, és csodálatosan csillogó a hangszerezése.” (L. Ny. Raaben: Leopold Sz. Auer, 107. l.)

A „Magyar rapszódia” kadenciaszerű futamokkal tarkított Adagio-bevezetése tulajdonképpen még csak hangulati előkészítés. A mű valójában a „Lassú Magyar”-ral (Piú lento) kezdődik, a fokozatosság elvét szem előtt tartó magyar táncmuzsika – „három a tánc” (lassú, gyorsabb, még gyorsabb) – felépítéséhez igazodva: Piú lento – Piú mosso – Alegro vivace. Auer

„Lassú”-ja – amelyből már elővillan a verbunkos tánc feszes tánclépése is – düvöszerű kísérettel hangzik fel. A melankolikus, szívhez szóló dallamról Auer Stradivárijának csodálatosan zengő G-húrja jut eszünkbe (a neki ajánlott Csajkovszkij-hegedűverseny, a Melankolikus szerenád és a Glazunov-hegedűverseny is a G-húron kezdődik). A lassú szakaszt igen ritmikus (trés rhythmé) Piú mosso szakasz követi, majd az Allegro vivace-részben Sárközy Ferenc „Elfogyott a nóta” című csárdásának 2. dallama szólal meg (Treichlinger József adta ki Pesten: N. 269). Bartay Ede ezt a dallamot „Pálinkás csárdás” című kiadványában (megjelent Pesten, 1852 körül, P. R. C. 88), a csárdás 2. frisseként jelentette meg (Régi zeneakadémia könyvtára, K 7613/III. jelzet). A dallam énekelt változata „Ugyan édes komámaszszony...” kezdettel vált ismertté (lásd Kerényi György „Népies dallamok” című munkáját, Bp., 1961). Az Allegro vivace-rész másik magyar dallama Riszner József „Tolnai lakodalmas”-ának 5. számú frisse (Pest, 1847), amely Brahms 3. magyar

Auer Lipót édesanyjának sírfelirata a veszprémi izraelita temetőben. (A sír a Veszprémből Balatonfűred felé vezető útról is látható, a temető 2. bejárata mögött.) Auer Simonné 1816-ban született Lovasberényben, és 1883-ban hunyt el Veszprémben

Szentpétervár, 1899. szeptember 14.

Krinkoff Kanal 7.

Igen tisztelt Kolléga Úr!

Az Ön által a Filharmóniai Társaság választmányának nevében küldött megtisztelő meghívását elfogadom, amennyiben az időpontban meg tudunk állapodni. – Március elején (szabadságom kezdetén) már Észak-Németországban vagyok szerződötve, majd pedig valószínűleg csak március 26. után – Lehetséges lenne március 8–15 között. De ez utóbb említett hétre már tárgyalásban vagyok, és csak két héttel később, a március 14-ét javasolhatnám, de amint mondtam, erről legkésőbb két hét múlva tudunk tárgyalni, amennyiben Ön egy héttel el tudja tolni a 6. hangversenyét. – Ha ez nem lenne megfelelő, hadd fogadhassam el a meghívást a következő (a következő utáni) évben. – Nagyon örülök az Ön kedves sorainak, legyenek akár üzleti, akár pedig magánjellegűek, és remélem, hogy ez még nagyon sokáig így lesz. – A legszívélyesebb és a legbarátibb üdvözléssel, az Ön

Auer L.-ja

táncának Vivace-részeben is felhangzik.

* * *

Három Auer-levél a Budapesti Filharmóniai Társaság archívumából. A levelek – amelyek most kerülnek először a nyilvánosság elé – a magyar hegedűjáték történetének fontos dokumentumai, ezért fotómásolatukat is közöljük. Az 1979-ben készült fotókért Csontos Ferenc kollégámnak, a régi német (gót) írás fordításáért pedig dr. Mihályi Károlynak tartozom köszönettel.

Szentpétervár, 1899. október 1.

Krinkoff Kanál 7.

Igen tisztelt Barátom és Kollégám;

Megkaptam az Ön e hónap 25-én kelt kedves levelét. Tändler [Auer impresszáriója] mindent közölni fog Önnel. Attól függ, mit csinálók március 8. és 14. között. 7-én Magdeburgban vagyok és 15-én a Hoftheaterben tartok próbát, ahol vezényelni fogok (hangverseny március 18/19-én). Azt hiszem, ezt át tudom tenni tizenhatodikára.

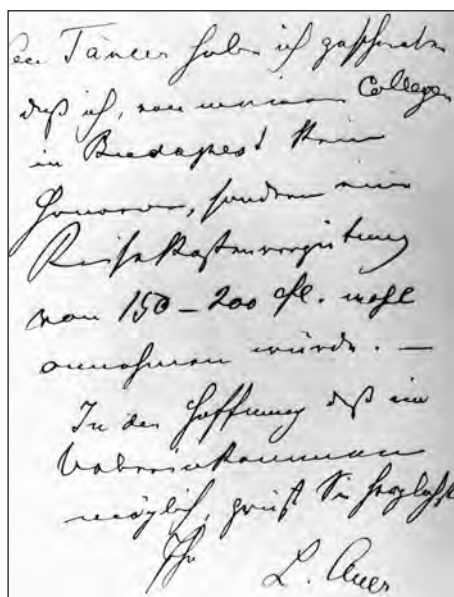
Ha tehát a dolgot meg lehetne oldani 14-re, aminek nagyon örülnék, a Mendelssohn-hegedűversenyt vagy a Goldmark-koncertet javasolnám, vagy pedig Bruch Skót fantáziáját, és a hangverseny végén, mindenképpen a hegedűverseny után Csajkovszkij IV. f-moll szimfóniáját, az én vezényletemmel.

Tändlernek írtam, hogy budapesti kollégáimtól nem fogadok el tiszteletdíjat, csupán 150-200 Ft költségtérítést. Remélve, hogy a megállapodás lehetséges, szívélyesen üdvözli az Ön

Auer L.-ja

P. Podolsky - 18. Oktober 1899
Krinkoff Kanal, 7
Hochachtungsvoller Freund und Kollege
der dirigierung
ich bester Tage Hoffentlich
Lüpfel vom 25 d. M. -
Tändler ist Ihnen (Auer) nicht
allentestens da - er ist
dann ab und zu zu Hause
14. d. M. - am 7. d. M. in
Magdeburg und am 15. d. M.
in Berlin im Hoftheater (Konzert
am 18/19. d. M.) wo ich dirigiere,
Probe geben - für mich
ist keine Disposition der
Banden.

Freuen sich also die Tändler
anorginon ließ, und eine
fingert man voll, zu
Hoffung ist vor, Violoncello
von Mendelssohn, und
Goldmark's und zum Schluss
des Concertes (Gardouilles
aber auf dem Violoncello)
die 4te Symphonie, of more
von Tschikowsky und
mein Ländchen -
+ oder Schottische Fantasia
am 18. d. M.

Hungerburg, Narva mellett

1902. augusztus 30.

Igen tisztelt Titkár Úr!

Őszinte megelégedéssel olvastam az Ön folyó év augusztus 4-én kelt becses írását. Kérem, közölje a választmánnyal, hogy megtisztelő meghívásukat 1903. április 6-ra köszönettel elfogadom. Arról van szó, hogy régóta szándékozom már egy saját hangversenyen fellépni. Amennyiben ez nem akadály, annál jobb. Magyar szerzőktől csak Goldmark hegedűversenyét játszom, amit legutóbb, budapesti ottlétem alkalmával az Önök egyik hangversenyén játszottam. Maradna tehát (a jubileumi szezonra) a Brahms-hegedűverseny – amely a legnagyobb szerűbb hegedűkoncert Beethovené után.

Úgy gondolom, a jelen esetben ez lenne a legmegfelelőbb. Liszten kívül egy zeneszerző sem illusztrálta olyan nemesen a magyar zenét, mint Brahms;

Azt hiszem tehát, hogy ez a választás indokolt. Mivel a kötelezettség teljesítéséhez valószínűleg nagy utat kell megtennem, így 3-400 korona költségterítést kérek figyelembe venni.

Tisztelettel L. von Auer

U.i. Egy hét múlva, szeptember 7-én ismét Szentpétervárott vagyok: Cári Zenekonzervatórium.

Thurgauerstr. 6a. 1. Stock
30 August. 1892

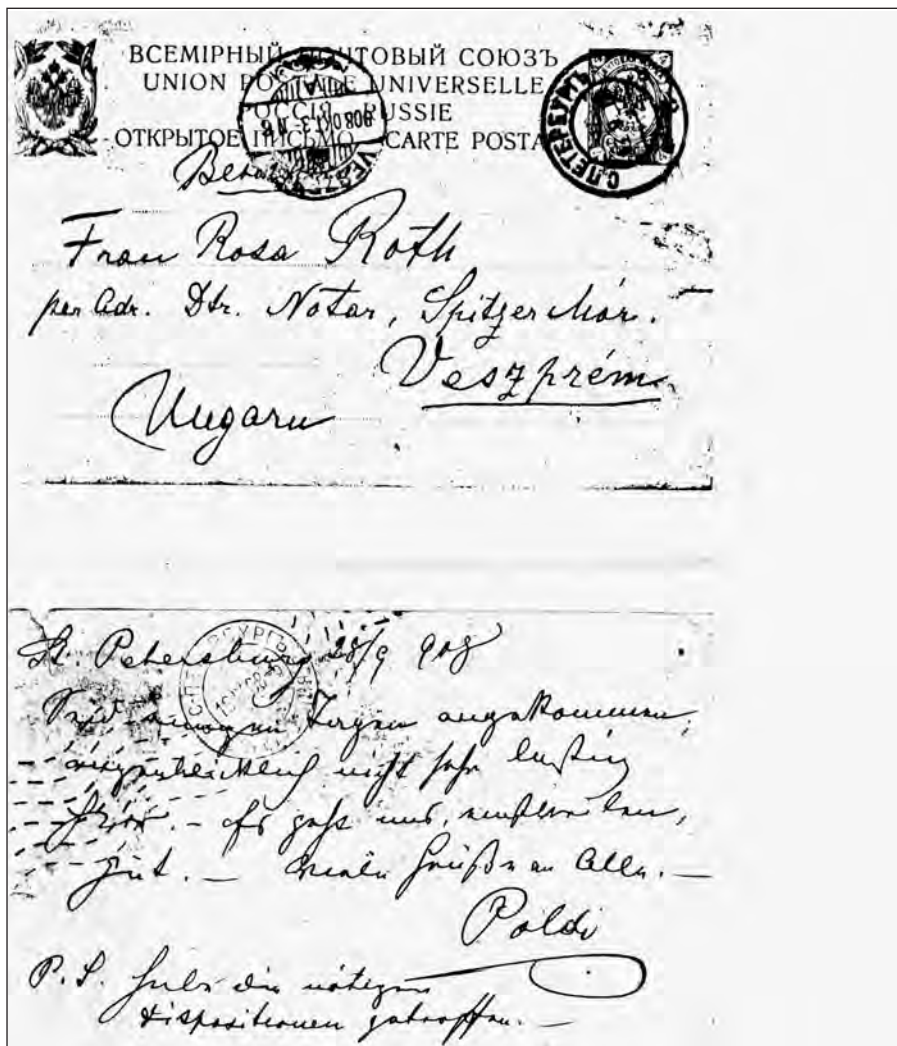
Herrn Professor Herrn Secretär,
mit aufrichtigem Freue begrüße
ich Sie. Ich habe Ihre Briefe vom
1. August d. J. erhalten. – Ich habe
Sie sehr herzlich dem Aussteller,
mitteilen, dass ich im Prinzip
die oben erwähnte Forderung
zum 6. April 1893 mit
großem Druck ausführen.
Ich freue mich sehr, dass
Sie auf Ihre eigene Verantwortung
in einem neuen Concerte
aufgeführt werden. – Ich

habe kein Bedenken, dass
Sie besser – von ungünstigen
Autoren besetzt, als von der
Concert von Goldmark, das
ich bei meiner letzten Tour
ausgeführt habe. – Ich habe
in einem Ihrer Concerte
geführt. – Ich habe
also nur für die Patenschaft
sorgen, das Concert von
Brahms – das fröhliche
Concert, auf dem neue Beethoven
sein. – Ich glaube, dass
das Concert für diesen
Fall immer, außer

ist für kein Auer der ungünstigste
Neufik so sehr illustriert wie Brahms.
Ich glaube also, dass die Kunst großartig
ist. – Ich habe sehr gerne
Rufe für das Engagement ausführen
Sie wollen Sie sehr herzlich dem Aussteller
von 3-400 Kronen in Leistung geben. –
mit vorzüglicher Gabe
L. v. Auer

P. S. Zu neuen Brief,
also vom 7. September
habe ich wieder in Petersburg:
Herrn Kaiserat. J. Krieger.

Auer Lipót 1908. szeptember 28-án, Szentpétervárról Veszprémbe küldött levelezőlapja nővérenek, Auer Rózának, dr Spitzer Mór ügyvéd címén. (dr. Spitzer Mór háza a Városháza közelében volt, jelenleg a Kinizsi Bank működik benne.) Az aláírásból is kitűnik, hogy Auer Lipótot a családban „Poldi”-nak szólították: az elnevezés a Leopold-névből származik. Auer Róza unokájától, Balassa Ödöntől tudjuk, hogy Auer Lipót az I. világháború előtt többször is meglátogatta nővérét, Rózát (Róth Henriknét), aki 1841-ben született Veszprémbe, és 80 éves korában hunyt el Budapesten, Margit körút 8. szám alatti, I. emeleti lakásában. Auer általában német nyelven levelezett, de rokonaival magyarul beszélt, ízes dunántúli tájszólással. Ezt

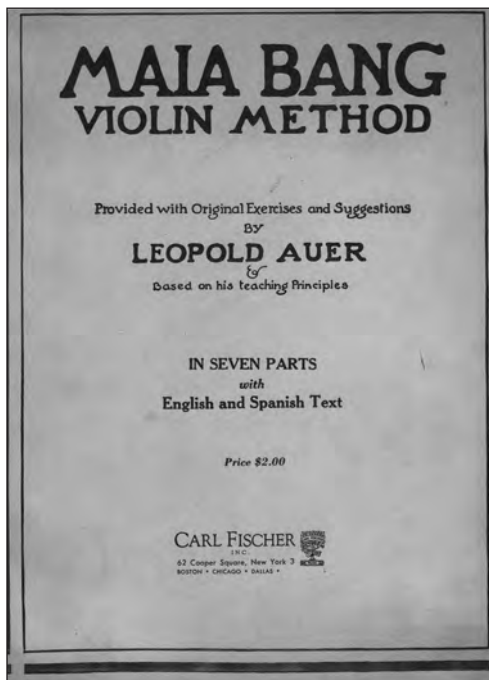

Auer norvégiai, nyári kurzusának résztvevői 1916-ban, Christiániában (Oslo). A középső sorban (a kép közepén, balról jobbra): Max Rosen, Thelma Given, Madame Wanda Bogutska-Stein (Auer zongorakísérője majd 1924 után második felesége), Auer Lipót; 4: Beatrice Horsbrugh, 5: Margaret Berenson 6: Toscha Seidel. Az első sorban balról a második Pável Sztaszevics. A felső sorban balról a harmadik a 15 és fél éves Jascha Heifetz. A kép jobb oldalán valószínűleg a norvégiai kurzusok szervezője, Hohn-né Maia Bang látható, aki ekkor 39 éves volt.

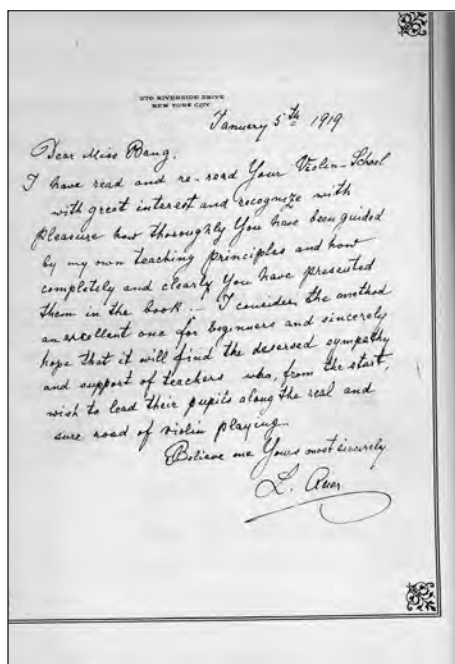
Balassa Ödönnek Londonban élő nagybátyja, Rónay (Róth) Kálmán hegedűművész – Auer Róza egyik fia – mesélte, aki magánúton tanult Auernél. Auer Rózának két fia és két lánya volt. Egyik lányát, Róth Jolánt dr. Spitzer Mór, köztisztviselőként álló veszprémi ügyvéd vette feleségül, aki a Veszprémi Takarékpénztár egyik alapítója volt, igazgatósági tag, a Veszprémi Faipar alapítója, és törvényhatósági bizottsági tag. Amint az újságok akkoriban megírták, az I. világháború kezdetén, 50 éves korában önként jelentkezett katonának. Tartalékos tűzérőhadnagy volt, megkapta az arany Signum Laudis kitüntetést.

Auert Szentpéterváron nála tanuló, norvég tanítványa, Maia Bang (1877–1940) beszélt rá, hogy a háborús viszonyok miatt, 1915-től tartsa nyári kurzusait a festői szépségű Christiániában. Bang korábban Lipcsében és Párizsban tanult, majd Szentpétervárra ment Auerhez, éppen abban az időszakban, amikor a professzor a legtehetségesebb növendékeket tanította. Maia Bang a következőket írja „Violin method” című munkájának előszavában:

„Amikor a nagy európai háború miatt a Mester arra kényszerült, hogy elhagyja Oroszországot, és az Egyesült Államokba menjen, megragadtam a nagyszerű alkalmat, hogy tanársegédként vele menjek; itt írtam meg a hét kötetes „Maia Bang Violin Method”-ot. Ez felöleli mindazt – a kezdetektől egészen a művészi fok eléréséig –, amit a hegedűtanításról és a hegedűjátékról tudni kell. A „Violin Method”-ban bemutatom Auer professzor legfontosabb tanítási elveit, és nemcsak a növendék jövőbeli fejlődésére gondolva, de kifejezetten azt a tananyagot írva elő számára, amire leginkább szüksége van, amiből a legtöbbet profitálhat.”

„Maia Bang Hohn Violin Method”-jának I. kötete. (1919, Carl Fischer, New York), amely az Auer által használt és javasolt gyakorlatokat tartalmazza. A kötet érdekessége, hogy eleinte csak üres húrokat kell megszólaltatni, tehát a növendék már a tanulás kezdetén vonóval játszik! Miután az I. kötetből több mint 300.000 példány fogyott el az USA-ban, a kiadó 1937-ben megjelentette az I. kötet átdolgozott, második kiadását is.

Az I. kötet megjelenésekor a kiadó közölte azt a levelet, amit Auer – miután átnézte a kötet anyagát –, 1919. január 5-én írt, amelyben örömét fejezi ki, hogy Maia Bang ilyen alaposan, gondosan és világosan fogalmazta meg az ő tanítási elveit. Levelében Auer úgy véli, az I. kötet ugyanúgy hasznára lesz a kezdő hegedűsöknek, mint tanárainak. A további hat kötet 1920-1925 között jelent meg. Auer valószínűleg ezeknek a köteteknek az anyagát is átnézte, majd látva hegedűtanítási módszerének igen kedvező fogadtatását határozta el, hogy kiadja saját hegedűiskoláját. Carl Fischer ezt követően, 1926-ban jelentette meg Auer 8 kötetes, „Graded Course of Violin Playing” című munkáját, amely a kezdetektől a virtuóz fokig vezeti el a tanulót.

Auer június 7-én esedékes, 80. születésnapjának előrehozott megünneplésére 1925. április 28-án került sor New Yorkban, a Carnegie Hall-ban. Elöl látható Auer és Efrem Zimbalist, mögöttük (balról jobbra) Isidor Achron, Jascha Heifetz, Oszip Gabrilovics, Szergej Rahmanyinov, Josef Hofmann és Pável Sztaszecics.

Az ünnepi koncerten elsőként Vivaldi hármasszerzeménye hangzott el Auer, Heifetz és Zimbalist előadásában, kadenciával együtt, amit Achron külön erre az alkalomra írt. Utána Auer játszott Rahmanyinov zongorakíséretével, majd tanítványai következtek. Auer ezen a koncerten Csajkovszkij „Melódia” c. művét és Brahms I. magyar táncát adta elő, amiről hangfelvétel is készült. Csak ez a két felvétel maradt fenn játékaról. Hogy Auer – aki élete java részét Szentpétervárott töltötte – 80. születésnapján, New Yorkban egy orosz és egy magyar művet tűzött műsorára, akár szimbolikusnak is tekinthetjük. Ebben a műsorválasztásban mintha az a gondolat is kifejezésre jutna, amellyel a Budapesti Filharmóniai Társasághoz, 1902. augusztus 30-án írt levelében találkozhattunk: *„Liszten kívül egy zeneszerző sem illusztrálta olyan nemesen a magyar zenét, mint Brahms.”*

A képen látható Oszip Gabrilovics a hangversenyről így emlékezett meg a „Musical Courier” 1930. október 25-i számában: *„Auer rendkívüli életereje tette lehetővé, hogy – 49 évi tanítás után a szentpétervári konzervatóriumban – Amerikába jöjjön, és egy teljesen új zenei működési kört építsen ki. New Yorkban – csakúgy, mint a többi helyen – hamarosan a zenei körök központi alakja lett, elbűvölő személyes tulajdonságaival, elevevénél és élénk szellemével magához vonzva öreget és fiatalt. Csakhamar igen sok hű baráttra tett szert. Az igazat megvallva akkor sem lehetett volna nagyobb a népszerűsége New Yorkban, ha egész életét ott élte volna le. Tanítványai sohasem mulasztották el az alkalmat, hogy kifejezzék hálájukat és iránta való ragaszkodásukat. Emlékezetes volt az az ajándékhangverseny, amit Auer tiszteletére rendeztek 1925 áprilisában a Carnegie Hallban, a mester 80. születésnapja alkalmából. A koncertet Zimbalist és Heifetz rendezte három zongoristával, és nekem jutott az a megtiszteltetés, hogy ezek egyike lehettem. A másik kettő Hofmann [krakkói születésű, világhírű zongoraművész, aki fiatalon került az USA-ba], és Rahmanyinov volt. Maga Auer egy versenyművet adott elő Heifetz-cel és Zimbalisttal, valamint néhány szólódarabot. A közönség óriási lelkesedéssel fogadta. Mint hegedűs, ez volt utolsó fellépése a hangversenypódiumon.”*

A 120 éve alakult Veszprémi Római Katolikus Legényegylet kulturális tevékenységéről

POÓR FERENC

A katolikus legényegyletek a kézműves és iparos ifjúság egyesületei voltak, amelyeket először Adolf Kolping szervezett Németországban. Kolping célja a mesterlegények vallási, szakmai, családi és társadalmi életre való felkészítése volt. Az egyesületek első helyen a szakmai felkészültségben, de nem utolsósorban az általános műveltség megszerzésében segítették a legényeket, emellett kulturális szórakozási lehetőséget is nyújtottak. Az egyesületi tevékenység fontos része volt a műkedvelő színjátszás.

* * *

Adolf Kolping (Kerpen, 1813. dec. 8.–Köln, 1865. dec. 4.) vallásos családban nőtt fel, cipésmesterséget tanult. 13 éves korától a környező falvak mestereinél képezte tovább magát, végül Kölnben a leghíresebb műhelyben mesterlegényként alkalmazták. Itt ismerte meg az iparos ifjak lehangoló életét, akik munka után az utcán és a kocsmákban töltötték szabadidejüket, erkölcstelen életet éltek, betegsükben magukra maradtak. Gimnáziumi és egyetemi tanulmányai után pappá szentelték, 1849-ben már a kölni dóm vikáriusa, és fő célja, hogy rávezesse az embereket a vallás, a család és a társadalom igazi értékeire. Úgy gondolta, hogy a mesterlegényeket szakmai, erkölcsi képzéssel és továbbképzéssel kell felemelni és megtartani az egyház keretében, rávezetve őket, hogyan tehetik értékesebbé, tartalmasabbá életüket. Konkrét útmutatást adott többek között az általános műveltség fontosságának felismeréséhez. Elképzeléseinek valóra váltása érdekében 1849-ben megalakította a kölni katolikus legényegyletet, amelyet több is követett német nyelvterületen, majd Magyarországon is.¹

Megalakítva kölni egyletét, Adolf Kolping Bécsbe jött és 1852 nyarán dr. Gruscha Antal hercegprímás segítségével megalakította a bécsi legényegyletet. A bécsi példa nyomán a hazai katolikus sajtóban is hamar elterjedt a legényegyletek népszerűsítése és szervezésük igénye. 1853-ban Pesten Haas Mihály prépost hozzálatott a pesti mesterlegények egyesületének megszervezéséhez.

A pesti katolikus mesterlegények egyletét Kolping pesti látogatását követően 1856. szeptember 9-én Scitovszky János hercegprímás, esztergomi érsek nyitotta meg. Ez az esemény buzdítóan hatott más városok papságára is Pozsonytól Egerig, Esztergomtól Pécsig. Sorra alakultak a hazai legényegyesületek, s Székesfehérvár után 1863. szeptember 20-án Veszprémben Ranolder János püspök a székesegyházban tartott istentisztelet után az egylet számára átadott épületben megnyitotta a veszprémi katolikus legényegyletet. A főpásztor az egylet egyházi elnökévé Pribék István kanonokplébánost nevezte ki. Már a megnyitás napján 152 mesterlegény iratkozott be az egyesületbe, amely hamarosan vonzó lett az iparosok körében az egyleti ünnepek ügyes rendezésével. Az első év karácsonyán betlehemes játékot adtak elő, amelyet háromszor kellett megismételni.² A legényeket az előadásra Tamasko Antal ferences házfőnök, Jancsik (Ivánfi) Ede piarista tanár, valamint az Angolkissasszonyok iskolájából Rák János stilsztika és énektanár készítette fel.

Az egyesületi munkát azonban a liberális érzelmű városatyák részéről különböző érveket hangoztató, gyakran rosszindulatú és indokolatlan támadások érték. A legtöbb támadás az egyleti multságok ellen szólt, pedig Kolping elgondolása szerint a legényegyleteknek a munka utáni tisztes szórakozása, felüdülése volt a fontos, ezért is vette – habár utolsó helyen – a vidámságot és a tréfát a céljai közé. Valójában *„a legényegylet kezébe veszi az ifjú multságait, – önmaga nyújt neki kellő időben tisztes szórakozást, minőt az ő világi állása, ifjúsága megkíván – s ezzel elvonja őt olyan multságoktól, melyek testének és lelkének csak ártalmára válhatnak. S mert az egylet egyéb működése csendes, a multság meg zajjal jár; – sokan inkább vesznek tudomást az utóbbiról és azt hiszik, hogy az az egyleti szellem rovására megy. A tapasztalás megmutatta, hogy több egylet előrehaladása éppen az e pont körül tanúsított túlszigor szikláján szenvedett hajótörést”* – írja Ruschek Antal *A katolikus legényegylet magyar földön* című munkájában 1887-ben.³ Ezek a rosszindulatú támadások és az 1863. évi nagy aszály játszottak közre abban, hogy az egyesületi élet hamarosan alábbhagyott és 1867-ben az egyesület hivatalosan is megszűnt létezni.

A „terméketlenség időszaka” után a fellendülés az 1890–96 közötti időszakban következett be, amikor az egyházellenes kormányintézkedések reakciójaként sorra alakultak a katolikus társadalmi-hitbuzgalmi egyesületek. Veszprémben Pribék István kezdeményezésére 1895. április 21-én, Pünkösöd vasárnapján a Davidikumban megalakult a Veszprémi Római Katolikus Legényegylet. Az egyesület egyházi elnökévé Fejérvári József apátkanonokot, világi elnökévé Tölcséry Ferenc piarista főgimnáziumi tanárt választották meg.⁴ Az elkövetkezendő években Tölcséry vált a mozgalom meghatározó egyéniségévé, 1897-től a legényegyletek egyházmegyei elnöke, 1899-től pedig az országos szövetség alelnöke lett.

A legényegylet a századforduló évében túljutott a kezdeti nehézségeken s tevé-

kenységét 1914-ig töretlen fejlődés jellemezte. Szervezetileg is erős volt: 1900-ban már 247 tagot számlált. Kulturális programjainak fontos részét képezték a műkedvelő színházi előadások, amelyek nagy közönséget vonzottak. Az első előadást 1895. december 1-én tartották, amikor két vígjátékot és egy bohózatot vittek színre: Murai Károlytól *A virágfakadás*, F. Coppée-től a *Kovácsok sztrájkja* és J. M. Mortontól a *Cox és Box* címűt. Az első darabban különösen Valentin Erzsi és Malek Mariska játéka tűnt ki, a *Cox és Box* című bohózatban pedig Petró János természetes játéka, diszkrét komikuma volt dicséretes. A többi szereplő: Szabó Mariska, Lőrincz József, Tamássy Károly és Belán József játéka is elismerésre méltó volt. A rendezés és a betanítás Tölcséry Ferenc és Lukácsy István érdeme volt.⁵

1896–1914 között 48 előadást tartottak. Ezek egy része külföldi szerzőktől származó, könnyű fajsúlyú bohózat-fordítás volt, de játszottak vígjátékot és az akkor kedvelt, zenés népszínművet is. 1911-ben már komoly, 33 darabból álló színműtárral rendelkeztek, amelyet Tölcséry Ferenc állított össze az egyesület színjátszói számára. A szerzők között volt A. E. Scribe, A. Vital, F. Godefring, P. Croiset, M. Gawalevitz, Z. Prybisky, G. Gareau, Brach József, Hofbauer György, Kasza Vilmos, Kertész Kálmán, Lakatos Vince, Szkokán Sándor és Tölcséry Ferenc; a fordítók közül kitűnt Kalcso János veszprémi főgimnáziumi tanár, Rada István veszprémi kanonok, teológus és Unger Ferenc teológiai hallgató.⁶

*A legényegylet műkedvelő előadásaiban részt vállaltak a katolikus leányok is.
Egy előadás utáni csoportkép Takács Rozália gyűjtéséből
(MNL VeML, XV. 81.a., VK 00726)*

*A veszprémi Katolikus Legényegylet színelőadása,
1929. LDM Történeti Fényképtár 87.28.1.*

A népszínművek közül Tóth Edétől a *Tolonc* (1901. aug.), Gerő Károlytól *Az uzsai gyöngy* (1902. jan.), Géczy Istvántól *A sárdi ház* (1905. máj.) és *Az ördög mát-kája* (1906. jan.), Schönthan-tól *A szabin nők elrablása* (1906. febr.), Kasza Vilmostól *Az erdők királya* (1909. jan.), Hofbauer Györgytől *A fegyverkovács* (1910. dec.), Szigeti Józseftől *A csizmadia, mint kísértet* (1913. márc.) előadásai ismeretesek a Veszprémi Hírlap tudósításaiból.

Voltak olyan bemutatók is, amelyeknek a szerzője ismeretlen volt, vagy a darab hiányzott a színműtár anyagából: a *Katonáson* (egyfelvonásos vígjáték), G. A. Beckettől *A dicsőség bajjal jár* (vígjáték Latabár Endre fordításában), Gabányi Árpádtól az *Apósok* című egyfelvonásos vígjáték, Tóth Dezsőtől a *Dalárdisták* és a *Holdkórosok*.

Az 1. világháború éveiben a katonai behívók következtében az egyesület kulturális tevékenysége lelassult. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a direktórium feloszlatta a legényegyletet, de az 1919. augusztus végén újjáalakult és hamarosan talpra állt. A színelőadások repertoárja továbbra is gazdag, 1922 és 1928 között 13 népszínművet, 4 vígjátékot, 2 történelmi és egy vallásos témájú darabot vittek színre, s egy Kálmán-operettet is előadtak. 1923–1937 között a Katolikus Műkedvelő Színpad műsoranyaga (a Mária Kongregáció kiadásában) is eljutott a veszprémiekhez. Többek között Bangha Béla (*Az apróhirdetés*, 1923; *Az élő szobor*, 1923;

A veszprémi Katolikus Legényegylet Török Dezső: Szegény juhászlegény című színelőadása, 1930-as évek.

LDM Történeti Fényképtár 92.72.22.

Pontiola, 1923; *Requiem*, 1932), Incze István és Tóth Sándor darabjai bővítették a repertoárt.

A hazafias megemlékezések alkalmával színre került néhány történelmi darab is. 1906-ban II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatalakor például Herczeg Ferenc *Rákóczi Rodostóban* című történelmi színművét adták elő.⁷

Meg kell említenünk Bátori László egyesületi titkár kezdeményezését, hogy saját műveket is előadjanak. Így került színre az 1848-as témájú, *Derült Napok* című műve 1903-ban,⁸ és egy, október 6-hoz köthető darabja is ugyanebben az évben, de példája sajnos nem talált követőkre.

Az egyesület műkedvelő előadásai a harmincas években kaptak új lendületet és magas művészi színvonalat, annak ellenére, hogy a város 1929 őszén életbe lépett vigalmi-adó szabályrendelete értelmében az egyesületek műkedvelő előadásainál 10% lett a vigalmi adó mértéke. Emlékezetes előadásuk volt 1934 márciusában Kovács Jenő *A renegát* című színműve Gyarmathy Kálmán rendezésében. A Legényegylet zsúfolásig megtelt Jókai utcai dísztermében a nézők között foglalt helyet Kenessey Pongrác főispán és Berky Miklós polgármester. A nagy érdeklődés mellett megismételt előadáson részt vett Rott Nándor megyéspüspök is. 1934 decemberében Illyésné Ferenczy Emma *Bokross uram* című vígjátékában a sajtó szerint „a darabból kihoztak mindent, amit lehetett”. Bokross gazda szerepében

Tiszinger János szerepelt, de kitűnt még jó játékaival Horváth Lajos és Kovács Gyula is, akik rutinos színjátszónak számítottak már ekkor.⁹ 1936-tól kezdve a nemzeti ünnepek alkalmával szokásos városi ünnepi műsort is minden évben a legényegylet adta elő a Petőfi Színházban. A harmincas éveket ezért is nevezhetjük a Veszprémi Római Katolikus Legényegylet fénykorának. A tagok és családtagjaik szép példát mutattak fel szervezettségben, erkölcsiségben, felebaráti szeretetben. A Veszprémi Hírlap tudósítása szerint „megmutatták, hogy a Legényegylet az a helyiség, ahol az iparos ifjúság nemcsak szaktudásban képezi magát, hanem a vallásos, erkölcsös és hazafias szellemben való nevelés mellett intelligens és bátran fellépő iparosnak is készül”.¹⁰

Még a 2. világháború idején is működött az egyesület, pedig nehezedtek a munka feltételei. Az egyesület kulturális tevékenységében a harmincas-negyvenes években tevékenyen részt vállaltak a nagy múltú Georgi könyvkötő dinasztia negyedik nemzedékét képviselő fivérek, Georgi József és Georgi Lajos. Felmenőikhez méltón ők is a város kulturális életének alakítói, az Iparos Dalárda jó hangú tagjai. A Katolikus Legényegylet színjátszó körében számos jól sikerült előadás rendezése és szerepe fűződik a nevükhöz (Beck–Bakos: *Huszárparádé*, Gécz István: *Amit az erdő mesél*, Török Rezső: *Juhászlegény, szegény juhászlegény, Operett és magyar nóta est*). A legényegylet színpadi bemutatói mindig is fontos eseménynek számítottak, mert színvonalasan játszottak, és a kritika mindig pozitívan nyilatkozott az előadásokról.

A legényegylet kulturális tevékenysége nem merült ki a szórakoztatásban, hanem nagy gondot fordított tagjai általános műveltségének emelésére is. E célt szolgálták a felolvasóestek, amelyeken rövid kulturális műsorok is helyt kaptak. Ezeket az estét kezdetben Tölcséry Ferenc tartotta közérdekű és történelmi témákban. Vallási és gazdasági-közéleti téren Csiszárik József, Szlabey Dezső, Sz. Nagy Kálmán, Strausz Antal, Göndöcs Ferenc, Wimmer Károly, Bátori László, Czegléd István, Juhász Károly, Juraszek János, Boronkay Miklós, Rédey Gyula, Abai Nemes Gyula ismeretterjesztő előadásai is népszerűek voltak. Az előadások kiegészítő műsoraiban szavalatok, szavalókórus, zeneszámok és melodrámák is szerepeltek. A Családias Kolping- és Kultúresték előre megtervezett éves programjai azt a célt szolgálták, hogy „mindenki családiasan, kedélyesen érezze magát, hogy ott minden ízlést és személyt sértő dolog száműzve legyen”.¹¹

Az általános műveltség emelését szolgálta az egyesület könyvtára is, amelyet 1896-ban mintegy 100 kötettel alapítottak. A püspökségtől és a kanonokoktól kapott könyvek mellett saját erőből vásárolt példányokkal is gyarapodott a bibliotéka: 1903-ban 540, 1920-ban már 884 kötettel és 243 folyóirattal rendelkeztek.

* * *

Miután a „felszabadító” szovjet csapatok bevonultak Veszprémbe, az egyleti ház szovjet katonai kórház, majd raktár lett. A katonák széthordták a gazdag színi kellektárat, s ebek harmincadjára jutott az értékes egyesületi könyvtár is. A háború utáni politikai légkör nem kedvezett az egyesület újjászervezésének. 1946. július 4-én Rajk László belügyminiszter rendeleti úton feloszlatta a társadalmi és egyházi civil szervezetek zömét, köztük a Kolping legényegylet 10 ezer tagot tömörítő szervezetét is.¹² Habár a veszprémi legényegylet a nehéz körülmények ellenére más formában még tovább folytatta kulturális tevékenységét. 1948 őszétől a kommunisták hatalomra jutásával négy évtizedre megszűntek a működés elemi feltételei.

JEGYZETEK

¹ Kolping életútját és tevékenységét több róla szóló könyvből is megismerhetjük; életrajzát röviden a Magyar Katolikus Lexikon VII. kötete ismerteti.

² Ruschek Antal: A katolikus legényegylet magyar földön. Budapest, 1887., p. 24.

³ Idézett mű, p. 160.

⁴ A Veszprémi Római Katolikus Legényegylet alakuló gyűlése. = Veszprémi Hírlap, 1895. ápr. 28., p. 2–3.

⁵ Műkedvelő előadás = Veszprémi Hírlap, 1895. dec. 1., p. 4.

⁶ Legényegyesületi Színműtár. Veszprém, 1905–1911. Egyházmegyei nyomda, Veszprém, 1911.

⁷ Jótékony célú műkedvelő színelőadás az elaggott iparosok számára = Veszprémi Hírlap, 1906. nov. 25., p. 4.

⁸ Derült Napok című történelmi színmű = Veszprémi Hírlap, 1903. márc. 15., p. 6.

⁹ Színelőadás a Legényegyletben = Veszprémi Hírlap, 1934. márc. 11., p. 7.; Műkedvelő előadás a Legényegyletben = Veszprémi Hírlap, 1934. dec. 16., p. 7.

¹⁰ Legényegyleti Hírek = Veszprémi Hírlap, 1935. dec. 22., p. 9.

¹¹ Családias Kolping- és Kultúresték a Legényegyletben = Veszprémi Hírlap, 1935. febr. 10., p. 5.

¹² A 3.830/1946 M.E. és 7.330/1946 M.E. r. sz. rendeletekkel mintegy 1500 társadalmi egyesület és egyházi ifjúsági szervezetet oszlattak fel, amellyel lényegében megszüntették a demokrácia alapsejtjeit.

Veszprém emlékjelei 2012–2013.

BÁNDI LÁSZLÓ (szöveg)–ZACHÁR ZSOLT (fotók)

Emlékjel neve: I. világháborús sírkert

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Alsóvárosi temető

Felirata: Kereszten: Hőseink síremléke
 „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért”
 1914–1918

Sírkert emlékművén:

„Senki nem tölt be szebben földi célt.
 Mint ki holtával hazájának élt!”
 Itt nyugszanak az I. világháború harcterein megsebesült
 és Veszprém hadikórházaiban hősi halált halt katonák,
 valamint a városban elhunyt hadifoglyok.
 Őrizze ez az emléktábla azok neveit,
 akiknek sírja már nem található meg a parcellában!

(34 név)

Állíttatta a Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Honvédelmi Minisztérium 2012

Anyaga: Kereszt: Vöröskő, fehér márvány, fém
 Emlékmű: Tégla fehérre festve, fekete márvány tábla
 Felavatás dátuma: 1920, ill. felújított 2012. május 27.
 Avató: Dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter
 Köszöntőt mondott: Porga Gyula polgármester

Történeti leírás: 1914 augusztusában a Veszprémi Állami Fiú Felső Kereskedelmi iskolában (ma Kossuth Lajos Általános Iskola), az angolkisasszonyok és az irgalmasok zárdájában, valamint a Nagyszemináriumban (ma Pannon Egyetem) Kaiser und Königliche (K.u.K.) Reserve-Spítál-t, hadikórházat rendeztek be. Az I. világháború idején minden frontról hoztak ide sebesült katonákat. A 362 eltemetettből 338 volt magyar, akik a 31. honvéd gyalogezredben és a győri K.u.K. 19. gyalogezredben szolgáltak. Több osztrák, cseh, horvát, szlovák, erdélyi román katonát, valamint olasz, orosz és szerb foglyot temettek itt el. A hadikórházak 1918 novemberében szűntek meg. Az 1920-as évek végén kökeretbe foglalták a sírokat és kőfejekre vés-ték az ismert neveket.

A Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Honvédelmi Minisztérium anyagi vállalásával (20 millió forint) hozták létre az I. világháborús sírkertet, melyet 2012-ben a Magyar Hősök Napján avattak fel.

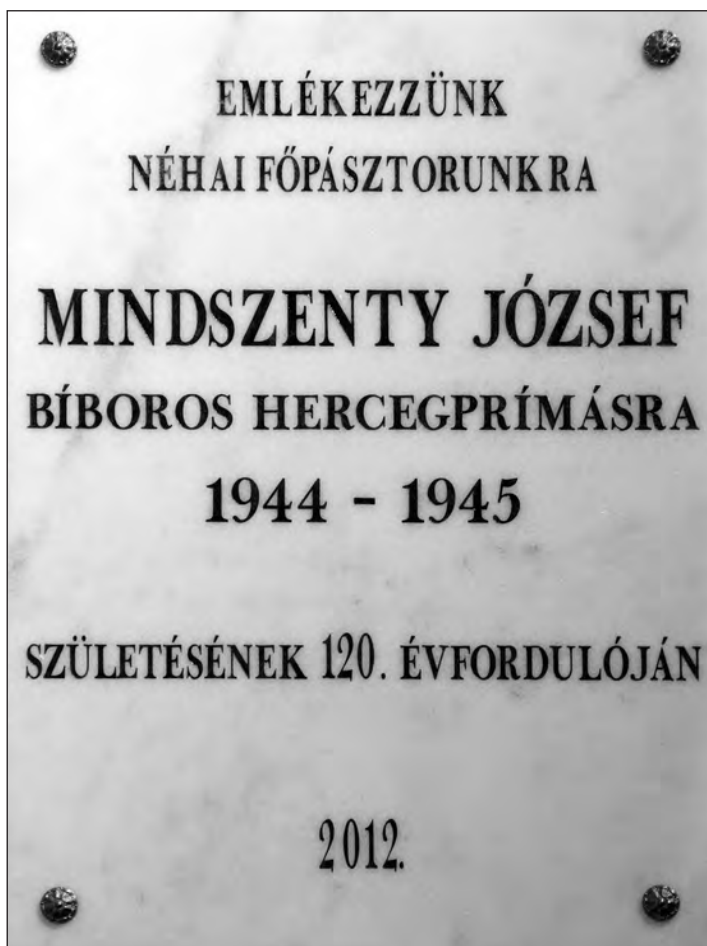
* * *

Emlékjel neve: Mindszenty József

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Szent Mihály Székesegyház

Felirata: Emlékezzünk néhai főpásztorunkra Mindszenty József bíboros hercegprímásra 1944–1945 születésének 120. évfordulóján 2012.

Anyaga: Fehér márvány

Felavatás dátuma: 2012

* * *

Emlékjel neve: Munkabalesetben elhunyt és megsérült munkavállalók

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Batsányi u. 5. székházban

Felavatás dátuma: 2012. április 27.

Köszöntőt mondott: Kardkovács Kolos és dr. Kovács Zoltán, Veszprém megyei kormány megbízott

Avató: Kardkovács Kolos, a foglalkoztatáspolitikáért felelős helyettes államtitkár

Történeti leírás: Munkabalesetben elhunyt és megsérült munkavállalók nemzetközi emléknapja. A Veszprém Megyei Kormányhivatal Munkavédelmi és Munkaügyi Szakigazgatási Szerve 2012. április 27-én megemlékezést tartott Veszprémben a székházuknál. Ennek keretében a munkabalesetben elhunyt és meg-

sérült munkavállalók Veszprém megyei emléktáblájának ünnepélyes felavatására került sor.

* * *

Emlékjel neve: Wartha Vince

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Pannon Egyetem Wartha Vince utcai kampusza bejáratánál

Felirata: Wartha Vince akadémikus, egyetemi tanár 1844–1914.

A kerámiai ipar megalapozója, az eozinmáz feltalálója, a szénelemzés, a vízvizsgálat és a borászati kémia szakértője. Elsők között ismerte fel a fényképezés szerepét a tudományokban.

Anyaga: Fehér márvány, bronz plakett

Készítő: Lendvai István szobrászművész

Felavatás dátuma: 2012. július 17.

Avató: Dr. Szalai István, a Pannon Egyetem Mérnöki Karának dékánja és Láng Tibor, a Bakony Fotóklub művészeti vezetője.

Köszöntőt mondott: Dr. Friedler Ferenc, a Pannon Egyetem rektora, dr. Kovács Kristóf, az Anyagmérnöki Intézet intézetigazgatója, egyetemi docens.

Történeti leírás: Wartha Vince (Fiume, 1844. július 17.–Bp., 1914. július 20.) kémikus, tanár. Budán, Zürichben, és Heidelbergben végzett tanulmányok után 1867-ben a műegyetem vegyiparműtani (kémiai technológiai) tanszékére került.

Maradandót alkotott az ásványtanban, ő hozta létre a kémiai technológiát, mint önálló tudományt, amit éveken át oktatott a műegyetemen. Kidolgozta a koks- és gázgyártás, a műszaki- és tudományos fényképezés alapjait. Tanított Heidelbergben (ahol bölcsészdoktori oklevelet kapott) és Zürichben. 1870 és 1897 között a műegyetem könyvtárának vezetője, az MTA tagja, két évig másodelnöke. Szakmája számos területén maradandót alkotott. A hazai szén elemzésével elsőnek határozta meg a gázgyártásban hasznosítható szénfajtákat. Vízvizsgálati módszere ma is használatos. Érdemei vannak a borászati kémia népszerűsítésében. A filoxéra idején elsőként mutatott rá, hogy a homokos talajok szőlőtermelésre alkalmasak. Felismerte a fényképezés szerepét a tudományokban. A szilikátok tanulmányozása után egyre jobban a keramikával kezdett foglalkozni. Tudományos módszerekkel igyekezett kutatni az agyagipar évszázados titkolt eljárásait, gyártási fogásait. Megfejtette a gubbiói fémlüstér máz, a bíborlüstér titkát, így fedezte fel az eozinmázat. Zsolnay Vilmos pécsi gyárában a későbbi eozinnak nevezett, fém-lüstéres fajanszedények készítésével kísérletezett. Az 1900. évi Párizsi Világkiállításon sikerrel szerepeltek és csakhamar világhírűvé váltak a Wartha-féle, mázzal díszített Zsolnay gyártmányok. 1904-ben állami megbízásból újjászervezte a Herendi Porcelángyárat. Wartha Vince kiváló tudós volt, az elméletet és a gyakorlatot ötvözte. Tudományos cikkeivel, előadásaival sokat tett a műszaki tudományok népszerűsítéséért. A Veszprémi Egyetem B épületének előcsarnokában áll bronz mellszobra, Bory Jenő alkotása.

* * *

Emlékjel neve: Zámbó István

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u., Panteon

Felirata: Zámbó István karnagy 1932–2007

Anyaga: Mészkő, bronz (arezzói harang)

Készítő: Lugossy László szobrászművész

Felavatás dátuma: 2012. augusztus 17.

Avató: Porga Gyula polgármester és Bélafi László, Veszprém Város Vegyeskara és Baráti Kör elnöke

Köszöntőt mondott: Dr. Papp Sándor professzor emeritus, Porga Gyula Veszprém polgármestere, Erdélyi Ágnes, a vegyeskar karnagya.

Történeti leírás: Zámbó István karmester, zenetanár Székesfehérvárott született 1932. április 6-án és Budapesten hunyt el 2007. szeptember 16-án. Gyermekai: Krisztina (1967), Réka (1970) és Szilvia (1977). Tanulmányait a veszprémi Piarista Gimnáziumban (1948), majd Állami Gimnáziumban (1950) végezte. 1956-ban vég-

zett a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Budapesten, ahol Gárdonyi Zoltán, Ligeti György és Vásárhelyi Zoltán tanítványa volt. 1956-tól 1967-ig a veszprémi Csermák Antal Zeneiskolában tanár, igazgatóhelyettes és szakfelügyelő. 1967-től 1981-ig a Veszprémi Városi Szimfonikus Zenekar zeneigazgatója. 1976 és 1992 között a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen egyetemi docens. Az 1981–1990-es években a Honvéd Együttes vezető karnagya. 1990-től 1995-ig a veszprémi Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakiskola igazgatója. 1969-től a Zeneművész Szövetség tagja, 1973–1981 az elnökség tagja. 1970-től 1982-ig a Kórusok Országos Tanácsa (KÓTA) alelnöke. 1976-tól a Művészeti Tanács tagja. 1975-től a Zeneművészeti Szakszervezet Veszprém megyei elnöke. 1956 és 1981 között Veszprém Város Vegyeskarának és Szimfonikus Zenekarának vezető karnagya. A zenekarral és kórusal megalapozta a veszprémi oratóriumkultúrát. 1965-től művészeti vezetőként elindította Veszprémben az Országos Kamarazenekari Fesztiválok sorozatát, amely az évek során 60 magyar mű ősbemutatójával az új magyar zene fórumává vált. Az általa vezetett kórusal és zenekarral mások mellett Szervánszky, Farkas F., Durkó, Petrovics, Lendvay és Szokolay Sándor műveit mutatta be. Veszprém Város Vegyeskarával 1967-ben bekapcsolódott az Europa Cantat mozga-

lomba. Műhelyvezető karnagyként vett részt együttesével a namuri, grazi, brémai, majd a Veszprémi Éneklő Heteken, bekapcsolva Veszprémet is az európai dalos mozgalomba. Nemzetközi versenyeken nyert díjak a kóruossal: 1965 Arezzo (Olaszország) három első díj. 1970 Debrecen két első díj. 1971 BBC első díj. 1974 Gorizia (Olaszország) két első, két második díj. 1975 Várna, első és harmadik díj. 1976 Llangollen (Anglia–Wales) egy első díj és kiemelt fődíj. 1977 BBC Nagydíj Ezüst Rózsa. 1980 Debrecen, a zsűri különdíja. 1970-ben Kerkrade (Hollandia), a zenekarral első díj. A veszprémi Lovassy kóruossal 1973-tól az Éneklő Ifjúság mozgalom nagydíjait nyerte. 2000-ben Keszthelyen a Veszprémi Padányi Schola kóruossal Helikon Arany Diploma és karnagyi díj. Egyéni díjak: 1962 Munka Érdemérem. 1967 Liszt Ferenc-díj. 1970 Veszprém Megyéért arany. 1971 Magyar Rádió nívódíja. Szerzői Jogvédő Hivatal Díja. 1975 Veszprém Városért, a Népművelési Intézet Nívódíja, Munka Érdemrend arany. 1981 Érdemes Művész. 1982 Veszprém Megyei Művészeti Díj. 1984 a Haza Szolgálatáért arany. 1992 Pro Urbe Veszprém. 1996 Pro Meritis. 2000 Keszthely Helikoni Karnagyi Díj. Művei közül kiemelendő, hogy a Magyar Rádióban számos tartósított, Z-felvételt készített Veszprém Város Vegyeskarával, a rádió kórusával és a honvéd együttesel és rögzítették több nyilvános stúdiókoncertjét is. Hanglemezei közül világpremier Charpentier: C-Dúr Te Deuma (Veszprém Város Vegyeskara, a Filharmóniai Társaság Zenekara, az Állami Operaház szólistái) és Liszt Ferenc kantátái (Állami Hangversenyzenekar, Honvéd Főfiskar).

Zámbó Istvánt a hit, az értelem és az érzelem vezérelte. Hitt a zeneteremtő, gondviselő akarat létezésében, az embert formáló, embert nemesítő erejében, ugyanakkor hitt egy transzcendentális, teremtő, gondviselő akarat létezésében. A karácsonyi koncerteken akkor szólt a Halleluja, amikor az Urat dicsérni nem volt szokás. Értelemmel vezérelt realitásérzékekével tudta, hogy az énekkar sajátos „hangszer”, a kórustagoknak lehetnek problémái, mindig megköszönte az énekesek hozzátartozóinak áldozatvállalását. Kifinomult érzelemmel ráérzett, máshogy kell megszólalnia egy dalnak a tihanyi apátságban és a müncheni főpályaudvaron.

Zámbó István ideája volt egy „zeneház” és ma már működik a Hangvilla. A veszprémi és hazai zenetörténet kiemelkedő alakja olyan muzsikus és szervező egyéniség képét mutatta kortársainak és az utókornak, akire méltán büszke lehet Veszprém. Zámbó István a Vámosi úti temetőben nyugszik.

* * *

Emlékjel neve: Riethmüller Ármin

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Fenyves u. 7.

Felirata: E házban élt Riethmüller Ármin bányaaigazgató 1834–1911.

Az ajkai szénbányászat megalapítója, kezdeti éveinek legendás vezetője.

Állíttatta: Ajkai bányász szervezetek és magánszemélyek 2012

Anyaga: Fekete márvány

Felavatás dátuma: 2012. augusztus 29.

Köszöntőt mondott: Dr. Horn János, a BDSZ elnöki főtanácsadója

Történeti leírás: Riethmüller Ármin (1833–Veszprém, 1911. máj. 15.) bányaaigazgató. Egyes források szerint fiatalon, már 15 éves korában munkába állt. 1856-tól bányamunkás. 1865-ben az első ajkacsingervölgyi szén előfordulásakor Ajkán volt, ahol a ranglétra szinte minden fokát végigjárta (csillés, aknaírnok, fűrőmester, aknász, intéző, gondnok, felügyelő). A Magyar Bánya-kalauz 1892. évi száma az ajkai bánya vezetőjeként szerepelteti. 1898-ban ünnepelte 50 éves szolgálati jubileumát. A Somlóvidéki Hírlap tudósítása szerint 1898. január 23-án, a bányaművelés terén szerzett érdemei elismeréséül a király a Koronás Arany Érdemkereszttel tüntette ki, amelyet nagy ünnepség keretében adtak át. Még életében aknát neveznek róla.

* * *

Emlékjel neve: Varga Béla

Típusa: Emléktábla (2 darab)

Helye: Veszprém, Vár u. 20. (volt Nagyszeminárium nyugati oldalán)

Felirata: Ebben az épületben tanult 1922-től 1926-ig Varga Béla 1903-1995 balatonboglári plébános, pápai prelátus, a Nemzetgyűlés elnöke, a lengyel menekültek bátor és áldozatos támogatója (Másik táblán lengyelül is)

Anyaga: Fehér márvány (mindkét tábla)

Felavatás dátuma: 2013. február 17.

Avató: Dr. Udvarhelyi Olivér, Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Veszprémi Csoportja elnöke és dr. Márfi Gyula érsek áldotta meg

Köszöntőt mondott: Dr. Márfi Gyula érsek és dr. Rétvári Bence parlamenti államtitkár

Történeti leírás: Varga Béla 1903. február 18-án született és 1995-ben hunyt el a legendás híró balatonboglári plébános, a nemzetgyűlés volt elnöke, a Független Kisgazdapárt volt alelnöke. 1922–1926. között a veszprémi Nagyszemináriumban végezte teológiai tanulmányait, majd 1926-ban Veszprémben szentelték pappá. 20 évig a veszprémi egyházmegyében Somlóvásárhelyen, Várpalotán és Balatonbogláron szolgált. A Molotov–Ribbentrop paktum alapján Lengyelországnak a Narew–Visztula–San folyók vonalától nyugatra eső részét a németek, az ettől keletre lévőt a szovjetek szállták meg. Az akkori magyar–lengyel közös határon több mint százezer menekült özönlött Magyarországra. Teleki Pál kérésére kezdett Varga Béla a lengyel menekültek gondozásával foglalkozni és Balatonbogláron lengyel gimnáziumot szervezett. A német bevonulás után bujdosnia kellett. 1946-ban a Nemzetgyűlés elnökévé választották. 1947-ben Svájcba, majd az USA-ba távozott, ahol a magyar emigráció egyik vezetője lett. Közel fél évszázados száműzetés után 1991-ben végleg hazaköltözött.

1995-ben a hazájában hunyja le a szemét örökre. A balatonboglári templom kriptája őrzi emlékét.

Megjegyzés: A Veszprémi Érsekség és a KÉSZ (Keresztény Értelmiségi Szövetség 1989) Veszprémi Csoportja szervezésében az emléktáblák avatására a veszprémi Szent Mihály Bazilikában vasárnap fél 11 órakor kezdődő érseki szentmise után került sor.

* * *

Emlékjel neve: Íme az ember

Típusa: Szobor

Helye: Veszprém, Szent Benedek-hegy bejáratánál

Felirat: Íme az ember! („Ecce Homo”)

Anyaga: Herendi porcelán

Készítő: Tamás Ákos iparművész

Felavatás dátuma: 2013. március 28.

Avató: Dr. Navracsics Tibor miniszterelnök-helyettes

Köszöntőt mondott: Porga Gyula polgármester és dr. Simon Attila a Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. vezérigazgatója

A szobrot megáldotta és megszentelte dr. Márfi Gyula veszprémi érsek.

Megjegyzés: A szobrot a Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. adományozta Veszprém városának. A Jézust ábrázoló szobrot Tamás Ákos, a manufaktúra tervező iparművésze álmodta meg és „két kezével meggyúrta” a szobrot. A mű nemes porcelánból, egyedi technológiával készült.

Történeti leírás: Porga Gyula: Nagyon sokan beszélnek társadalmi felelősségvállalásról, ennek kézzelfogható jelével kevésbé találkozunk. Veszprém abban a szerencsés helyzetben van, hogy a Herendi Porcelánmanufaktúrának köszönhetően újabb műalkotással gyarapodott.

Dr. Simon Attila: Tevékenységünk három alapvető pilléren nyugszik: sikeres gazdasági tevékenység, a társadalmi felelősség elve és a szolidaritás. A porcelánmanufaktúra kulturális-társadalmi missziója jegyében számos köztéri alkotást helyezett el már eddig is környezetében, így például Veszprémben az Aréna melletti „Herendfa” alkotást, vagy Szentgálon, Herenden, Budapesten a Parlamentben és az Operaházban.

Dr. Navracsics Tibor: Az újjászülető Benedek-hegy bejáratánál méltó, szakrális helyre került az alkotás. Van közöttünk, keresztények között egy összekötő szál, amely mindenki számára ugyanazt jelenti. Ez a kifejezés az „Ecce, Homo!” (Íme az ember!), amelyet Pilátus mondott Jézusra mutatva a halálát követelő tömeg előtt. Az emberi esendőség szimbólumává vált akkor Jézus, azonban tudjuk, hogy az Ecce Homo nem a halál, hanem a feltámadás jelképe.

Dr. Márfi Gyula: Jézus a valóságos ember, aki egyben Isten is. Az első három században azt tanították, a test önmagában rossz, csak a lélek isteni benne. Viszont János evangéliumában azt írja: „Az ige testté lett.” Jézus valóságos testben jött el hozzánk, tehát őt kell követnünk testben és lélekben.

* * *

Emlékjel neve: 1956-os veszprémi deportáltak

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u. 19. Egykori várbörtön bejáratánál.

Felirata: A deportáltak emlékére 1956. november 8-án ebből az épületből hurcolták el a megszálló szovjet belügyi hatóságok az ungvári börtönbe, majd a galíciai Sztrij város börtönébe az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc mintegy száz veszprémi résztvevőjét, többségében a Veszprémi Vegyipari Egyetem hallgatóit és néhány oktatóját Veszprém Város Önkormányzata, Pannon Egyetem, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium 2013

Megáldották: Dr. Márfi Gyula r.k. érsek, dr. Niederhoffer Zoltán református lelkész és Isó Zoltán evangélikus lelkész

Anyaga: Bronz (rajta lyukas zászló és 8 alakos dombormű)

Készítő: Diénes Attila Munkácsy-díjas szobrászművész

Felavatás dátuma: 2013. november 7.

Avató: Dr. Navracsics Tibor Vp. országgyűlési képviselője, közigazgatási és igazságügyi miniszter, miniszterelnök-helyettes

Köszöntőt mondott: Dr. Navracsics Tibor

Történeti leírás: A deportáltak nagy többségét az ungváriból a Kárpátokon túli galíciai, sztríji börtönbe szállították tovább. Benedek Pál professzor Veszprémben egyszer, Polinszky Károly dékán Budapesten két alkalommal is eljárt a szovjet ható-

ságoknál hazaengedésük érdekében. A korábban hazaküldött kiskorúak után december második felében térhettek vissza. A hallgatók közül néhányan csak évek múlva vagy Budapesten folytathatták tanulmányaikat és végzés után egy ideig diplomával is csak fizikai munkára alkalmazták őket.

A Veszprémből 1956. november 8-án deportáltak nevei: Veszprém–Ungvár–Strij.

1. Amrich László (1937, Ózd), II. évf. hallgató, nemzetőr (egyetemi oktató: 1960–1996).
2. Balogh Lajos (1933, Kaposvár), egy. tanársegéd, a Nemzetőrség parancsnoka. (Az egyetemről eltávolították.)
3. Balogh Vilmos (1932, Szentkozmadombja), V. évf. hallg., nemzetőr.
4. Bércz Jenő (1932, Polgár), a NEVIKI vegyész-mérnöke, nemzetőr. (Felcserként tevékenykedett. Várban fogták el. Nyugatra távozott.)
5. Bernolák Béla (1935, Újpest), IV. évf. hallg., nemzetőr, Vár.
6. Boncz József (1938, Veszprém), nemzetőr, Nagypostánál fogták el.
7. Csáky Tamás (1935, Mezőkeresztes), II. évf. hallg., nemzetőr. Egyetemen fogták el.
8. Csapó Zoltán (1935, Sopron), II. évf. hallg., nemzetőr, az egyetemen. (Egyetemi oktató, majd az egyetem főtitkára lett.)
9. Csetényi József (1932, Seregélyes), V. évf. hallg., nemzetőr. Megyei VB-n. (Egyetemi oktató: 1957–1993.)
10. Csicsics Péter (1939, Veszprém), kiskorú, nemzetőr. Nagypostánál.
11. Csizmár János (1933, Sátoraljaújhely), V. évf. hallg., nemzetőr. Vár.
12. Domonkos Zoltán (1936, Szeged), III. évf.

hallg., nemzetőr. Vár. 13. Drávucz Jenő (1933, Jászladány), II. évf. hallg., nemzetőr, Rendőrség. 14. Ebel Dénes (1936, Veszprém), gépjármű-villamossági szerelő, nemzetőr. Nagyposta. 15. Fehérvári János (1935, Szirák), III. évf. hallg., nemzetőr. Vár. 16. Ferenczi Béla (1940, Gyulafirátót), kiskorú, nemzetőr, Nagyposta. 17. Fuchs Pál (1935, Szombathely), III. évf. hallg., nemzetőr. (Később a MÁFKI párttitkára lett.) Rendőrség–Bíróság. 18. Füredi Zoltán (1928, Vasas), V. évf. hallg., nemzetőr, Egyetem. (Nyolc hónapra internálták, csak 1962-ben folytathatta tanulmányait.) 19. Gaál Vilmos (1933, Szilasapogony), V. évf. hallg., nemzetőr. Megyei VB. 20. Gabler József (1931, Veszprém), nemzetőr. Nagyposta. 21. Galambszegi Árpád (1933, Kistelek), V. évf. hallg., nemzetőr. Egyetem. 22. Gémes István (1935, Szarvas), III. évf. hallg., nemzetőr. Egyetem. 23. Gerencsér Ferenc (1934, Szombathely), V. évf. hallg., nemzetőr. Egyetem. 24. Göndöcs Ferenc (1936, Veszprém), nemzetőr. Nagyposta. 25. Grosch Béla (1936, Hosszúhetény), III. évf. hallg., nemzetőr. Vár. 26. Hessz Béla (1934, Szentkirály), nemzetőr. Nagyposta. 27. Holl Nándor (1937, Veszprém), nemzetőr. Nagyposta. 28. Hortoványi Gyula (1937, Veszprém), nemzetőr. Vár. 29. Horváth Lajos (1933, Agyagosszergény), V. évf. hallg., nemzetőr. Rákóczi tér. 30. Illikmann Sándor (1936, Veszprém), nemzetőr. Nagyposta. 31. Juhász János (1933, Orosháza), nemzetőr. Nagyposta. 32. Kaczander Károly (1934, Salgótarján), IV. évf. hallg., a Nemzetőrség operatív csoportjának tagja. Vár. (Kétszer letartóztatták.) 33. Kánics Lajos (1934, Sopron), IV. évf. hallg., a Nemzetőrség operatív csoportjának tagja. Vár. (Hazatérése után Nyugatra távozott.) 34. Kilián Zoltán (1931, Budapest), nemzetőr. Nagyposta. 35. Kiss Gábor (1934, Békéscsaba), IV. évf. hallg., nemzetőr, Rákóczi tér. 36. Klug Ottó (1934, Budapest), IV. évf. hallg., nemzetőr, Megyei VB. (Többször letartóztatták.) 37. Kocsis Géza (1930, Pozsonyligetfalu), egyetemi tanársegéd, nemzetőrparancsnok. Vár. (később az oktatói pártalapszervezet titkára.) 38. Kormos Ferenc (1933, Nekézseny), III. évf. hallg., nemzetőr. Vár. 39. Kovács Zoltán (1933, Tiszalök), V. évf. hallg., Egyetem. 40. Kozorics István (1936, Magyarnádalja), III. évf. hallg., nemzetőr. Rákóczi tér. 41. Laky János (1934, Balatonarács), III. évf. hallg., nemzetőr. Vár. 42. Lázár Ferenc (1934, Dunaalmás), III. évf. hallg., nemzetőr. Rákóczi tér. 43. Légrádi Mihály (1940, Veszprém), kiskorú, nemzetőr. Nagyposta. 44. Linczmayer János (Öcsi) (1939, Székesfehérvár), kiskorú, nemzetőr. Vár. (Nyugatra távozott, tanúskodott az ENSZ bizottság előtt.) 45. Lukácsy György (1936, Tata-Óváros), nemzetőr. Nagyposta. 46. Magyarai Sándor (1933, Szeged), IV. évf. hallg., a Nemzetőrség operatív csoportjának tagja. Vár. 47. Mogyorósi Sándor (1935, Nagykálló), III. évf. hallg., nemzetőr. 48. Mohácsy Tibor (1934, Tápió), V. évf. hallg., a Nemzetőrség operatív csoportjának tagja. Vár. 49. Monostory László (1934, Szombathely), IV. évf. hallg., nemzetőr. Rendőrség–Bíróság. 50. Nagy Endre (1932, Beled), IV. évf. hallg., nemzetőr. Vár. 51. Nagy Ottó (1937, Iszkáz), II. évf. hallg., nemzetőr. Rendőrség–Bíróság. 52. Nagy

Sándor (1934, Vámoscsalád), nemzetőr, géppuskás. Vár. 53. Óhegyi Károly (1937, Veszprém), nemzetőr. Nagyposta. 54. Ország Imre (1931, Nagyszékely), V. évf. hallg., Vár. 55. Páll Csaba (1937, Budapest), II. évf. hallg., nemzetőr. Rendőrség–Bíróság. 56. Papp Gyula (1931, Nagyvázsöny), nemzetőr, Nagyposta. 57. Papp János (1934, Veszprém) IV. évf. hallg., nemzetőr, Egyetem. 58. Persay Gyula (1935, Nova), III. évf. hallg., nemzetőr, a rádiós csoport tagja. (Két félévre kizárták.) 59. Péterfi Tibor (1934, Szápár), IV. évf. hallg., nemzetőr, Rendőrség–Bíróság. 60. Petri Vilmos (1934, Nagykanizsa), IV. évf. hallg., a Nemzetőrség operatív csoportjának tagja, Vár. (Hazatérése után nyugatra távozott.) 61. Pfeiffer Gyula (1934, Debrecen), V. évf. hallg., nemzetőr, Egyetem. 62. Rikk József (1933, Szekszárd), II. évf. hallg., nemzetőr, Rendőrség–Bíróság. 63. Salakta István (1933, Győr), V. évf. hallg., nemzetőr, Egyetem. 64. Schrötter Ferenc (1933, Rimaszék), IV. évf. hallg., nemzetőr, Vár. 65. Schwantner László (1934, Pusztaszabolcs), V. évf. hallg., nemzetőr, Vár. 66. Simon Ferenc (1934, Székesfehérvár), III. évf. hallg., nemzetőr, Rendőrség–Bíróság. 67. Simon Tibor (1936, Szeged), III. évf. hallg., a Nemzetőrség operatív csoportjának tagja, Vár. 68. Skrabák Lajos (1926, Ecséd), V. évf. hallg., nemzetőr, Megyei VB. 69. Somhegyi György (1938, Veszprém), nemzetőr, Nagyposta. 70. Somogyi Antal (1936, Zalaerdőd), II. évf. hallg., nemzetőr Rendőrség–Bíróság. (Egyetemi oktató: 1960–1996.) 71. Strenner József (1938, Veszprémfajsz), nemzetőr, Rákóczi tér. 72. Suri Kálmán (1935, Királyszentistván), nemzetőr. Nagyposta. 73. Süte/Somlai Tivadar (1931, Zalaszentő), főhadnagy, a kieg. parancsnokság beosztottja. Kieg. pk. (A deportálás után internálták.) 75. Szíjj Ferenc (1934, Nagyvázsöny), IV. évf. hallg., nemzetőr, Rendőrség–Bíróság. 76. Szikszai Ferenc (1934, Törökszentmiklós), IV. évf. hallg., nemzetőr Rendőrség–Bíróság. 77. Szűcs Ferenc (1934, Bodonhegy), IV. évf. hallg., nemzetőr, a Megyei Forradalmi Tanács tagja. Egyetem. (Többször letartóztatták, megverték, kizárták, csak 1963-ban vehette át a diplomáját.) 79. Szűcs László (1931), nemzetőr. Nagyposta. 80. Tatai József (1933, Veszprém), nemzetőr. Nagyposta. 81. Tóth József (1934?, Csopak), nemzetőr. Nagyposta. 82. Tótok Sándor (1937, Mátraszele), II. évf. hallg., nemzetőr. Rendőrség. 83. Vajda Sándor (1935, Büssü), II. évf. hallg., nemzetőr. Rend. 84. Vastagh Mihály (1933, Nyírbéltelek), III. évf. hallg., nemzetőr. Rákóczi tér. 85. Vékony Ferenc (1935, Szeghalom), IV. évf. hallg., nemzetőr. Szentkirályszabadja. 86. Veres Károly (1933, Zalaegerszeg), nemzetőr. Egyetem. 87. Víg Antal (1931, Makó), egyetemi tanársegéd, az operatív csoport vezetője. Szentkirályszabadja. (Az egyetemről eltávolították.) 88. Vincze László (1933, Bezdán), V. évf. hallg., nemzetőr, a rádiós csoport tagja. 89. Virág Pál (1935, Mezőberény), III. évf. hallg., nemzetőr, a rádiós csoport tagja. 90. Wlasitsch László (1934, Bezenye), IV. évf. hallg., nemzetőr. Egyetem. (4 félévre kizárták, csak 1962-ben végezhetett.) Az anyagot összeállította: Dr. Paczolay Gyula ny. prof. (Napló, 2013. nov. 8. (péntek), 3. oldal

* * *

Emlékjel neve: Kasza László

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Vámosi úti temető díszsírhely

Felirata: Kasza László 1921–2008 felesége Somogyi Marianna 1929–2011
lányuk Kasza M. Katalin 1949–

Anyaga: Fehér márvány

Felavatás dátuma: 2013

Történeti leírás: Kasza László mezőgazda, a veszprémi állatkert igazgatója Szabadkán született 1921. szeptember 23-án és Veszprémbe hunyt el 2008. június 6-án. Iskolai tanulmányait Budapesten és Sopronban folytatta. Mezőgazda képesítést szerzett, első munkahelye a Budapesti Állatkert volt. Veszprémbe a 2. világháború után került. Kasza László 1958-ban kezdeményezője, majd irányítója volt hazánk első vidéki vadasparkja, a veszprémi Kittenberger Kálmán Állat- és Növénypark szervezésének és megépítésének. 1963 és 1983 között az új intézmény igazgatójaként a hazai és világ más részein élő állatfajok (Böbe majom, Maugli farkas, Nóra oroszlán) bemutatása mellett Kasza László széles körű tudományos és ismeretterjesztő tevékenységnek is lehetőséget adva teremtette meg az állatkert szakmai tekintélyét és rendkívüli népszerűségét. Munkásságát számos nemzetközi és hazai kitüntetéssel ismerték el. Veszprém városa 1983-ban díszpolgárává avatta.

* * *

Emlékjel neve: Szilágyi László Utcagaléria

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Veszprém Hotel melletti belvárosi aluljáróban

Felirata: Szilágyi László-dombormű Állította a veszprémi VÁROS-TÉR Kulturális Alapítvány 2013-ban. A dombormű Zeke László munkája

Anyaga: Samottos kerámia (3-4 cm mélységű plasztika)

Készítő: Zeke László szobrász

Felavatás dátuma: 2013. szeptember 3.

Avató: Porga Gyula polgármester és Németh Károly, a Város-Tér Kulturális Alapítvány elnöke

Köszöntőt mondott: Gopcsa Katalin művészettörténész és a konferencia előadói

Történeti leírás: Szilágyi László festőművész (művész-név: Oziris) Veszprém-ben született 1966. október 17-én és Veszprém-ben hunyt el 2007. február 3-án. 1981–1985 között a Budapesti Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola festő szakán, majd 1985–1991 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő tagozatán tanult. (Mesterei: Kokas Ignác, Dienes Gábor, Gábor István.) Szilágyi László vad és kaotikus beállítottságú festészetével az expresszionizmust szolgálta. Számos tárlata volt, közülük többön feleségével, Zoltán Évával közösen szerepelt. Kiállítások: 1984 Veszprém Városi

Művelődési Központ; 1987 Bp., Galéria 11; 1988, 1991 Bp., Barcsay Terem; 1989 Bp. Bercsényi Klub; 1989 Bp. Fiala Művészek Klubja; 1992, 1993 Veszprém Kisgaléria; 1993, 1994, 1997, 1998 Veszprémi Egyetem; 1993, 1994, 1996, 1998 Veszprém Tavasz Tárlat; 1995 Veszprém Csikász Galéria; 1996 Bp. és Párizs, David Bowie-pályázat; 1997 Bp. Merlin Színház; 1999 Veszprém Várgaléria; 2000 Balatonfüred Art-East Galéria. Elismerései: 1991–1994 Derkovits-ösztöndíj. 1996,

1998 Veszprém város nívódíja. 1996 David Bowie-pályázat Bp. 1. díj, Párizs 2. díj. Punk underground kultúra. A művész lakásában – Veszprém, Miklós u. 18. számú házban – 2008 őszén nyílt meg az emlékszoba. A Szilágyi László Utcagalériában ismerhető meg Szilágyi László életének főbb állomásai, néhány méltatása és látható 8 képének reprodukciója.

Megjegyzés: Szilágyi Lászlót ábrázolja az életnagyságú dombormű. Zeke László szobrászt több évtizedes barátság fűzte „Lackóhoz”. Az elhelyezés, a három színre való lebontás és a formai absztrahálás egyaránt a punk kultúra képi világára (plakátok, fanzinok) és a street-art hagyományaira (graffiti, pochoire) utal. A három-négy centiméter mélységű plasztika magas hőfokon égetett samottos kerámiából készült, amit matt mázakkal színezett a művész. Ez az anyag rendkívül időtálló, fagyálló és magas nyomású berendezéssel is tisztítható. A színek és a tónusok elkülönülnek a térben, s ezzel plasztikát adnak a kétdimenziós rajznak, amely egy hónapig készült. A relief tervének alapjául egy fotó szolgált.

* * *

Emlékjel neve: Mondolat

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u., Városháza B épület északi falán

Felirata: (Lovas katona képe) Mondolat A hagyomány szerint itt állt a Számmer-nyomda, ahol a nyelvújítás jelentős dokumentuma, a Mondolat készült 1813-ban Közadakozásból, 2013

Anyaga: Bronz

Felavatás dátuma: 2013. november 30.

Avató: Dr. Navracsics Tibor miniszterelnök-helyettes, közigazgatási és igazságügyi miniszter és Brányi Mária alpolgármester

Köszöntőt mondott: Németh Károly, a Város-Tér Alapítvány elnöke, Szathmáry Attila, az OOK Press Nyomda vezetője és Szentendrei Zoltán a Prospektus Nyomda vezetője

Megjegyzés: közreműködtek Oberfrank Pál, a Veszprémi Petőfi Színház igazgatója és a Váci Mihály Irodalmi Színpad tagjai.

Történeti leírás: A Mondolat megjelenésének 200. évfordulója tiszteletére rendezett konferencia lezárásaként került a tábla felavatásra. Ekkor jelent meg a Mondolat reprint kiadása és Sebő József: A magyar nyelvújítás nagy pillanatai című összeállítása.

* * *

Emlékhely neve: A Veszprémi Egyetemi Napok diákrektoirai

Típusa: Emlékoszlop

Emlékhely helye: A Pannon Egyetem parkjában (M épület előtt)

Felirata: VEN 1969 Chikán András, 1971 Kürti Sándor, 1973 Rábl Ákos, 1976 Oláh József, 1978 Burka Tibor, 1980 Balla Zoltán, 1982 Mokánszki József, 1984 Borbély Dezső, 1986 Kothencz János, 1988 Bacsárdi Tamás, 1990 Szabó Miklós, 1992 Hóbor Péter, Kepe Róbert, 1994 Fodor László, Kóródi Zsolt, Mocsnek Ottó, 1996 Bogdán Olivér, 1998 Ahmed Al-Ghul, 2000 Oláh András, 2002 Zsömle Balázs, 2004 Héri Attila, 2006 Halik Péter, 2008 Figura Gábor, 2009 Varga János, 2010 Szabó Tamás, 2011 Nagy Attila, 2012 Csaba Tibor, 2013 Hutvágner Dániel

Anyaga: fehér műkö

Készítő: Kiss János kőfaragó mester

Felavatás dátuma: 2013. május 1.

Megjegyzés: A Pannon Egyetem Közművelődési Titkársága és a XXV. Veszprémi Egyetemi Napok Diákrektori Hivatalának kezdeményezésére készült. A leleplezésnél jelen voltak a korábbi Veszprémi Egyetemi Napok diákrektoirai közül többen is, a XXV. VEN diákrektor jelöltjei, a XXV. VEN Diákrektori Hivatalának tagjai.

* * *

Emlékhely neve: Rovaniemi lépcső

Helye: Veszprém, Kolostorok és Kertek játszótér mellett

Felírata: VERGA Az MFB Stratégiai Csoport Tagja

A jövő a kezünkben van
2013–2014 közjóléti beruházások

www.verga.hu

Rovaniemi lépcső Átadás:

2013. szeptember 19.

Bekerülési érték: 8.000.000.-Ft

Építető: VERGA Veszprémi Erdőgazdaság Zrt.

Tájékoztató tábla szövege: finnül és angolul is

A ROVANIEMI LÉPCSŐ

Megépítésének ötlete: A lépcső megépítésének gondolata először 2011-ben merült fel a Veszprémi Magyar-Finn Egyesület elnökében a Kolostorok és kertekben szervezett programon. A Séd völgyébe látogató finn és magyar vendégeket csak igen körülményes és hosszadalmas úton lehetett a sziklaszirten álló kilátóhoz eljuttatni.

Az ötletet meghallgatta Finnország tiszteletbeli veszprémi konzulja, akinek köszönhetően Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata felkarolta a VEMA-FI javaslatát, és a VERGA Zrt. – teljes egészében saját költségén – megépítette a lépcsőt.

A lépcső adatai: Hossza: 110 m., lépcsőfokok száma: 189, szintkülönbség: 30 m, meredekség: 25 fok, anyaga: terméskő, korlát: fa. Veszprém, 2013. szeptember 19.

Adalékok a veszprémi tüzesetekhez

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA–FÖLDESI FERENC

VESZPRÉMBEN AZ ELMÚLT ÉVSZÁZADOK SORÁN SZÁMTALAN TŰZVÉSZ PUSZTÍTOTT. Keletkezett tűz szándékos gyújtogatásból, gondoljunk csak Csák Péter hadaira, akik 1276-ban felperzselték a város főiskoláját és a székes-egyházat. Keletkezett szerencsétlen véletlen folytán, mint például 1656. március 28-án, amikor a mai Úrkút utcában lakó varga házából az éppen dühöngő szélvész felröpített egy szikrát a székesegyház szentélyének fedélzetére, amely kigyulladt. Az orkánszerű szél percekben belül lángba borította a vár összes épületét.¹ Nem egyszer keletkezett tűz villámcsapás következtében.

Minden tűzvész közül az 1893 áprilisi volt a legpusztítóbb. „*Azt a napot, akik itt Veszprémben átéltek, láttuk, átéreztek: azt a napot nem fogjuk elfeledni soha.*” – írta a Veszprémi Független Hírlap.² A városban orkánszerű szélvihar tombolt, amely végigsöpörte a város utcáit, valóságos porfelleget szórva a magasba. „*Ebben a szörnyű szélviharban, úgy ¼ 4 óra tájban egyszerre csak megkondult a tűzoltó őrtorony tűzjelző harangja, s az emberek megrémülve rohantak ki az utcára, megtudni a veszedelem mibenlétét.*” – írta a Veszprémi Hírlap április 15-én. A viharos északi szélben a tűz gyorsan terjedt, a szalma és nádtetős házak percek alatt lángra kaptak, víz hiányában érdemi oltásról, mentésről szó sem lehetett. A következő nap (továbbra is viharos szélben) újabb tűz ütött ki, leégtek a Palotai út és a Szabadi utca házai, a nagy piactér mellett élelmiszer- és falerakatok semmisültek meg.

Az előzőekben röviden ismertetett esetek után joggal mondhatjuk: A tűz Veszprém réme volt talán a XX. század elejéig. A bakonyi – vagyis az északnyugati – szél túlnyomó többségben van és ez az, amely Veszprémben annyi tűzveszedelmet okozott. Veszprém című könyvében Cholnoky Jenő így ír erről: „*Amikor Veszprémben megjelenik a bakonyi szél, akkor mindig félelem fogja el a lakosságot. Olyan keservesen tud dudálni a kéményben, úgy rázza az ablakot, ajtót, olyan félelmesen zúgnak az utcák. Különösen a városnak azon a részein, amelyek a fennsíkra terjedtek föl, tehát a Temetőhegyen, a Jeruzsálemhegyen és a Cserháton rémes a szél ereje. [...] Ha éjjel tört ki a szél, mi gyermekek mindig reszketve lestük a zúgó, dörgő, sípoló hangokat, amint dühösen meg-megrázta az ablakokat. Régi házunk nagy cseréptetején hallottuk az ágyban is, amint egy-egy kitörött tetőcserép legurul s nagyot koppan az udvar kövezetén. Hallottuk, hogy Apám a másik szobában óvatosan felkelt s megnézte, hogy nem maradt-e valahol még tűz a kályhákban s a konyhában a takaréktűzhelyen. Mert ilyenkor rettenetes veszedelem volt a tűz!*”³

Mindezek után meglepve tapasztaltuk, hogy a Veszprémi Szemle 2012-ban megjelent repertóriumában⁴ Veszprém egyik legnagyobb „fájó pontjáról” a tüzesetekről nem találtunk jelzést olyan összefoglaló tanulmányról, amely a tüzesetekről szól. Ugyan a Veszprémi Szemlében olvashattunk dr. Óvári Ferencről történt megemlékezés ürügyén a tűzvédelemről, de csak néhány gondolat erejéig tért ki a szerző a tüzesetekre.⁵ Olvashattunk Cholnoky Jenő könyvében a XIX. század nevezetes tüzeseteiről, röviden olvashatunk Hungler József könyvében⁶ az 1887. és 1893. években pusztítókról, a Múzeumi Diáriumban V. Fodor Zsuzsa írását⁷ az 1893. évi nagy tűzről. Csizsár Miklósné közli Szomaházy István Veszprémről szóló írását, benne az 1893-as Cserháton kitört tűzvészről szóló részt, és közzéteszi a tűzvész pusztítási helyeit bemutató térképrészletet.⁸ A veszprémi tüzek története önálló szócikket kapott Varga Béla lexikonjában, ami jól foglalja össze az eddig megírt és ismert tüzesetek közül a jelentősebbeknek tartottakat. A szócikk hossza természetesen követi a lexikon kötelező terjedelmét.⁹

Azért, hogy a városban a vörös kakas ne rohanjon szüntelen, ne legyen embert és értéket veszélyeztető vagy megsemmisítő tűz, a megye és a város vezetése szabályrendeletekkel is igyekezett azt meggátolni. Például a megye örökös főispánja, Padányi Biró Márton 1745. november 15-én kelt rendelkezésében „*a városnak javára és a közönséges jónak előmozdítására és a jó rend megtartására*” 13 pontban előterjesztett „Házirend”-et léptetett életbe. Ennek egyik pontja a tüzek megelőzésére tett intézkedése, akkor, amikor a házak 90%-ban a szalma, zsúp vagy náddal fedett, és ahol szinte mindennap napirenden voltak akár gondatlanságból, akár a nyitott kéményű konyhák miatt a tüzesetek.¹⁰

A tüzesetek megelőzését próbálta elérni a város polgármestere és tanácsnokai az 1856-ban kiadott rendeletében is, amiben meghatározták: „*Végre meghagyatik, hogy az ezentúl építendő házakat náddal és szalmával fedni és kémény nélkül építeni nem szabad; a már fennálló kéménytelen házak pedig két év lefolyta alatt kéményvel ellátandók lesznek.*”¹¹

Szabályrendelet ide, szabályrendelet oda: az emberi hanyagság, a szerencsétlen körülmények összejátszása gyakorta okozott tüzet a városban. Elég csak az 1860-tól megjelenő városi lapokat olvasgatni, sűrűn találkozunk tüzesetekről szóló tudósításokról. Most nem célunk mindezeket ismertetni, azok hosszú sora túlmutat e cikk terjedelmén.¹² A Veszprém városi, megyei lapok beszámolóí részletre menően tárgyalták a tűz keletkezésének okát, a károk mértékét, bemutatták ezeket a városképet is befolyásoló eseményeket. Az adott évben megjelenő veszprémi lapok nagy terjedelemben és részletesen beszámoltak nemcsak a tüzekről, de beszámoltak a károsultak megsegítésére rendezett gyűjtésekről is. De olvashattunk az eseményekről az országos lapokban is.

De kezdjük egy korábbi ismert tüzesettel. Réthly Antal gyűjteményében¹³ –

ami elsősorban az időjárási eseményekhez kapcsolódott – mintegy „mellékesen” de ismertette a tüzeseteket is, ami kapcsolódott időjárási – villámcsapás – eseményhez. Munkáját számosan segítették, küldtek anyagokat, információkat könyvtárakból, levéltárakból, egyházi intézményekből. Veszprémi „segítője” Gutheil Jenő prépost-kanonok volt. Egyik közlésben Gutheil Jenő megemlíti, hogy 1381 júniusában vagy július elején „egy véletlenül keletkezett tűzvész felégette a veszprémi várat és a székesegyházat. A tűzvész alkalmával az egyház birtokait igazoló sok irat és oklevél elégett. Himházi IV. Benedek veszprémi püspök megjelent Nagy Lajos király és felesége előtt, hogy segítsen az egyházon. Ekkor 1381. július 24-én kelt oklevélben Nagy Lajos el nem perelhető birtoknak igazolja mindazokat, amelyeket a püspökség 32 éve háborítatlanul birtokol. [...] Valószínűnek kell tartani, hogy ilyen nagy tűzvész nyáron nagy szárazság mellett volt és valóban elemi csapásszerű lehetett.”

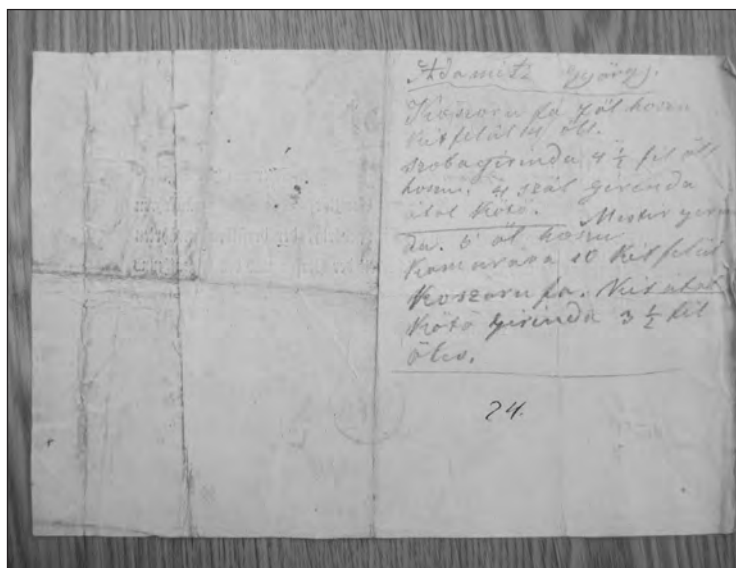
Az érdeklődő olvasó – elsősorban a két legjelentősebb tüzről – olvashatott a már említett korabeli lapokban. De folytassuk egy kevésbé ismert tüzesettel, ami 1851. október 25-én éjjel fél tizenkettőkor történt. A tűz a Temetőhegyen tört ki, amit az erős szél nagy területre széthordott. A város azonnal a károsultak megsegítésére sietett. A városi tanács Szammer Alajos városbíró vezetésével október 29-i tanácsulésen döntött a károk összeírásáról, a lehetséges adományokról. Megkérték az engedélyt a cs. és kir. főbiztostól (még az önkényuralom leelején vagyunk) adományok gyűjtésére – amire az engedély december 10-én érkezett¹⁴ a városhoz –, illetve felhívást intéztek a szomszédos településekhez is: segítsék a károsultakat pénzadományokkal, zsuppal és szalmával, valamint egyéb építőanyaggal. Emellett kiadták az utasítást a városgazdának, hogy mérje fel: a város erdeje milyen és mennyi épületfát tud biztosítani az újjáépítéshez, egyben az ács, a kőműves céhek tagjait „[...] a fák kifaragásában s felrakásában némi ingyen munkabéli segedelmet nyújtssanak fel-szólítatván rendeltetett.”¹⁵

A tűz kitörése azonban gyanús volt, nem lehetett egyértelműen csak a véletlenre, illetve az erős szélre fogni. Így érthető, hogy 1851. október 31-én a veszprémi cs. kir. közigazgatási főbírói hivatal átiratban szólította fel a városbíró a – vélhetően – gyújtogató személy előállítására. A gyanú szerint „[...] 25-én volt tüzi veszedelem Szabó Ferencnő született Bíró Trézsi által okozottnak lenni mondaték, ki jóllehet a közlés szerint a városban bujkál s hol egy, hol más részében a városnak tartózkodik, de többnyire a város kerülijénél.”¹⁶ Az utasítás szerint a gyújtogató személyt a városbírónak november 2-án elő kell állítani, aki rejtegette, azt pedig szigorúan meg kell büntetni.

A kár tetemes volt. Megsemmisült 52 ház, illetve 20 családnak elégtek az ingóságai, a gazdasági épületei, a lángok martaléka lett több iparosembernek mestersége folytatásához szükséges szerszámai.¹⁷ A tűzben életét veszítette 2 fő, illetve 3 fő súlyos égési sérüléseket szenvedett. A szerencsétlenséget még tetézte, hogy ennél a

72 háznál megsemmisült a már betakarított gabona is. A felmérés szerint a keletkezett kár mintegy 14.877 forintra rúgott.¹⁸

Az érintett Temetőhegyi lakosok sorra írták a kérelmeket a városi tanácshoz, hogy építőanyagot kérjenek. A kérelmeket kitépett könyvborítóra, iskolai nyomtatott füzetlapra, imalap hátoldalára írták. De kérelmet írt Adamicz György a komáromi vár feladásakor kapott menlevél hátoldalára.

Kiseb tüzesetek természetesen mindennaposak voltak. A lakosok egymás segítése ezekben az órákban természetesen volt, hiszen a tűz terjedése veszélyeztette a saját értékeiket is. De nem mindenki kívánt a mentésben részt venni, ami felháborította a mentésben résztvevőket. Ez történt 1856-ban egy tüzesetnél is, amikor a Palotai úton egy éjjeli vihar villámcsapása gyújtotta fel a csépeletlen gabonát. A lakosok megkezdték az oltást, sikerült megmenteni az istállót és a szomszédos vendégfogadót. De néhányan, az ún. „vásárálláson” lakó „[...] lótulajdonosok közül egypárnak erőhatalommal lovaikat befogatni, és azokon vizet hordatni, hogy majd 200 keresztszalmás eleség és télre való takarmány égése által okozott roppant tűz eloltathassék. [...] Hát mit érdemel az ily lelketlen ember?”¹⁹ – teszi fel a kérdést a tüzesetről beszámoló ismeretlen veszprémi lakos.

Természetesen volt ennek ellentéte is. Az 1869. szeptember 24-ei nagy tűzvész után a városi tanács határozatot fogadott el. Az említett tűzvész kárának enyhítésében, a mentésben önzetlenül, kérés nélkül a városban beszállásolt minden honvéd kivette a részét. A városi polgárság hálából 30 forintot adott össze, amit a honvédeknek szántak. A katonák – élén a tisztikarral – nem fogadták el a felajánlott pénzt, azt inkább átadták a tűzvész károsultjainak megsegítésére. A felajánlást követően a városi tanács ülésén Havranek bíró „indítványozza, hogy a helybeli honvédség ezen nemes tette a városi hatóság által némi áldomással jutalmaztassék. A városi bíró utasíttatik, hogy a kezére adott 30 forintot a helybeli honvéd tisztséggel egyetértve a tűzkárosultak közt ossza ki. Egyszersmind elrendeltetett, hogy a helybeli összes honvéd számára fejenként, áldomásként egy itze bor adassék, ennek teljesítésével Gombos Károly városi kaitány úr megbíztatik.”²⁰

A továbbiakban néhány tüzesetet a teljesség igénye nélkül írunk le, bemutatva, hogy a város mennyire ki volt szolgáltatva ennek a bármikor felcsapó veszedelemnek.

1876. szeptember 8-án (pénteken), a délelőtti zivatar alkalmával, a Bakonyi utca végén fekvő legutolsó házak egyikébe csapott a villám, melytől az rögtön lángba is borult. A tüzet – mint minden esetben – a Bakonyból közvetlen lecsapó erős nyugati szél is erősítette. A vihar később egész erejével tombolt. Az erős záporosó ellenére – de annak segítségével – mintegy 40 emberből álló, de mindvégig kitartó tűzoltó csapatnak végül sikerült eloltani a tüzet. Ha a vihar erős záport nem hoz, nagy veszedelem érhetne volna a Csapószert.²¹ Ugyancsak az „elemek” segítették a várost abban, hogy nem keletkeztek komolyabb károk az 1878. január 17-i tűznél. „Reggel tűz ütött ki a csapó-szélen bizonyos Farkas Pál féle házban, mely néhány év óta már harmadszor esett a lángok martalékául. A tetők tele voltak hóval és így daczára a meglehetősen erős nyugati szélnek a tűz tovább nem terjedt. A tűzoltók a roppant havas idő daczára összejöttek ugyan az őrtanyára, de szereiket a vészhelyre nem szállíthatták el, és a tűznél eleinte csak két derék tagjuk által voltak képviselve, csak fél órá-

val a vész kezdete után jöttek többen. Ez esetben jó szolgálatot tett a hó, mellyel a lehányt égő üszköket és gerendákat oltották el.”²² 1878. február 16-án, szombaton de. ½ 11-kor tűz ütött ki a Jeruzsálem hegyen; két ház, Kovács Jánosé és Hornyák Pálé egészen, a harmadik, Segesdy Károlyé, pedig félig leégett. Ez esetben is a vízhiány nagyon megmutatkozott.²³

1882. szeptember végén villámcsapás és áradás érte a várost.²⁴ Hétfőn, szeptember 18-án, a várost elmosta az eső. Délután ¾ 5-kor borzasztó égháború és zápor közben a Jeruzsálem hegyen lakó özv. Reichardt Ferencné házába beütött a villám. A padláson át a tűzfal szelelőjén ki, végighorzsolta a falat, imitt-amott egész nagy köveket dobva ki, lefutott az ablakvason, kilökte a vas alatt a kőfal részét, a föld színe felett alig egy ujnyira ismét befelé vette útját a falon át a kamrába, ennek alján a maltert összerepesztette és a földbe veszett. A ház kigyulladt; a tűzoltók ott termettek ugyan, de szereikre nem volt ló és így víz és szerek hiányában részben az esőre, részben a leverésre, részben az utca sarából merített híg sárra voltak utalva. Több ház nem égett el.²⁵

1885. augusztus 8-án éjjel óriási égháború dúlt Veszprém város fölött. Esti 10 órakor rettentő fürgeteg csapott a városra. A dühöngő szélvész felhőszakadás-szerű esőt csapdosott, a villámok szünet nélkül ütöttek le a városban, a Temetőhegyen gyújtott is. Itt özv. Rados fazekasné házába ütött s ez rögtön kigyulladt, majd néhány perc múlva a szomszédos Plank fuvaros és Frei Mihályné háza is lángban állt. A vészkonogatásra elősiető tűzoltók megfeszített munkájával sikerült a tüzet lokalizálni, így több ház nem égett le. Éjfél felé a tűzvész lecsillapodott, de éjfél után 2 órakor ismét teljes erővel tört ki az orkán s a villámok még sűrűbben cikáztak, az ég lángba borult. Ekkor csapott a villám a piacon álló Fekete-ház sarkába, összetörve a tetőzetet, de ez szerencsére már nem okozott tüzet.²⁶

1887. szeptember 4-én, délután három óra tájban óriási tűzvész támadt a Temetőhegyen, a mely égő zsarátnokai miatt napokon át rettegésben tartotta a város lakosait. A vész Laroisch Flóra, egy földműves özvegyének házában ütött ki, s mint minden esetben, a vízhiány miatt borzalmas gyorsasággal terjedt. Minden oltási kísérlet hiábavalónak bizonyult, mert a szél hordta a szikrákat és az üszköket. Rövid idő múlva lángban állott a Nap, Hold, a Csatári, a László, a Derű, a Mátyás, a Béla utca s a Boldogváros négy sikátora, amelyeket a perzselő hőség miatt megközelíteni sem lehetett. Mire a nap utolsó sugarai is eltűntek, 106 lakóház s 35 melléképület égett le, amelyben mintegy 150 000 forint kárral 148 család jutott koldusbotra.²⁷

Nagyobb terjedelmű beszámolóval tudósított a Vasárnapi Újság az 1887. évi tüzről. A cikkíró a tűz elharapózásának okát abban látja, hogy a város nem rendelkezik elegendő kúttal, illetve a nagy szárazság miatt a víztározók kiszáradtak. Leírja a város területi elhelyezkedését is, ami véleménye szerint szintén okozhatta a tűz

gyors terjedését. Majd így fejezi be írását: „*A városi képviselő-testület gyűlésében a polgármester meghatott hangon rajzoló a Temetőhegy városrész elhamvadásának körülményeit. Leégett 107 lakóház, 53 gazdasági és több melléképület s az összes kár 170 ezer forintra tehető. A pusztító vésznek egy gyermek élete is áldozatul esett. A leégették a szabad ég alatt tanyáznak s a közrészvét igyekszik nyomorukat enyhíteni. A veszprémi káptalan 500, a vöröskereszt-egyesület 300 forinttal nyitotta meg az adakozások sorát.*”²⁸

Az 1893. év Veszprém városának fekete éve volt – már ami a tüzeseteket és a keletkezett károkat illeti. Ebben az évben több, nagy kiterjedésű tűz is pusztított. A korabeli városi, megyei, de még az országos lapok is jelentős terjedelemben számoltak be az esetekről. Az első április 13-án délután kezdődött a Cserháton, amit az erős északi szél erősített és rövid idő alatt a Palotai utca jó részét és a Búzapiacot is elhamvasztotta. Másnap, 14-én ugyancsak délután fél négykor a Cserhát alsó része gyulladt ki: a tűz rövid idő alatt elpusztította a református templomot és az iskolát, a zsidóiskolát, majd onnan átcsapott a Cigánydombra, úgy hogy a városrész teljesen porrá égett. Még aznap este pedig a Temetőhegyen égett le 3 ház. A leégett házak, melléképületek mellett nagy mennyiségű gabona, liszt és más árucikk égett el a boltokban és raktárakban.²⁹ A tűzkárosultak iránti részvét általános volt országszerte. A fővárosi lapok a tűzkárosultak részére gyűjtéseket rendeztek, a megyék és hatóságok kisebb-nagyobb könyöradományokkal iparkodtak enyhíteni a nyomor fájdalmait. A veszprémi tűzkárosultak részére befolyt könyöradományok összesen 9000 forintot tettek ki, mely összeg nagyobb részét kiosztották a károsultak között, a maradék összeg pedig a létesítendő vízvezeték kiépítésére terveztek fordítani.³⁰

Több részletben olvashatott az érdeklődő az 1893 áprilisában keletkezett és a legnagyobb pusztítást okozó veszprémi tűzről a Vasárnapi Újságban „*Veszprém pusztulása*” címmel. A nagy szélviharban, mely április 13-án dühöngött az országban, Veszprém városban tűz ütött ki s porrá égett a város északi része – írja a lap tudósítója. „*A tűz a Kőkép-utcában egy csizmadia házából tört ki s rövid idő alatt lángban állt a Cserhát utca és a Palotai utca felső része, s az egész háztömeg, mely a szélvész irányában állott menthetetlenül elhamvadt. A nagy vásártéren is leégett minden; elpusztult Szabó Imre országgyűlési képviselő szép emeletes háza is, sok kereskedés, a Petőfi kávéház, a Rothauser-féle termény-kereskedés, a 'Szarvas' fogadó, a Todesco-féle nagy faraktár több ezer ölnyi fával, a Weisz féle tótvázsonyi faraktár. A postát, a zsidó templomot nagy erőfeszítéssel lehetett megmenteni. Több emberélet is elpusztult a lángokban, szívrázó jelenetek fordultak elő, mikor a tönkrement emberek szemlélték a pusztulást s eltévedt családtagok keresték egymást. A veszedelem a távoli zsidó temetőig hatolt s a halottas ház is leégett! Esti 8 óráig 149 ház hamvadt el. Ekkor külön vonaton [értsd: szerkocsikon] érkeztek a székesfehérvári, a várpalotai, a pápai tűzoltók. A környékből már délután jött segítség, fecskén-*

dőkkal, tűzoltó szerekkel, de a szélviharban tehetetlenségre voltak kárhoztatva. Körülbelül ezer ember maradt hajléktalanul.”³¹

Hasonlóan terjedelmes leírást olvashatunk Veszprém szerelmesétől, Szomaházy Istvántól a Vasárnapi Újság következő számában az 1893. évi tűzvészről.

„És a nagy, lángvörös madár végigröpült a tiszta, kis Kőkép-utcán, a palotai út magas háztetőin, befordult a Cserhát-utcába, majd végig söpörte szárnyával a nagy, poros Vásárteret. És nem telt bele huszonnégy óra, a kőfalak, a cikk-cakkos zsindeletők, muskátlis ablakok, az élénk boltok, az útmelléki akácok helyén nem volt egyéb, mint hamu, piszkos pernye, füstölgő omladék, melyen kétezer koldusbotra jutott ült üres szívvel, vörös, kiszáradt szemekkel.

Az 1887-iki tűzvészt valahogy kiheverte Veszprém; most szép cserépszindelyes házak állanak a Temető-hegy fennsíkján, bár az építkezés nem igen történhetett meg erősebb telekkönyvi beavatkozás nélkül. De mi volt ez a tűz a mostanihoz képest? Kétszáz ház romokban hever, s többnyire jómódú emberek állanak megrongyolt ruhában az útszélen. Vagyonos kereskedők elpusztultak, szegény mesteremberek sírva nézték, a mint szerszámaik porrá váltak a lángok között. A lutheránus templom magas fala összeomlott, a lutheránus és zsidó iskola földig égett.”³²

E tűzvész pusztítását örökitette meg a következő évben a helyreállítások során létesített „Segítség utca”. Ezt az országos gyűjtésből a közlekedés megkönnyítésére nyitották a Cserhát és Völgyikút utcák között.³³

1893 májusában három tüzeset is volt a városban, ami érthető okból igen nagy ijedséget keltett. Július 17-én újabb riadalom támad, ezúttal a Jeruzsálemhegyen. Délután ½ 4 órakor a veszprémi tűztoronyban ismét megkondult a vészjelző harang. A megriadt lakosság nagy tömegekben rohant a Jeruzsálemhegy felé, a merre a toronyban kitűzött zászló a tüzet jelezte. De mint minden esetben, a vízhiány ismét akadályozta a védekezést. Kocsival a szűk utcákon nehezen lehetett közlekedni. A vízvezeték kiépítése egyre sürgetőbbé vált. Nem véletlen jegyezte meg a cikk írója: „A sorsnak mutató ujja hát talán ez az eset is, hogy vízvezetékünk vajúdó kérdésének megoldását siettesse. Az erre vonatkozó ajánlat a város előtt fekszik, nagyon kívánatos volna, hogy ne feküdjék ott sokáig, s ne vándoroljon bizottságtól bizottsághoz, hanem tekintsék égető kérdésnek, mely mielőbbi megoldást követel. Mert nálunk még az is megtörténhetik, hogy a sok huza-vona alatt egyszer csak leég a faszindelyes városháza, s benneég a vízvezeteki ajánlat.”³⁴

1893-ban a sok tüzeset miatt a rendőrkapitányság figyelmeztette a lakosságot a tűzrendészeti szabályok szigorú megtartására, a külvárosokban pedig konyhavizsgálatot tartott, és ellenőrizte a vízkészletet, valamint a dohányzást és szivarozást az utcákon – elsősorban a náddal és zsuppal fedett házaknál – a szél tartamára az egész városban eltiltotta.³⁵

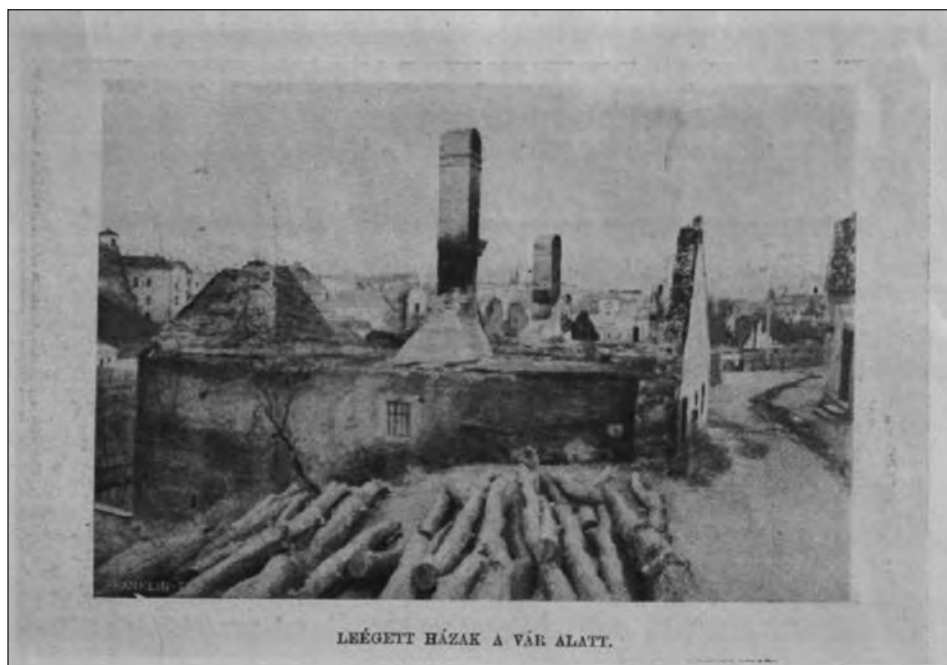
Több tüzeset volt még 1894-ben is. Március 1-jén óriási szél mellett kigyulladt a

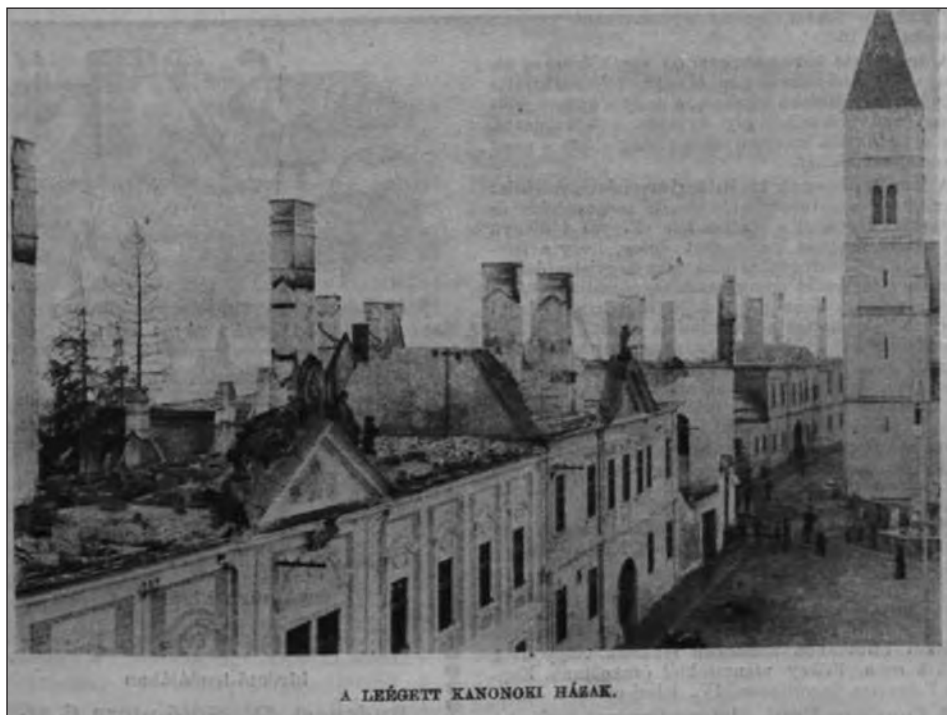
Palotai utcai Steiner-féle ház kéménye, s ha idején észre nem veszik, felgyújtja a zsindeletet és megint leég a fél város.³⁶ Áprilisban a nagy szárazságot a pár napi eső elviselhetővé tette, mégis 25-én este ½ 7 órakor tűz támadt ismeretlen okból Tóth Lajos Temetőhegyen levő nádfedele házában. A tűz rohamos gyorsasággal terjedt és óriási füstgomoly csapott le a Csorda utcára, úgyhogy sokan azt hitték ég az egész városrész. Szerencsére e hír nem bizonyult valósnak, mert csakis a szegényház mellett levő utcában égett le egy háznak a nádfedele. A tűzoltóság dr. Óvári Ferenc főparancsnokkal az élén, valamint a katonaság is időben kivonult és sikerült a tüzet lokalizálni, majd eloltani.³⁷

1909 áprilisában ismét hatalmas tűz volt, ami ezúttal a várból indult. Április 2-án délután 2 órától orkán erejű szél fújt a „szokott” irányból, előbb északról, majd északkeletről. A szélvihar egyébként 4-én reggel 5 óráig tartott. Április 2-áról 3-ára virradó éjszaka tört ki az a nagy tűz, amely a viharos szélben gyorsan terjedt. *„Pénteken éjjel után tíz perccel a város pihenő lakosságát a félrevert harangok riasztották fel álmából. Eddig ismeretlen okból kigyulladt a restaurálás alatt álló püspöki főtemplom közvetlen szomszédságában a papnevelő intézet palotája. A hatalmas épülettömb pár perc alatt lángokban állott, s a dühöngő orkán több száz méter szélességben pár kilométer távolságig hozta az égő zsarátnokokat. Fél óra alatt a püspökvár nyugati oldalán levő palotasor, a veszprémi kanonokok lakásai, lángokban állott, s csakhamar a vár alatt mintegy száz méterrel alacsonyabban fekvő városrész főutcája, a Hosszú-utca is lángokban állott. Ugyanekkor kiütött a tűz pár száz méternyi távolságban a Jeruzsálemhegy városrészben is, ahol egyszerre két különböző utcában csaptak fel a lángok. Az orkán ekkor még egyre dühöngött s a tűzoltása úgyszólván lehetetlennek látszott s félő volt, hogy a fél város áldozatul esik... Az egész városban nappali világosság volt, s a messze kimagasló püspökvár palotáinak égése mérföldekre félelmetes látványt nyújtott. A szerencsétlenek jajveszékelésébe a mentők kiabálása vegyült, amit a hatalmasan süvítő orkán rettenetes hangzavarrá kevert. Már-már a püspöki palota és a főtemplom meggyulladásától s ezzel egy másik városrész tönkrementétől kellett tartani, amikor négy óra táján a vihar alábbhagyott s a tüzet lokalizálni sikerült.”* – tudósít a szörnyű eseményről a Veszprémvármegye.³⁸

Az 1909. évi nagy tűzről, amely a várban pusztított már képes beszámolót közölt az országos hetilap, a Vasárnapi Újság is.³⁹

Sajnos – egyben természetes is – hogy ezzel a XX. századi tűzzel nem szűnt meg a városi tüzesetek száma. A tűzoltáshoz az első kellék a víz – olvashattuk az egyik városi lapban. A város vezetése végül 1897-re építtette ki a vízvezetékét, amit már használni lehetett a tűzoltásra is. Az 1800-as évek végén a nagy szárazságban tilos volt az utcán cigarettázni, tüzet gyújtani, de betiltották a nagyobb vízelelő helyekről a vízfordást is. Például 1891. május 16-i híradásban olvashattunk az apadó kutak-

ról. A nagy hőségben először a Tallián-kút mondta fel a szolgálatot, majd pedig a Kerekes-kút annyira kiapadt, hogy már csak iszapos vizet kapnak a cserhátiak. A rendőrkapitány kötelezővé tette, hogy minden háznál legalább egy hektoliter víz legyen készletben.⁴⁰

Egy 1892. május 28-i hír szerint a rendőrség kihirdettette, hogy a város összes tavaiból – nevezetesen a Balog-tóból, a Kális-tóból, a Csorda utcai nagy tóból és a Pajta utcai tóból – tilos a vízfordás. Az intézkedés célja az, hogy az amúgy is nagyon száraz időkben esetleg előfordulható tűzveszélykor elegendő víz álljon rendelkezésre. A rendelet megszegői 5 forint pénzbírságot kaptak.⁴¹

Szegedi József a már említett Veszprémi Szemlében írja: „*Veszprém város tragédiái között első helyen a tűzvészek szerepeltek. Nem volt év, hogy tüzesetek ne pusztítottak volna.*” Cholnoky Jenő is megemlíti könyvében, hogy minden esztendőben számtalan kisebb, kettő-három tüzeset volt a városban. A tüzek megfékezésére kezdetben önkéntes tűzoltók vállalkoztak, gyenge felszereléssel és eléggé szervezetlenül. Cholnoky erre így emlékezik: „*Persze akkor még a tűzoltás nem volt olyan fejlett s a tűzoltókat sem oktatták helyesen, maga a parancsnok értett hozzá legkevésbé. A tűzoltótiszteknek és az önkéntes tűzoltóknak nagy, tarajos csákójuk volt. Ez a nagy taraj arra való volt, hogy ha valami a fejükre esett, ne törje be a koponyájukat. De ha valóban ráesett valami, akkor a csákót úgy a fejükbe nyomta, hogy szét kellett vágdosni, másként nem lehetett lehúzni.*”

Nagyszerűen tudtak tisztelegni, sorakozni, ütemesen lépni. Volt rezes bandájuk is, minden díszfelvonuláson azt állították be bandának. Fűlsiketítő hamisan játszottak ugyan, de a veszprémieknek nagyon tetszett. Egyszóval mindent tudtak, csak oltani nem. Akkor teljesen elvesztették a fejüket, ide-oda rohanguztak, mindenki parancsolni akart, de szót senki sem fogadott.”⁴²

Vizet a város kútjai szolgáltatották – már ha hozzáfértek és volt is benne víz. Egy 1891-es felmérés szerint⁴³ a városban – a magánházaknál is meglévőkkel együtt – 115 kutat jegeztek fel.

Tűzoltóink szervezatlenségének vetett véget a dr. Óvári Ferenc által szervezett tűzoltóság, akinek figyelme olyanra is kiterjedt, hogy a „működő tűzoltók” házaira „TŰZOLTÓ” feliratú,⁴⁴ vörös alapon, fehér betűkkel írt táblákat helyezett el, aminek eltávolítását szigorúan büntették. Még az alapítás évében megkezdtek az éjszakai tűzörséget is.⁴⁵ A vízellátást egyre hozzáférhetőbben biztosította a már említett vízvezetési hálózat kiépítése, így nem kellett lajtokban hordani a vizet.

De a bakonyi szél ereje nem csökkent!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CHOLNOKY 1938. = Cholnoky Jenő: Veszprém. Budapest, 1938. A Balatoni Társaság Könyvtára.
- HUNGLER 1988. = Hungler József: Veszprém településtörténete, Veszprém, 1988.
- LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011. = Lichtneckert András–Tölcséry Ferenc: A veszprémi piarista gimnázium története az alapítástól az államosításig, 1711–1948. Veszprém, 2011.
- RÉTHLY 2009. = Réthly Antal: Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig. Budapest, 2009.
- VARGA 2009. = Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009.

JEGYZETEK

- ¹ Veress D. Csaba: A veszprémi Benedekhegy története. Veszprémi Szemle, 2005/3–4., 47. o.
- ² Veszprémi Független Hírlap, 1893. április 14. 2. o.
- ³ CHOLNOKY 1938. 108. o.
- ⁴ Veszprémi Szemle repertórium 1–25., 2012/3.
- ⁵ Szegedi József: Dr. Óvári Ferenc és a tűzvédelem, Veszprémi Szemle 2013/2, 91. o.
- ⁶ HUNGLER 1988. A tüzesetekről ír a 76., 158., 250. és a 277. oldalakon.
- ⁷ V. Fodor Zsuzsa: Miért tört ki a veszprémi tűzkatasztrófa 1893. április 13-án?, Múzeumi Diárium, 1988., 33–36. o.
- ⁸ Eredeti közlés: Szomaházy István: Veszprém. Pesti Napló, 44. 1893, 123. sz. 17–25. o. (Magyarország városai sorozat) – Veszprém város térképe az 1893-as tűzvész után. = Emlékirat a Veszprém városát 1893. évi április 13. és 14. napján ért nagy tüzi katasztrófáról. Vp. 1894. (a tűzvész „térrajzát” Blázy Imre polg. iskolai tanár készítette) In: Múltidéző. Szerk. Dr. Csiszár Miklósné. Veszprém, 1999. – 10. o.
- ⁹ VARGA 2009. 838–834. o.
- ¹⁰ HUNGLER 1988. 158. o.
- ¹¹ Veszprém város erkölcsi s anyagi előrehaladása és figyelem alatt tartása, Városi tanács rendelete, 8. pont, 1856. április 1. Aláírta: Ferenczy György városbíró és Várszeghy János városi rendőrbiztos. VeML IV. 141.b., Jelzet: Bizottmányülési iratok, szn., 1856.
- ¹² Írásunkat figyelemfelkeltőnek szánjuk. Terveink szerint írásos dokumentumok alapján feldolgozzuk Veszprém eddig megismert tüzeseteit.
- ¹³ RÉTHLY 2005. 45. o. (Gutheil Jenő veszprémi prépost-kanonok közlése 1954. dec. 29-én)
- ¹⁴ VeML V.142.d 2. doboz, jelzet 43–79, 1852.
- ¹⁵ VeML V.102a. 78, kötet 304. o.
- ¹⁶ VeML V.142d 2. doboz, jelzet 262–300, 1852.
- ¹⁷ VeML V.102b., jelzet szn. 1851.
- ¹⁸ VeML V.142d 2. doboz, jelzet 43–79, 1852.
- ¹⁹ VeML IV. 141.b. Jelzet: bizottmányülési iratok szn., 1856.
- ²⁰ VeML V. 102a. 96. kötet, városi bizottmányi ülések, 473. fsz. Gombos kapitány később jelentette, hogy 7 akó bort kimért, aminek az ára 49 forint volt. Uo. 539. fsz.
- ²¹ Veszprém, 1876. szeptember 10.
- ²² Veszprém, 1878. január 20.
- ²³ Veszprém, 1878. február 17.
- ²⁴ Figyelmet érdemel, hogy a tűzoltók szekereikhez nem volt ló. Az újságokban hosszú polémia folyt arról, hogy legyen a tűzoltóknak loállományuk, de évekig nem jutottak semmire a városnál, pedig legtöbbször a vízfordás volt a döntő momentum. Erre volt példa a már ismertetett 1856. évi tüzeset is, amikor a gazdák önként nem akarták a lovaikat a tűzoltáshoz kölcsönadni.

- ²⁵ Veszprém, 1882. szeptember 24.
- ²⁶ Veszprémi Független Hírlap, 1885. augusztus 8.
- ²⁷ LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011, 110. o.
- ²⁸ A veszprémi tűzvéz, Vasárnapi Újság, 1887. 09. 11. 611. o.
- ²⁹ Erről a tüzről említést tesz Cser József tanító is, aki közel 30 éven át jegyezte fel kalendáriumába az időjárási jelenségeket és az egyéb – számára fontos – helyi történéseket. Megemlíti még, hogy az április 13. és 14-i nagy tűz után május 1-ig még volt 6 kisebb tűz, amikben részint kémény, részint szemét gyulladt meg. Május 1. és 6-a között a Bokrossy kereskedőnél volt tűzön kívül még két gyulladás, az egyik a Temetőhegyen egy szobatóz, a másik a Cserháton egyik deszkakereskedésben esett, de mindkettőt hamarjában eloltották. (A kalendárium a Laczkó Dezső múzeumban található.)
- ³⁰ Piarista Rendház Historia Domusa, Piarista levéltár, Budapest.
- ³¹ Veszprém pusztulása, Vasárnapi Újság, 1893. 04. 16. 272. o.
- ³² Szomaházy István: Veszprém, Vasárnapi Újság, 1893. 04. 23. 285. o.
- ³³ HUNGLER 1988. 278. o.
- ³⁴ Veszprémi Hírlap, 1893. május 22.
- ³⁵ Veszprémi Hírlap, 1893. október 7.
- ³⁶ Veszprémi Független Hírlap, 1894. március 3.
- ³⁷ Veszprém, 1894. április 28.
- ³⁸ Veszprémvármegye, 1909. április 4.
- ³⁹ Vasárnapi Újság, 1909. 04. 11. 302–303. o.
- ⁴⁰ Veszprémi Független Hírlap, 1891. május 16.
- ⁴¹ Veszprém, 1892. május 28.
- ⁴² CHOLNOKY 1938. 111. o.
- ⁴³ Veszprémi Közlöny, Veszprém kútvízeinek elemzése, 1891. 05. 15. – 05. 29. 3. o.
- ⁴⁴ Veszprém, „Tűzoltó”, 1875. 10. 10. 4. o.
- ⁴⁵ Veszprém, Az első éjjeli tűzörség, 1875. 12. 12. 3. o. Az első éjszakai tűzoltó csapatot alkotta: Heti őrtiszt Balogh Károly. Tűzörök: Cholnoky László, Körössy Antal, Látos Ferenc. Éjjeli őrtiszt Próder József.

Cholnoky (Csolnoky) Jenő veszprémi diákévei

RYBÁR OLIVÉR

CHOLNOKY JENŐ (1870–1950) VESZPRÉMI GEOGRÁFUS, FÖLD-RAJZTUDÓS fiatalkori éveiről és tanulmányairól eddig csak rövid összefoglalásokat olvashattunk a róla szóló életrajzi írásokban (SZÉKELY A. 1996, SOMOGYI S. 2000). A legbővebb leírást KUBASSEK J. (1998) közli a tudósról megjelent összefoglaló kiadványban. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassuk Cholnoky Jenő földrajztudós veszprémi éveit, eddig nem közölt tanulmányi eredményeivel. A címben, zárójelben szerepel neve Cs-betűvel. Az iskolai értesítőkből, érettségi bizonyítványban egészen 1888-ig mindenhol Cs-vel szerepel a tudós neve. Bár Cholnoky állítja gyerekkorában átírták nevét Ch-ra: „Az akkori divathóbort szerint ő is (Cholnoky László, Jenő édesapja), mint Jókai, i-vel és Cs-vel írta nevét Csolnokinak, de később az y-t újra felvette, s aztán a hatóság kényszerítette a gyerekeket, hogy keresztneveüknek megfelelően Ch-val írják nevüket.” (CHOLNOKY J. 1945).

Cholnoky veszprémi lakóhelyei és az iskolai évek kezdete

Cholnoky Jenő 1870. július 23-án született Veszprémben a Kossuth utca 7. szám alatt álló házban (*1. kép*). „Az utca jobb oldalán lefelé menet van a régi, úgy nevezett 'Ménküfogósház'. Azért nevezik így, mert amikor építették, ez volt a legmodernebb, legnagyobb ház a városban s mivel nagyon kiemelkedett a környezetéből, építése után, az 1860-as évek végén, mindjárt villámhárítót szereltek rá, ezek ma is megvannak. Az emeleti lakásban lakott Apám, mint fiatal házaspár és itt született Viktor bátyám az író, 1868. december 23-án, meg én, 1870. július 23-án.” (CHOLNOKY J. 1938).

Pár hetes korában a család feljebb költözött az ún. Trippauer-házba Steinbeck lisztkereskedő boltja fölé az első emeletre. „Ennek a háznak csúnya nagy piszkos udvarára nem nagyon emlékszem, mert nem volt szabad ott játszani, nagyon szennyes népség lakott ott földszintes épületekben.” – emlékszik rá vissza a tudós (CHOLNOKY J. 1945). Kisgyermek korában innen is elköltöztek a Jókai utcába. „A Jókai utca nyugati oldalán, körülbelül szemben a vár nyugati oldalán emelkedő tör-

1. kép: Cholnoky Jenő szülőháza (Veszprém, Kossuth u. 7.)
(forrás: Cholnoky Jenő felvétele)

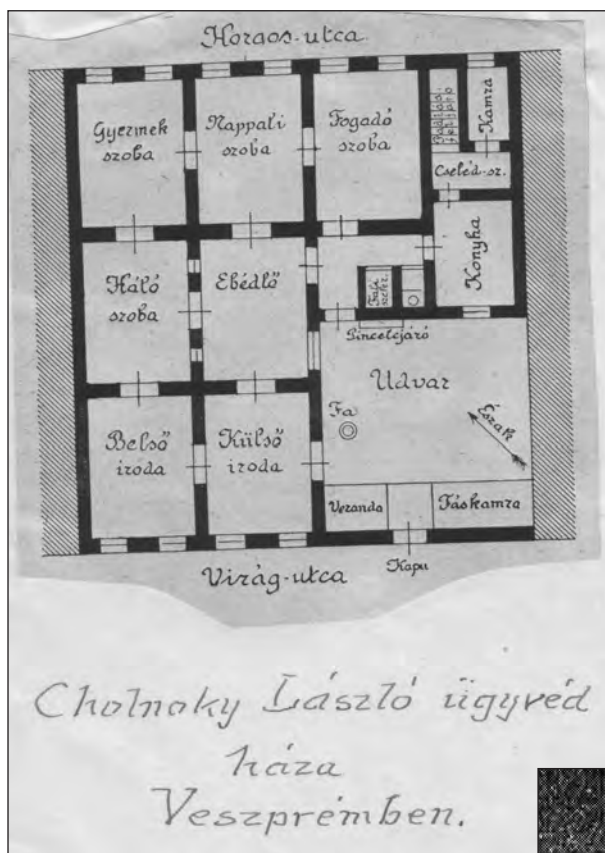
vényszéki épülettel állt az ún. Simoga ház. Mint egészen fiatal gyermek egy ideig ebben a házban laktunk, udvarán sziklás lejtő volt [...] ezen a lejtőn ismertem meg először a sziklákat, ismertem meg minden kis odúját, üregét...” (CHOLNOKY J.

1945). Később megvették azt a nagy házat, mely tanulmányai során otthona volt, ahonnan 1888-ban végleg elkötözött szülővárosából. „Apám¹ megvette a Virág Utca 102. számú házat, s ebben laktunk egész Apám tönkremeneteléig, tehát 1900-ig. A ház eredetileg Kupricz István, Endrődy Sándor² költő atyjának tulajdona volt.” (CHOLNOKY J. 1945) (2. kép). „Családi házunk kényelmes, nyolc szobás, nagy ház volt, kis udvarán óriási papiruszfa (*Catalpa bignonioides*) állt, sokat mászkáltunk rajta. (3. kép) Könnyű volt a Horgos utca felőli ablakokon is kiugrálni, ha éppen a lecketanulás gyönyörei elől akartunk kissé megszökni, 'levegőzni'. Rendesen a Séd-völgyébe indultam, hogy a sziklákon mászkáljak.” (CHOLNOKY J. 1945).

Elemi iskoláit is szülővárosában kezdte 1876-ban (4. kép). A Tűztorony mellett található egykori városi tűzország és tűzoltó laktanya épületében is tanult. „Az épület első emeletén gyermekkoromban kezdetleges elemi iskola volt, egy darabig én is odajártam, a III. osztályba. Nem kellemes emlékek fűznek hozzá, mert csúnya,

2. kép: id. Cholnoky Jenő ügyvéd háza, ahol Jenő diákéveiben lakott. A ház hátsó homlokzata a Virág Benedek (Virág) utca 4. szám alatt. A 4 ablak a két irodaszoba ablaka. A képen: Kerekes Zoltán, Hercz Regina és egy útitársuk (1913. jún. 22.)
(forrás: fortepan.hu)

3. kép: Cholnoky Jenő rajza házuk alaprajzáról (Cholnoky Tamás gyűjteményéből)

goromba tanítónk volt. Annál jobban szerettük hit-oktatónkat, a kövér ferences-rendi szerzetest, az egész város kedvencét. Derült humorát, világos fejű, emberismerő véleményét mindenki nagyra becsülte. Meszes Polipkárnak hívták s mi gyerekek rajongásig szerettük.” (CHOLNOKY J. 1945). Még idős korában is rossz emlékeket őrzött Cser József tanítóról, ennek több helyen hangot is adott. „Már gyermekésszel láttam itt,

hogyan mennyivel többre megy a tanító a gyerekekkel, ha szeretik, mintha félnek tőle. Tanítónktól nagyon féltünk, de gyűlöltük s csak a tehetségtelen magolók tanultak neki. Éppen a tehetséges fiukat nem lehet így tanítani. Tanúm rá a kitűnő festőművész Nagy Sándor, mert vele együtt csintalankodtunk a veszprémi iskolákban.” (CHOLNOKY J. 1945). Tanítóit Cser József kivételével mind szerette Cholnoky. „Nagyon szerettem az első és második osztályos tanítómát, Nagy Lajost.

4. kép: Cholnoky Jenő hatéves korában (forrás: Géczi J. 1998)

Aztán harmadik osztályban Cser József, a durva lelkű, rosszindulatú tanítótól Apám elvett és a jó öreg Halász Péter iskolájába adott. Negyedik osztályban Rák János volt a tanítóm, szintén szerettem. Ő kezdett el rajzolni tanítani, persze papíros minták után.” (CHOLNOKY J. 1945).

9 éves korában befejezte az első négy osztályt, és a város egyetlen főgimnáziumába a Kegyes Tanítórendiek Gimnáziumába folytatta tanulmányait. A gimnáziumról így ír: „Következik a Kegyesrendiek háza és a Gimnázium épülete. Egyszerű roppant vastag falú építmény mindegyik. A legfelső emeletet csak újabban építették rá [a piarista gimnáziumot, barokk stílusban emelték, 1750–1778 között Tiethardt József tervei alapján. Első emelete 1821-ben, második emelete 1893-ban épült – szerző megj.], azelőtt a völgy felől nézve csak három emelet sor volt látható. A ’valódi földszint’ a képünkön (28. ábra Cholnoky J.: Veszprém c. könyvében) látható ablaksorok közül az alulról második sor, úgy hogy a Vár felőli oldalán az épület eredetileg egy emeletes, most két emeletes. A képünkön látható, felülről második sor ablak volt eredetileg az épület udvara felől első emelet. Itt volt az én osztályom, amikor második osztályos gimnazista voltam (1881–82). Nagyon rossz tanuló voltam ebben az osztályban.” (CHOLNOKY, J. 1938).

Piarista tanárai

Cholnokynak kiváló tanárai voltak a gimnáziumban. Bolgár Mihály³ (1861–1895) a fiatalon elhunyt piarista Cholnoky egyik szeretett tanára természet- (VII. és VIII.) és mennyiségtant tanított (VIII.) Jenő osztályának. „Nagy, kövér, gyermekarcú férfiú volt, pirosposztság arca örökké emlékezetemben él. A fizikai szertárban engem segédjének választott, s rengeteget tanultam tőle.” (CHOLNOKY J. 1945) – emlékszik vissza Cholnoky. Bolgár Mihály érdeme Veszprém városának vízrendszere is. „A vízvezetékét különösen Bolgár Mihály kegyesrendi tanár, az én kedves fizikatanárom ösztönzésére építették meg, de már akkor én elszakadtam Veszprémtől.” (CHOLNOKY J. 1945)

Bolgáron kívül dr. Hénap Tamás⁴ (1859–1934) volt a legkedvesebb a tudósnak V–VIII. osztályban latint és VIII. osztályban magyart tanított, és az utolsó évben osztályfőnöke is lett. V. osztályban még csak helyettes tanár volt, VII. osztályban már, mint dr. Hénap került megemlítésre. „Legjobban szerettem Hénap Tamást, a későbbi rendfőnököt. Hetedik és nyolcadik gimnazista koromban osztályfőnököm is volt, s ő tanította a latint és magyar irodalomtörténetet.” (megj. a hivatalos iratok szerint VII. osztályban még Szegess Mihály volt az osztályfőnök) (CHOLNOKY J. 1945). Hénap Tamás volt az a tanára, aki a Cholnoky által a veszprémi külső Püspökkert löszfalába vajt barlangokból levéselte a tanárokról készült karikatúráit

5. kép: Kőrösi Albin
(1860–1936)

tott Cholnokynak az utolsó évben. Kőrösi Albin földrajzi érdeklődésű tanár volt, pl. az 1888-ban megjelent évkönyvbe is megjelent tanulmánya KÖRÖSI A. (1888): A hegységek s általában a földfelszín változásainak keletkezése címmel.

Volt néhány olyan pedagógus is, kikre a tudós nem emlékszik vissza pozitívan. Schmidt Ágoston a politikai földrajzra tanította, rá így emlékszik: „Jobban tudtam a földrajzot, mint az a német nyelvre képezített tanárom, akinek a VII. osztályos földrajz tanítását a nyakába varrták.” (CHOLNOKY J. 1945). Rajta kívül még későbbi ellenfelét és tanárát Czirbusz Gézát⁷ (6. kép) kell megemlíteni, ki IV. osztályban történelmet és földrajzot tanított. „Egyedül Czirbusz Géza volt a rend szegényfoltja, de olyan ellenszenves volt, hogy azt ki sem tudom mondani. Mintha elsőre sejtettem volna azt a tragikus szerepet, amelyet később, életem történetében játszott. [...] Testileg-lelkileg beteg ember volt ő, nagyon sok kárt okozott a földrajztudománynak.” (CHOLNOKY J. 1945) Cholnoky későbbi pályafutása során is sokszor került összetűzésbe egykori tanárával. Lóczy leváltását követően a földrajz tanszék élére nevezik ki Pesten, Cholnoky nemtetszése ellenére (Cholnoky szeretett volna Kolozsvárról visszakérülni Budapestre).

6. kép: Czirbusz Géza
(1853–1920)

is. „Hénapon kívül nagyon szerettem Szegess Mihály, Takács József, és Kőrösi Albin tanárait.” (CHOLNOKY J. 1945) Szegess Mihály görögöt tanított V–VIII. osztályban, illetve három éven át (V–VII.) volt Jenő osztályfőnöke is. Cholnoky tanára nevét később is emlegette 1897. VII. 5. kelt levelében, melyet Shanghaiból írt Laczkó Dezső⁵ barátjának: „Tudok-e még valjon görögül? Szegess úr bizonyosan azt mondaná: üjjön le! maga számár!” Takács József két évig a német (IV–VII.), három évig pedig a mennyiségtan (IV–VI–VII.) tárgyakat oktatta a diákságnak. IV. osztályban osztályfőnöke is volt, az érettségi évében 1888-ban váltotta Lévay Imrét a gimnázium igazgatói székében. Kőrösi Albin⁶ (1860–1936) (5. kép) a természetrajz tanára volt (IV–VI. osztályban) illetve bölcséletet, a tárgy hivatalos nevén „philosophiai propädeutika”-t tanított Cholnokynak az utolsó évben. Kőrösi Albin földrajzi érdeklődésű tanár volt, pl. az 1888-ban megjelent évkönyvbe is megjelent tanulmánya KÖRÖSI A. (1888): A hegységek s általában a földfelszín változásainak keletkezése címmel.

Volt néhány olyan pedagógus is, kikre a tudós nem emlékszik vissza pozitívan. Schmidt Ágoston a politikai földrajzra tanította, rá így emlékszik: „Jobban tudtam a földrajzot, mint az a német nyelvre képezített tanárom, akinek a VII. osztályos földrajz tanítását a nyakába varrták.” (CHOLNOKY J. 1945). Rajta kívül még későbbi ellenfelét és tanárát Czirbusz Gézát⁷ (6. kép) kell megemlíteni, ki IV. osztályban történelmet és földrajzot tanított. „Egyedül Czirbusz Géza volt a rend szegényfoltja, de olyan ellenszenves volt, hogy azt ki sem tudom mondani. Mintha elsőre sejtettem volna azt a tragikus szerepet, amelyet később, életem történetében játszott. [...] Testileg-lelkileg beteg ember volt ő, nagyon sok kárt okozott a földrajztudománynak.” (CHOLNOKY J. 1945) Cholnoky későbbi pályafutása során is sokszor került összetűzésbe egykori tanárával. Lóczy leváltását követően a földrajz tanszék élére nevezik ki Pesten, Cholnoky nemtetszése ellenére (Cholnoky szeretett volna Kolozsvárról visszakérülni Budapestre).

Pápay Viktorról sem volt jó véleménynel, tehet-

ségtelen rajztanárnak tartotta a művészi hajlamokkal megáldott Cholnoky, Pápay a számtan (I.), a rajzoló geometria (I–II. és IV.) és a természetrajz (II.) tanára volt.

Felsoroljuk még mindazon tanárok nevét kik a nyolc év során tanították Cholnokyt:

Bauer Lénárd – magyar (VI., VII.);

Farkas Ignác – magyar (IV.);

Horvát(h) Sándor – latin (I.), magyar (I.), német (VI.);

Karsay János – földrajz (II.), számtan (II.);

Keszthelyi Endre – magyar (V.);

Lauch János – német (V.), mennyiségtan (V.);

Lévay Imre⁸ – vallástan (IV., V., VII.);

Szeiberling Mihály – testnevelés;

Szvarat(k)ó Kálmán – vallástan (I., II.), latin (II.), magyar (II.);

Tóth Sándor – latin (IV.);

Tölcséry Ferenc⁹ – történelem (V., VI., VIII.), vallástan (VI., VIII.);

Vörös Mátyás – földrajz (I.).

Cholnoky, mikor piarista tanárait említi, mindig szól barátjáról Laczkó Dezsőről is: „Laczkó Dezső engem nem tanított, de később a legjobb barátom lett. Nála lelkesebb természetbarátot, geológust és múzeumigazgatót el sem tudok képzelni. De sokat kóboroltunk és gyűjtöttünk együtt Lóczy Lajos nagy munkásságához csatlakozva.” (CHOLNOKY J. 1945)

Cholnokynak az évek során jónéhány osztályfőnöke volt. A már nagy múltú gimnáziumban az ifjú első osztályfőnöke Horvát(h) Sándor lett. Szvarat(k)ó Kálmán (II.), Tóth Sándor (III.), Takács József (IV.) évfolyamon volt osztályfőnöke. A két tanár nevének írása eltérő módon jelenik meg az évkönyvben és a naplóban is. A már említett Szegess Mihály három (V., VI., VII.) Hénep Tamás (VIII.) egy éven állt az osztály élén. Cholnoky gimnáziumi évei során Lévay Imre (7. kép) volt az igazgató, aki 3 éven át tanította vallástanra. Az érettségi évében Takács József személyében új igazgatója lett az intézménynek.

7. kép: Lévay Imre (1842–1895)

Cholnoky iskolai eredményei

Cholnoky Jenő I. osztályos gimnazistaként magyar nyelvből Simonyi Zsigmond¹⁰: Magyar nyelvtan (1879) c. könyvéből tanult, Simonyi ugyanabban a házban született 1853-ban, amiben később 17 évvel Jenő is meglátta a napvilágot Veszprémben. Az első osztályt kiváló eredménnyel végzi el. „Első gimnazista koromban kitűnő tanuló voltam. Ezt még az elemi iskolából hoztam magammal.” (CHOLNOKY J. 1945) Cholnoky fölött járt 2 évvel a gimnáziumba bátyja Viktor¹¹. Mikor Jenő IV. osztályos lett kezdte az I. osztályt öccse Ferenc¹², de magántanulóként. A következő évben 1884–85 tanévben Cholnoky Ferenc megbukott évismétlésre. Megemlíti, hogy nagybátyja Cholnoky Ferenc¹³ orvos ebben az évben tartott előadását a gimnáziumban „A légzés és szellőztetés” címmel. Később Cholnoky Ferenc óraadó lett az intézményben, ekkor már Jenő nem tanult ott. Magánéleti vonatkozásként megemlíti, hogy a gimnáziumi évek során lett először szerelmes is Cholnoky Sz. Juliskába, egy ügyvéd kék szemű lányába, ki az arácsi nyaralójuknál volt szomszédjuk „Az utcán lányokat kísérni a diákoknak is meg a lányoknak is szigorúan tilos volt. Jaj, hogy dobogott a szívem, mikor kilépett a zárda kapuján iskolatársnőivel a délutáni zeneóra, vagy más különóra után! Az ilyen diákkori, rajongó szerelem a legtisztább, legnemesebb vonzalom.” (CHOLNOKY J. 1945) A gimnáziumot 82 tanuló kezdte, köztük az akkor 10 éves Cholnoky Jenő. Az évek során az osztály létszáma jelentősen csökkent (pl. II. évben már csak 56 fő), számos tanuló másik intézménybe folytatta a tanulmányait és jó néhány diák jött át a piarista gimnáziumba az évek során. A gimnázium utolsó évében 27 diák járt Hénapp Tamás osztályába. Sok zsidó származású diák is tanult akkoriban a gimnáziumokban, Cholnoky osztályában első évben 21 tanuló volt izraelita. Már első osztálytól kezdve voltak ösztöndíjas tanulók az osztályban pl.: Potyondy Ferenc, Rosos Lajos, Bauer Endre, Keglovics Sándor. Ötödévben már hét ösztöndíjas tanuló volt az osztályban. Első évben 29 órát, a következő években 1-1 órát hiányzott, V. osztályban nem volt mulasztott órája. VI. osztályban 86 órát hiányzott ismeretlen okból, VII. évben viszont ismét minden órán jelen volt a tanévben. Az érettségi évében 24 órát hiányzott Cholnoky. A gimnázium éve alatt „fizetős” volt Cholnoky, vagyis tandíj fejében tanult.

Másodéves korában Cholnoky tanulmányi eredményei romlottak. „Második gimnazista koromban sajnos nagyon belesodródtam Viktor bátyám társaságába. Véghely Kálmánnal, az alispán fiával¹⁴, aztán Bokrossy Gidával, a fűszerkereskedő fiával meg másokkal sok csintalanságot követtünk el [...] Az utcán labdázunk, verekedtünk, s olyan lármát csaptunk, hogy a szomszédok rémülődöztek, és az egész városban híre ment a Cholnoky gyerekek rakoncátlanságának.” (CHOLNOKY J. 1945) A társaság miatt „Persze rosszul tanultunk” (CHOLNOKY J. 1945).

Cholnokyt egy alkalommal bezárták az osztályba, ahonnan az ablakon keresztül szökött meg, szerencsétlenségére Fényes Jenő százados meglátta, aki szólt Jenő apjának. A sorozatos csíntevések után „arra kérte Lévy Imre igazgató Apámat, hogy vegyen ki bennünket a gimnáziumból, és adjon be magántanulónak a pápai kollégiumba. Meg is történt [...] tehát magántanulók lettünk az 1882–83. tanévben. Feri bátyám tanított matematikára, de hogy magamnak kellett tanulnom, annak óriási lelki hatása volt!”. (CHOLNOKY J. 1945) Cholnoky a III. osztályt, mint magántanuló a Pápai ev. ref. Gimnáziumban végezte el, „tanév végén a pápai kollégiumban jelesre vizsgáztam.” (CHOLNOKY J. 1945)

A magántanulóként eltöltött egy év nagy változást hozott az ifjú életében. „Ez az év teljesen átalakított. Teljesen szakítottam Viktor társaságával, tanultam és fölfedező utakat tettem a város környékén.” (CHOLNOKY J. 1945) Ez év után kezdett el egyre inkább a földrajz irányába fordulni és a természet tanulmányozását választani a rossz társaság helyett. A földrajzzal való kapcsolatról még később szövelünk. „A negyedik osztályban már a jó tanulók közé tartoztam, az ötödik osztálytól kezdve pedig én voltam az első, csak Weiss Aladár, egy ruhakereskedő eszes fia versengett velem, de legyűrtem.” (CHOLNOKY J. 1945) A további tanévek a tanulás jegyében zajlottak, Cholnoky aktívan részt vett az iskola életében, VII. osztályos korában Bolgár Mihály is maga mellé vette segédnek. „Az 1886–7. tanévtől kezdve Bolgár Mihály, a physikának a most folyó 1894–5. tanévben elhalt szaktanára vette át a term. szertár ügyét s pótolta a hiányokat. Ugyancsak ő kezdte meg a növendékekkel a fali táblák rajzoltatását is, melyekben az 1886–7. tanévben különösen Csolnoky Jenő VII. és Limbek Pál VIII. osztályú tanulók tűntek ki, amaz készítette a szilárd és csepfolyós testek fajsúlyának táblázatát és Bramah vízajtaját, emez pedig lefestette a dynamo-elektromos gépet Siemens szerint fél nagyságban s összeállította a vegyi elemek táblázatát. Az 1887–8. tanévben készítették ugyan csak Csolnoky Jenő, mint VIII. oszt. tanuló a gőzmozdony átmetszetét feltüntető falitáblát” (TÖLCSÉRY F. 1895).

Cholnoky Jenő és a földrajz

Cholnoky első földrajztanára Vörös Mátyás piarista tanár volt. Tankönyve első gimnazista korában Scholtz Albert: Magyarország s a Földközi-tengert környező országok c. műve, melyet abban az évben (1880) adtak ki először. Heti 3 órában tanulták ekkor a földrajzot a piarista gimnáziumban. Cholnoky jeles eredménnyel fejezte be évvégén a földrajzi tanulmányait. Már az első években bújtá édesapja könyvtárát: „Apám remek, nagy könyvszekrénye az egyik falat egészen befedte. Ez volt az én legkedvesebb kincstáram, mert sok remekül illusztrált díszmű volt benne

[...]: Hellwald: Die Erde und ihre Völker, 2 kötetes, mesés szép rézmetszetekkel, Stillers Handatlas 1873. évi kiadás; a Magyar Tudományos Akadémia kiadványai, a Természettudományi Társulat könyvkiadványai, hiány nélkül, különösen legkedvesebb könyvem volt köztük Reclus Elisée: A Föld című kétkötetes pompás munkája, de még sok más, mint az Osztrák-Magyar Északsarki Expedíció vonzó leírása.” (CHOLNOKY J. 1945) Még I. osztályos korában jelent meg első írása is: „Egyszer feladta házi dolgozatnak [szerző megj. Horváth Sándor of.], hogy írjuk le Veszprémet. Az én dolgozatom annyira megtetszett neki, hogy némi javítások után közölte az Egyházmegyei Lapokban. Ez volt az én első irodalmi szereplésem [...] Még első gimnazista írtam egy „Csillagásztant” is, kedves emlékként őrzöm a kéziratot.” (CHOLNOKY J. 1945)

Másodikos korában 1881-ben új földrajztanárt kaptak Karsay János személyében. Karsay ez évben számtant is tanított az osztálynak. Tananyagként Európa általános földrajza, Ausztria és a német-szláv tartományok, valamint a Balkán új államainak földrajza szerepeltek. Tankönyv Ribáry Ferenc: Egyetemes földirat I. kötet volt (1874). Jenő az előző évhez képest rontott, csak jó eredménnyel zárta földrajzi tanulmányait.

A gimnázium harmadik osztályát magántanulóként Pápán végezte el, a tankönyv melyből valószínűleg vizsgáira készült, az osztálya által használt tankönyv lehetett, Heller Ágost: Fizikai földrajz (1880) c. műve illetve Visontay János: Egyetemes földirat (1875) című műve. Egyetemes leíró földrajz című könyvről tesz említést az értesítő, de ilyen című munkája Visontaynak tudomásunk szerint nem volt. Ezen kívül még egy „Kéziatlasz” is feltüntetésre került, pontosabb leírás nincs róla. „Különösen a földrajzkiadványomat szerettem, pedig csapnivaló rossz tankönyv volt, azonban a földrajzi helyeket részletesen is megakartam ismerni [...] Megvolt a Stiller-féle Handatlas 1873. évi kiadása is, ezt is nagyon szerettem, s alaposan megismertem. Benne Kelet-Afrika és Közép-Amerika térképe még majdnem egészen fehér. Ázsia belseje is ismeretlen, s már ekkor vágytam oda az ismeretlen belső-ázsiai országokat fölfedezni.” (CHOLNOKY J. 1945) Tehát Cholnoky a magántanulóként eltöltött egy év során került igazán közel a földrajzhoz. „Mint gimnazista, már teljesen a természettudományok, különösen a földrajz bűvkörébe kerültem.” (CHOLNOKY J. 1945) A Séd-völgyi kirándulásokról naplót vezetett, melyet egy dolomitszika üregbe rejtett el, öccseivel megalapította a „Tudós Társaság és Sportklub”-ot volt növény-, bogár-, ásvány és faág gyűjteményük is. Megemlítjük, hogy ebbe az évben lett a gimnázium tanára Czirbusz Géza. Cholnoky mivel magántanuló volt, így nem tanította.

Az 1883–84-es tanévben lett Cholnoky tanára Czirbusz Géza piarista. A fiatal 30 éves tanár és a kamasz 13 éves Jenő kapcsolata nem volt felhőtlen. Scholtz Albert: Politikai földrajz c. (1883) könyvéből tanulnak, az Osztrák-Magyar Monarchia poli-

8. kép: Cholnoky Jenő gyerekkori rajza
egyik művéből

(forrás: Magyar Földrajzi Múzeum)

matosan írt (8. kép). „Ötödik gimnazista koromban „Előszámláló földirat”-ot írtam. Az Orbis Pictus térképein előforduló neveket mind kiírtam meghatározásukkal együtt [...] Hatodik gimnazista koromban aztán szépen illusztrált könyvet írtam: „A Föld és népei” címen. Ma is bámulom türelmemet, hogy az Orbis Pictusból, Hellwald földrajzából és más könyvekből milyen gondosan rajzoltam ki az ábrákat. [...] A könyvet Apám szépen bekötötte, s elvitte a piaristáknak megmutatni. Csodájára jártak.” (CHOLNOKY J. 1945)

Földrajzot legközelebb VII. osztályos korában tanult Cholnoky. Ekkor a tárgy neve Politikai Földrajz volt, valószínűleg a tárgynak több köze volt a történelemhez, mint a földrajzhoz. Ha megnézzük a tantárgyi felosztást is látszik, hogy a történelem 4-5 éven át tartó oktatásába illeszthető jobban bele a tárgy. Az akkori kor politikájával, gazdasági életével, az európai államok történetének áttekintésével, kereskedelemével, népességével, iparával foglalkozott a tárgy. Ezen kívül szó esett az államok alkotmányáról, őstermelésükről, tájrajzokról, politikai felosztásukról is. Ekkor tanultak először „földrajzból” Európán kívüli területekről; az Európai államok gyarmatairól, az Egyesül Államok és „román” Amerika politikai viszonyairól is kaptak oktatást. A tárgyak Schmidt Ágoston tanítja Varga Ottó: Politikai Földrajz (1882) c. könyvéből, Cholnoky szerint, mint már említettük elég rosszul. Hetedikes korában is írt „könyvet”: „Még nagyobb műbe fogtam hetedik gimnazista koromban. Utazás

तिकai földrajzról a különböző régiók kultúrájáról, népcsoportjairól stb. Az évkönyvben ez évben nem szerepel földrajz tantárgy így érdemjegy sem, viszont az osztályok leírásánál megtaláljuk a tárgyat. Az sem teljesen nyilvánvaló Czirbusz pontosan mennyi időt töltött Veszprémben, egyes források szerint egy évet – akkor Cholnokyt, mint magántanuló nem taníthatta – valószínűbb, hogy két tanévet, így Cholnokyt IV. osztályos korában tanította. Érdekes, hogy a tárgyak felsorolásánál a Czirbusz által tanított tárgyaknál (történelem, földrajz) nincs óraszám megadva, pontosan tehát nem tudni, mennyit is tanította Jenő.

Ötödik és hatodik osztályos korában nem tanult földrajzot, de folya-

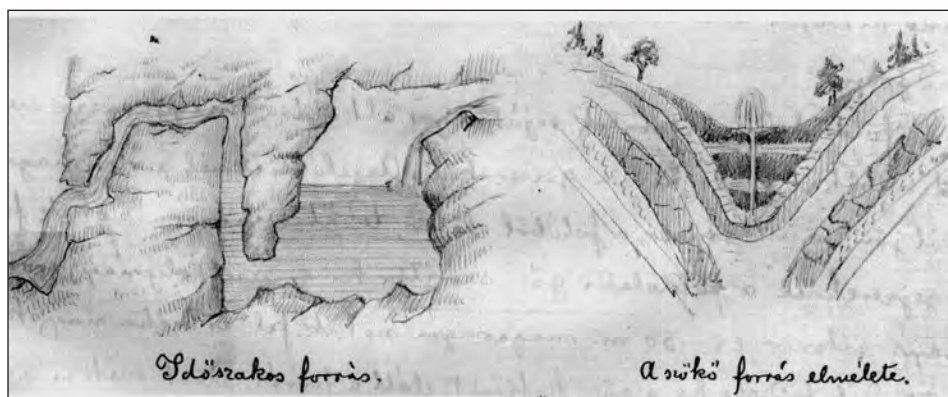

9. kép: Utazás Európa országaiba
c. írásának egy oldala (saját rajzával és
kézirásával)
(forrás: Magyar Földrajzi Múzeum)

Európa országaiban' a címe. [...] Tanáraim ki is jelentették, hogy határozottan kifejlődött bennem a tudomány-szeretet, s apámnak megmondták, hogy tudós lesz belőlem.” (CHOLNOKY J. 1945) (9. kép)

A konkrét földrajz tantárgyon kívül voltak olyan természettudományos tárgyak (természetrajz-természettan), melyek során földrajzi ismereteket kapott az ifjú Cholnoky. IV. osztályban Körösi Albin természetrajz órái inkább voltak földrajz órák, mint Czirbusz politikai „földrajz” órái. Körösi Albin vegytan és ásványtan alapjait, közettant és földtant tanított a diákságnak, Pap János: Az ásványtan és földtan elemei (1880) c. könyvéből. Bolgár Mihálytól fénytant, hangtant tanult VII. osztályban, elektromosságtant, és a matematikai földrajz elemeit pedig végzős korában sajátította el. Akkoriban még nem volt külön biológiai, kémia, fizika óra, ezeket egy tárgy

keretében tanulták évről évre. Bolgár Mihály órái a mai fizikának felelnek meg. II. osztályban Pápay Viktortól, V. osztályban Körösi Albintól növényteni ismereteket

10. kép: Cholnoky szelvény rajza időszakos és szökő forrásról a Víz c. írásból
(forrás: Magyar Földrajzi Múzeum)

11. kép: A Comoi-tó színezett rajza a *Víz* c. kéziratból
(forrás: Magyar Földrajzi Múzeum)

VI. osztályban pedig állattani ismereteket szerzett, ezek felelnek meg a mai biológusnak. Végzős korában Bolgár Mihály karácsonyi feladatnak feladta, hogy írjanak a vízről tanulmányt, Cholnoky ekkor írta meg a „Víz” című könyvét (10., 11. kép). A nyolcadikos földrajzi „magántanulmányairól” így ír: „Végre VIII. gimnazista koromban megjelent Reclus nagy, kétkötetes munkája a K. m. Természettudományi Társulat kiadásában, s ezentúl ez lett a bibliám! Ez a kitűnő – ma már elavult – könyv tett engem geográfussá!” (CHOLNOKY J. 1945).

Cholnoky érettségi vizsgája

Cholnoky a gimnázium utolsó évében tudván, hogy továbbtanulni szándékozik javított tanulmányi eredményein. Első félévben magyar nyelvből, német nyelvből és tornázásból is jó eredményt ért el, ezt évvégére kijavítja jelesre. Írásbeli dolgozatainak külső alakja „rendes”, magaviselete első félévben szabályszerű a másodikban jó. A végzős osztályból, 27 főből 23-an tettek érettségi vizsgát 1888-ban. Az

évkönyv szerint jeles érettségit senki sem tett, Cholnoky mégis úgy ír, hogy jelesre végzett. Tény, hogy Cholnoky, mint az érettségizők közül a legeredményesebb végez, ezért kapja meg a Láncz-féle ösztöndíjat (tévesen Lánczynak írják, alapítója Lánczoskéri dr. Láncz Nándor veszprémi orvos volt, aki 1883-ban alapította az ösztöndíjat, melynek elnyerése 84 ezüst forinttal járt) „versenyben” volt még az ösztöndíjért Weisz Aladár is, aki mennyiségtanból teljesített csak rosszabbul. Az ösztöndíjból jut el édesapjával Salzkammergutba. Heten jól, tizenketten „egyszerűen” érettségiztek. Három ember megbukott a vizsgákon, 1 fő szeptemberre, 1 fő egy évre, 1 fő pedig „mindenkorra” visszavetett érettségit tett. Ez 22 főt jelent, valószínűleg valaki nem szerepel a listán, vagy elírás történt. Az értesítő közöl egy pályaválasztási statisztikát is, ebben 19 fő szerepel. E szerint 5 fő papi, 6 jogi, 3 orvosi, 1 építészeti, 3 gazdatiszti (gazdasági), 1 fő pedig mérnöki pályát választott. Nagy valószínűséggel Cholnoky Jenő az egyetlen, aki mérnökként tanult tovább osztályából (12. kép). Az érettségi vizsgát Mészáros Nándor királyi tanácsos és főigazgató előtt, mint a vizsgabizottság elnöke előtt teszi le. A bizottság tagjai voltak, az érettségi anyakönyv aláírásai alapján: Takács József (ig.), Dr. Hénap Tamás (of. a magyar s latin ny. t.), Kőrösi Albin (a német nyelv és bölc. tanára), Bolgár Mihály (a menyti. és bölc. tanára), Tölcséry Ferenc (a történelem tanára) és Szegess Mihály (a görög ny. és irod. tanára). Az érettségi után a diákság elégette az utált tankönyveit, Cholnoky később bánta a dolgot. Az érettségi vizsgákat követő tanév szeptemberétől Veszprémbe találjuk Laczkó Dezsőt, Cholnoky későbbi jó barátját, néhány hónap miatt kerülték el egymást, így barátságuk „csak” 7-8 évvel később kezdődhetett el, mikor Cholnoky Lóczy megbízásából levelet írt Laczkónak.

Cholnoky Jenő érettségi eredményei:

Név: Csolnoky Jenő, Veszprém, u.a. vm. 1870. július 23. róm. kath.

A középiskolai tanfolyamot elvégezte, és pedig: I–II. a veszprémi fő, a III. a pápai ev. ref. főgymnasiumban a IV–VIII. a veszprémi róm. kath. főgymnasiumban

Tantárgy	Tanévi	Írásbeli	Szóbeli	Végeredmény
<i>Erkölcsei magaviselet</i>	<i>jó</i>	-	-	<i>jó</i>
Magyar nyelv	jeles	jeles	jeles	jeles
Német nyelv	jeles	jó	-	jó
Latin nyelv	jeles	jeles	jeles	jeles
Görög nyelv	jeles	jó	-	jó
Történelem	jeles	-	jeles	jeles
Mennyiségtan	jeles	jó	jeles	jeles
Természettan	jeles	-	jeles	jeles
<i>Hit és erkölccstan</i>	<i>jeles</i>	-	-	<i>jeles</i>
<i>Földrajz</i>	<i>jeles</i>	-	-	<i>jeles</i>

Bölcsészeti előtan	jeles	-	-	jeles
Természetrajz	jó	-	-	jó
Mértani rajz	jeles	-	-	jeles
Végeredmény	-	-	-	jól érett

megj. másodlat kiadatott 1897. évi decz. 14-én 302. igazg. szám alatt

Kelt a veszprémi kath. főgymnasiumban 1888. évi június 22-én.

Cholnoky Jenő elemi iskoláit kitűnően végezte, 1880–1888 között a Veszprémi Piarista Gimnázium tanulója volt. Egy év kivételével (1882–83-ban), amikor Pápán végzett, mind magántanuló. Már gimnazista korában érdeklődése egyre inkább a földrajz felé fordult számos fiatalkori könyvét a karácsonyi és nyári szünetben írta, apja könyvei alapján. Bolgár Mihály maga mellé vette a természettan szertárba segédnek, faliképeket, táblákat rajzolt már VII. osztályos korában. 1888-ban az osztályban a legjobb érettségit teszi. A Láncz Nándor féle ösztöndíjból apjával Salzkammergutba jut el.

12. kép: Cholnoky Jenő 2 évvel az érettségi után, mérnök hallgatóként (forrás: Magyar Földrajzi Múzeum)

IRODALOM

- CHOLNOKY J. (1938): Veszprém, A Balatoni Társaság Könyvtára 4., Budapest-Kalocsa, 184 p.
- CHOLNOKY J. (1945): Önéletrajz – In: Cholnoky Jenő, Vár ucca tizenhét VI. évf. 2. sz Veszprém, 1998. 246.
- KÖRÖSI A. (1888): A hegységek s általában a földfelszín változásainak keletkezése – In: Takács J. (szerk.): A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1887–8. tanévről, Veszprém, pp. 3–32.
- KUBASSEK J. (1998): A tudós és ember – In: Cholnoky Jenő, Vár ucca tizenhét VI. évf. 2. sz., Veszprém 1998, pp. 343–356.
- SOMOGYI S. (2000) Cholnoky Jenő (1870-1950) a magyar földrajztudomány kiemelkedő tudósa (megemlékezés halálának 50. évfordulóján) – Kézirat
- SZÉKELY A. (1996): Cholnoky Jenő életműve (1870–1950) – Földrajzi Közlemények CXX. (XLIV.) kötet, 1. szám. pp. 49–66

TÖLCSÉRY F. (1895): A Kegyes tanítórendiek vezette Veszprémi Róm. Kath. Főgymnasium története 1711–1895 – Veszprém, p. 158.

FORRÁSOK

- A veszprémi kath. nagy-gymnasium első osztályának névkönyve 1880/1 tanévben
 A veszprémi kath. nagy-gymnasium második osztályának névkönyve 1881/2 tanévben
 A veszprémi kath. nagy-gymnasium harmadik osztályának névkönyve 1882/3 tanévben
 A veszprémi kath. nagy-gymnasium negyedik osztályának névkönyve 1883/4 tanévben
 A veszprémi kath. nagy-gymnasium ötödik osztályának névkönyve 1884/5 tanévben
 A veszprémi kath. fő-gymnasium hatodik osztályának névkönyve 1885/6 tanévben
 A veszprémi kath. fő-gymnasium hetedik osztályának névkönyve 1886/7 tanévben
 A veszprémi r. k. főgymnasium VIII. osztályának névkönyve 1887/8 tanévben – Stetter Ede „Szent-István” könyvnyomda, Veszprém, 1887
- Kimutatás a Veszprémi Róm. Kath. Főgymnasiumban 1888. évi június hóban megtartott érettségi vizsgálatokról – nyomtatott Stetter Ede „Szent-István” Könyvnyomda és Irodalmi Vállalat gyorsajtaján, Veszprém, 1886
- LÉVAY I. (1881): A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagy-gymnasiumának értesítője az 1880-81-iki tanévről, Heinrich E, Veszprém
- LÉVAY I. (1882): A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagy-gymnasiumának értesítője az 1881-82-diki tanévről, Heinrich E, Veszprém
- LÉVAY I. (1883): A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagy-gymnasiumának értesítője az 1882-83-iki tanévről, Kocsis Sándor kiadása, Budapest
- LÉVAY I. (1884): A kegyes tanítórendiek veszprémi kath. nagy-gymnasiumának értesítője az 1883-84-iki tanévről, nyomtatott a „Szent-István” könyvnyomdában, Veszprém
- LÉVAY I. (1885): A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1884-5. tanévről, Szent-István könyvnyomda és Irod. Vállalat, Veszprém
- LÉVAY I. (1886): A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1885-6. tanévről, Stetter Ede „Szent-István” könyvnyomda és Irod. Vállalat, Veszprém
- LÉVAY I. (1887): A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1886-7. tanévről, Szent-István könyvnyomda és Irod. Vállalat, Veszprém
- TAKÁCS J. (1888): A kegyes tanítórendiek veszprémi róm. kath. főgymnasiumának értesítője az 1887-8. tanévről, Szent-István könyvnyomda és Irod. Vállalat, Veszprém

JEGYZETEK

¹ Cholnoky László (1835–1901) ügyvéd, köztisztviselő, Jenő édesapja.

² Endrődi Sándor (1850–1920) veszprémi költő, író, az MTA levelező tagja (1899).

³ Bolgár Mihály Sch.P (1861–1895) tanár, Szegeden, Nagybányán, Veszprémben tanított, földtani és vízügyi tanulmányai alapján épült ki Veszprém vízhálózata. Munkái: A légkör villamos tümenényei (1899), Veszprém meteorológiai viszonyai és kútviizei (1893). Nem összekeverendő a szintén piarista Bolgár Mihállyal (1835–1879), akinek munkája az „Egyetemes Földrajz Alapvonalai” (1871).

⁴ Hénap Tamás (1859–1934) 1912–23 között rendfőnök, az Ő idejében építették ki a budapesti rendházat és gimnáziumot.

⁵ Laczkó Dezső (1860–1932) geológus, paleontológus, piarista tanár, házfőnök, gimnáziumigazgató, az általa alapított veszprémi múzeum (ma: Laczkó Dezső Múzeum) első igazgatója.

- ⁶ Kőrösi Albin (1860–1936): piarista tanár, műfordító. Sokat fordított, főleg spanyolból. 1896-ban a spanyol akadémia tagjai közé választották. Behatóan foglalkozott a magyar-spanyol irodalmi kapcsolatokkal, a spanyol irodalom számos alkotását fordította magyarra. Ő írta az első spanyol Petőfi-kiadás előszavát (Madrid, 1921).
- ⁷ Czibusz Géza (1853–1920) földrajztudós, egyetemi tanár, író. Czirbusz működése, személyisége – nagy műveltsége és éles esze ellenére – komoly ellenérzést váltott ki a geográfusok között pl. Cholnoky, Teleki Pál.
- ⁸ Lévay Imre (1842–1895) a magyarországi kegyes tanítórend főnöke. A veszprémi főgimnázium igazgatója lett 32 éves korában és 1877. okt. 1. átvette a Veszprém c. lap szerkesztését, melyet 1880. nov. 29-ig, majd 1882–84. jún. ismét szerkesztett és 1884. júl. 6. megindította a Veszprémi Közlönyt. Később a budapesti piarista főgimnázium igazgatója, illetve kormánytanácsosi rangra emelték. Munkája: Kalobiotica, vagy a szép élettan vázlata (1872).
- ⁹ Tölcséry Ferenc (1859–1919) tanár, a veszprémi egyházmegye katolikus legényegyesületeinek főfelügyelője és a Katolikus Legényegyesületek Országos Szövetségének alelnöke volt.
- ¹⁰ Simonyi Zsigmond (1853–1919) veszprémi származású nyelvtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1895-től a Magyar Nyelvőr, majd 1903-tól a Nyelvészeti Füzetek szerkesztője. Négy évtizeden át nyelvészek új nemzedékét nevelte fel, megteremtette az összehasonlító mondattant.
- ¹¹ Cholnoky Viktor (1868–1912) író, újságíró, műfordító a Balatoni Hírlapot szerkesztette, majd 1901-től a Pesti Napló segédszerkesztője. Írói tekintélyét A Hét című lapban közölt novelláival alapozta meg. A Hétnak pár évig szerkesztője is volt.
- ¹² Cholnoky Ferenc (1873–1947) orvos, nőgyógyász, Jenő öccse.
- ¹³ Csolnoky Ferenc (1853–1941) orvos, Jenő nagybátyja, Veszprém város kórházának első igazgatója az intézmény névadója.
- ¹⁴ Véghely Dezső (1840–1897) történetíró, alispán.

A veszprémi viadukt megálmodója Próder (Börzsönyi) Ferenc építőmérnök

GY. LOVASSY KLÁRA

Veszprém Megyei Jogú Város 2015. május 29-i közgyűlésén döntés született: Veszprém belterületén a Pápai utat a Veszprémvölgyi utcával összekötő – jelenleg név nélküli – utca mentén építési telkeket alakítottak ki. Az utcanév munkacsoport javaslatára a közterület Próder Ferenc nevét veszi fel.

*

Próder Ferenc 1901. szeptember 25-én született Veszprémben.¹ Édesapja Próder István (1866–1928) köztisztviselő, szorgalmas szabómester volt, aki jól menő üzletben több segédet is foglalkoztatott. Édesanyja Márkus Mária (1876–1956) a háztartást vezette, nevelte gyermekeit: Ilonát (1898–1983), Istvánt (1900–1969) aki orvos lett, Ferencet (1901–1943) a kultúrmérnököt és Ágneszt (1907–1991). A Kupa u. 3. alatti házban laktak, itt működött a szabóműhely is.²

Ferenc 1918-ban a Veszprémben szerzett színjeles érettségi után felvételt nyert a budapesti kir. József Műegyetem Építőmérnöki Karára. Már egyetemista korában fenntartotta magát; a tanulás mellett az angol–magyar bank levelezője lett. Az angolon kívül németül, franciául is jól beszélt; vakációkban sokat utazott Európában, folyamatosan naprakész volt a nemzetközi szakmai újítások ismeretében. Út–híd–vasútépítések tervezésére, kivitelezésére tette fel életét. 1925-ben mérnöki oklevelet szerzett, hazaköltözött. Az ekkortájt megerősített veszprémi m. kir. Államépítészeti Hivatal mérnöke lett – rövid élete során ez volt az egyetlen munkahelye.³ Megnősült, felesége Takács Mária (1905–1972). Hivatalnokként az idegen hangzású „Próder” nevet a családban oldalá-

gon már meglévő „Börzsönyi”-re magyarosította. 1929-ben megszületett egyetlen fia: István. 1943. október 9-én váratlanul, szívelégedetlenség következtében véget ért értékes, munkával teli, fiatal élete. Mindössze negyvenkét éves volt. Veszprémben, a családi kriptában alussza örök álmát.⁴

A világháborút, gazdasági válságot követő időszakban megkezdődött az országos közúthálózat tervezése, majd lassan, szakaszonként építése is. Veszprém környéke a program következtében igencsak nagy építkezések előtt állt. Megkezdődtek a 8. sz. Székesfehérvár–grazi főút, a Balaton körút, a két út összekötése (nagyjából) a 72. sz. főút vonalán, a Bakonyon átvezető Veszprém–Zirc–Veszprémvarsány közötti útszakaszok tervezési feladatai.

Szebbnél szebb munkák az ifjú mérnök számára! Ha egy út új nyomvonalra kerül, az elképzeléstől az utolsó kapavágásig szerteágazó feladatsort kell végigvinni.

A tervek megrendelését, az engedélyeztetést, beruházó és a műszaki ellenőrzés szerepét az Államépítészeti Hivatal munkatársai végezték. Részt vállaltak új, kísérleti módszerek kipróbálásában, bevezetésében, népszerűsítésében is. Dr. Vásárhelyi Boldizsár, Hertzler László és Próder Ferenc honosították meg Magyarországon a hengerelt aszfalt alkalmazását az útépítésben, ezzel kapcsolatosan több Próder-féle újítás is született.⁵ Doktori disszertációjára a keretszerkezetek alkalmazása témakörből készült, erre azonban rövid, aktív munkás évei alatt nem került már sor.

Próder Ferenc életében a legnagyobb kihívás a 8. sz. főút Veszprémen átvezető szakaszának a megvalósítása volt. A város vezetése – turisztikai szempontból – ragaszkodott az új „autósztráda” belvároson keresztül vezetéséhez. A színház előtti – Óvári utcai – szakasz és a Herend felé kivezető út között elkerülhetetlenné vált egy eddig elképzelhetetlen, óriási völgyáthidalás a Séd felett.

A veszprémi vár északi fokáról tanulmányozta a völgyet, a körülötte lévő sziklákat, fényképet készített, majd erre rajzolta azt a felsőpályás ívhidat, ami a környezetbe esztétikusan belesimulhat, de a kor szellemiségének megfelelő, egyedi műszaki létesítmény lehet.

E kis rajz alapján rendelték meg a híd terveit a kor legjelentősebb hídmérnökétől, Folly Róberttől (1889–1965).⁶

Az új út építését megelőzően elkészítette a Nagyposta–Harmat utca közötti szakasz (egykor Iskola és Templom utcák, ma Dózsa György út) kisajátítási terveit.⁷ A Sintér-árkot áthidaló boltozott híd alapjait – csúszásveszély miatt – lépcsősre újra tervezte, ennek kivitelezését is irányította.⁸

Próder Ferenc ötlete alapján készült a völgyáthidalás két hídjá közötti pihenő.⁹ Miután látta, hogy a sziklabontásból jelentős mennyiségű kő elszállításra vár, ennek egy részével feltöltötték a Kálomista-domb¹⁰ platóját, így a hídtámaszokon kívül néhány pad elhelyezésére is alkalmas kilátópont született.

Próder Ferenc nyugodt, csendes, de határozott ember volt. Kollégái, beosztottai

tisztelték, becsülték. Nagyon jó kapcsolatot ápolt a viaduktot építő vállalkozók munkatársaival. Jó társalgó, de köztudottan rossz viccmesélő hírében állt.

A II. világháború viharai elpusztították több ezer kötetes könyvtárát, a féltve őrzött kis fényképet is a viadukt rajzával...

Emlékét eddig családja, tisztelői őrizték. A kör most kibővül!

JEGYZETEK

¹ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon. Veszprém, 2014. – 825. o.

² Próder István és dr. Próder József unokaöccsei közlése a családfa alapján.

³ Gy. Lovassy Klára: Kortársak emléke él... In: A veszprémi völgyhíd ötvenéves. Szerk.: Kiss Tamás Veszprém, 1988. – 32. o.

⁴ Veszprém, Alsóvárosi temető 2147. sír.

⁵ Fia, dr. Börzsönyi István (1929–1994) vegyészmérnök közlése 1988-ból.

⁶ Családtagok, valamint Gáspár Ernő (1908–2008) építőmérnök, a viadukt egykori építésvezetőjének közlése.

⁷ VeML Államépítészeti Hiv. XXIV.451/b. 86. doboz

⁸ Gáspár Ernő közlése és Palatinus Album 1938.

⁹ Gáspár Ernő közlése és Palatinus Album 1938.

¹⁰ Hungler József: A török kori Veszprém c. kötetében szereplő térképen a kilátópont-szikla nevét Somfai Balázs fedezte fel – köszönet érte!

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek VIII. rész

Az olasz harctéren

RAINER PÁL

„Irigylem az Abelesz Mórt,
ki a pótsorozáson untauglich vót...”¹

(A Kostanjevicánál állásba vonuló 31/II. zászlóalj
nótájának refrénje, 1917. május 5.²)

A M. KIR. 31. (VESZPRÉMI) HONVÉD GYALOGEZRED 1914 augusztusától 1916 decemberéig csaknem két és fél évet töltött az orosz harctéren (Kárpátok, Galícia, Orosz-Lengyelország). A háború második felét, a hátralévő majdnem két évet, 1916 decemberétől 1918. november elejéig az olasz harctéren küzdötték végig. Az orosz fronthoz képest most merőben más, nehezebb körülmények közé került az ezred. A sziklás terepen, ahol az erős tűzérési tűz az amúgy is gyér növényzetet csaknem teljesen kipusztította, gyalogsági ásóval nem lehetett árkot, lövésztechnőt ásni. Itt csak a kőfűrőgép segített. Ennek híján az állások itt nem lefelé a földbe, hanem felfelé, a föld fölé épültek, egymásra rakott kő- és szikladarabokból. Szokatlan és nyomasztó volt az élénk légi tevékenység, az ellenség tűzérési fölénye. A bevágódó lövedékek hatását a százfelé spriccelő kőszilánkok megsokszorozták. Ezért állandóan szükség volt a rohamsisakra, esetenként védőszemüvegre. Alkalmazták a harci gázt is, ezért a személyi felszerelés állandó részévé vált a gázálarc is. A köves talaj miatt folyamatos problémát jelentett az elesettek eltakartása. Ugyanígy állandó probléma volt a vízhiány. A nemrégiben még az orosz-lengyelországi Polesie mocsaraiban az állandóan felfakadó és mindent elöntő víztől szenvedő honvédeket, most a folyamatos szomjúság gyötörte. A napsütéstől átforrósodott sziklás, köves környezet tovább fokozta az amúgy is erős nyári hőséget. A forróságban, a temetetlen, szabadban oszló emberi és állati hullák bűze és látványa nem csak járványveszélyt jelentett, de a még élők lelki megrendülését is okozhatta. A hullaszag elviselésére, valami vattára szórt port (a katonák hullapornak nevezték) kellett az orrlukakban elhelyezni, de nem sokat használt. A rettenetes szag fölmar-

ta a szájpaddást, megdagadt tőle a nyelv, az emberek étvágytalanná váltak és beszélni is alig volt erejük.³ Mindezen körülmények szükségessé tették, hogy az első vonalban lévő legénységet kéthetente, később tíznaponta felváltsák. A helyzetet jól jellemzi a X. isonzói csatában (1917. május 23.) a 31-esek fogságába került 4 francia géppuskás tiszt nyilatkozata. A franciák elmondták, hogy Verdun alól kerültek a Piavéhez, örülve, hogy végre megszabadultak a borzalmas hírű franciaországi erőd környékén dúló harcoktól. Ám hamarosan tapasztalniuk kellett, hogy még sokkal iszonyúbb körülmények közé kerültek.⁴

Dr. Scherer János (Zirc, Veszprém vm., 1895. augusztus 25. – Veszprém, 1978. augusztus 20.)

Államigazgatási tisztviselő, főszolgabíró, tartalékos hadnagy.

Középiskolai tanulmányait a pápai bencés és a veszprémi piarista főgimnáziumban végezte. 1914-től a pozsonyi Erzsébet királyné Tudományegyetemen joghallgató. Tanulmányait félbeszakította a világháború.

1915. május 15-én vonult be egyévi önkéntesként a 31. (veszprémi) honvéd gyalogezredhez, ahol tartalékos tiszti iskolát végzett. 1915 októberétől az orosz (lucki áttörés), majd 1916 végétől az olasz harctéren (X., XI. isonzói csaták, Piave menti harcok, Montello) szolgált. 1915 decemberében hadapród a 2. századnál. Kb. 1916 augusztusától zászlósként, majd 1917 áprilisától már hadnagyként az I. zászlóalj segéd-tisztje, legalább 1917 szeptemberéig. 1918. június elején a III. zászlóalj segéd-tisztje. 1918. június végén betegen került a sacilei kórházba. Felgyógyulása után a karhatalmi zászlóaljnál szolgált. Az összeomlás Turócszentmártonban érte. Miután itt felettesei, a pánszláv mozgalom erősödésekor (1918. október–november fordulóján) idejében eloldalogtak, az egyre zavarosabb helyzetben Budapestre, a Honvédelmi Minisztériumba telefonált, miheztartás végett. Onnét azt a választ kapta, hogy cselekedjék belátása szerint.⁵ 1918. december 14-én szerelt le Veszprémbe. Frontszolgálatára összesen 32 hónap.

1924-ben szerzett államtudományi doktorátust, a Trianon után Pozsonyból Pécsre áttelepült egyetemen. Jegyzőgyakornok Bakonybélben, majd 1925–1926 között Zircen. 1926 májusától tiszteletbeli szolgabíró, 1927 márciusától szolgabíró Zircen. A zirci Kaszinó titkára. 1927-től Veszprémbe járási szolgabíró, később főszolgabíró, árvaszéki ülnök.

1944. július 14-én – miután tiltakozott a zsidók deportálása ellen – büntetésből Siklósra (Baranya vm.) helyezték át főszolgabírónak. 1944 végén visszakerült Veszprémbe. Ellenezte az öregek, nők és gyerekek hó eltakarításra való kivezénylését, hogy ezek járhatóvá tegyék az utakat a német haderő számára. Ezért vitéz Endre László⁶, a Hadművelési Területek Polgári Közigazgatásának vezetője, 1945. január 25-én hivatalából felfüggesztve, fegyelmi vizsgálatot kezdeményezett ellene. 1945.

*Dr. Scherer János (1895–1978) egykori
főszolgabíró, múzeumi adattáros, tartalékos
hadnagy sírja.*

Veszprém, Alsóvárosi temető

február 12-én rendőrhatalósági őrizetbe vették. A komolyabb büntetéstől csak a háború vége és a nyilas rendszer összeomlása mentette meg.

1945–1950 között ismét a közigazgatásban dolgozott, majd, mint „deklasszált horthysta elem” rendkívül változatos helyeken hányódott. 1956. február 1-jén nyugdíjazták.

1964–1978 között a veszprémi Bakonyi Múzeum adattárosa volt. Praxisában egyaránt szerepelt az adattári rend kialakítása, leltározás, levéltári és könyvtári kutatás, ügyintézés, lelőhelyek terepen való

beazonosítása és számos egyéb dolog. Aktív tagja volt Veszprém város Műemléki Albizottságának, ahol elérte, hogy a város műemlékeit máig is meglévő, feliratos, ismertető kőtáblákkal jelöljék meg. Hosszas közszolgálatát során – függetlenül ügyfeleinek rangjától, foglalkozásától és társadalmi állásától – mindenkinek igyekezett segítségére lenni. Ezért általános közmegbecsülés és szeretet övezte.

1927-ben nősült meg, egy fia és két leánya született.

Kitüntetései: 3. osztályú Katonai Érdemkereszt kardokkal és hadiékítménnyel, Ezüst és Bronz Katonai Érdemérem kardokkal (bronz: 1917 május), 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem (kétszer), Bronz Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt, Veszprém Megyéért arany fokozat (1977).⁷

• Síremléke Veszprém-ben, a Alsóvárosi temetőben (Mártírok útja) található. Családi fehér kő síremlék, borostyán ággal díszítve, az alábbi felirattal:

GERSEY FERENCNÉ
SCHERER ILONA
1931–1963
DR. SCHERER JÁNOS
1895–1978
DR. SCHERER JÁNOSNÉ
1903–1996
KEDVES DERŰS LÉNYED KÖZÖTTÜNK MARAD

Rhé Lóránt (Veszprém, 1899. november 13. – Montello környéke, Olaszország, 1918. június 18., hősi halált halt)

Rhé Gyula⁸ MÁV-tiszt, későbbi veszprémi múzeumigazgató és 1. felesége, kisbarnaki Farkas Matild (1870. február 3.–1909. május 15.) legidősebb gyermeke. 1908-tól a veszprémi piarista főgimnázium diákja. 1917-ben érettségizett. 1917–1918-ban a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred egyévi önkéntes szakaszvezetője. Az 1918-as nyári piavei támadás során esett el a Montellonál.⁹ Nem tudjuk, mi lehet az oka annak, hogy említése sem szerepel a 31-es ezredtörténetben.¹⁰

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum az alábbi személyével kapcsolatos dokumentumokat őrzi:

• Levél

Levélpapír, 0.6 cm széles fekete kerettel, 30.5x19.7 cm, négyrét hajtva. Borítékja hiányzik. Fekete tintával írva.

„Kedves Margitkám!”¹¹

Kedves leveledet megkaptuk és sietek is rá válaszolni. – A legnagyobb sajnálatunkra ágyneműt nem adunk el, mert a mama a fiúknak mindegyiknek egy ágyat akar készíteni, aztán az ő ágyát is elviszi magával, szóval az ágyneműtől nem akar megválni. – Merreiderné is írt, kérte mamát, hogy ruha félét venne, ami szegény jó papától maradt, de hát az sincsen, mivel a nagyon avultakat még életében elajándékozta papa, ami meg még van, az olyan, hogy Lajos és a gyerekek maguknak megcsináltják. –

Mi csak ebben az egyforma szomorúságban vagyunk. – Szegény mama csak vigasztalhatatlan, szemlátomást napról napra fogy a bánattól. – Azt gondoltuk, hogy a fiúk a mai napon már itthon lesznek, de úgy látszik nem sikerült nekik a dolog. Mi még eddig a házat nem adtuk el, azért nem is tudjuk, hogy meddig maradunk itthon. –

Már lett volna vevő, de hát keveset ígérnek a házért, úgy elpocsékolni meg nem akarjuk.

Reméljük, hogy Te is, és kis és nagy gyerekeid egészségben vannak. – Kedves urad is talán már megnyugodott kissé.¹² Igaz, hogy az nem megy olyan könnyen, tudom magunkról. – De az az egy vigasztalhatja, hogy most sok ezer szülőt hasonló csapás ért. –

Bocsáss meg kedves Margitkám, hogy kérésednek nem tudunk eleget tenni. – Lajossal és a mamával együtt mindnyájatokat szívélyesen csókol és ölel szerető unoka nővéred:

Ida¹³ Zircz, 1918 aug. 15én”

LDM Múzeumtörténeti adattár 48.868/1977.

- Cédula

Átütőpapír, 21.1x15 cm. Fekete tintával írva.

„Rhé Loránt 1899. Veszprémi születésű volt katonai rendfokozata e. é. ö. szakaszvezető.

Kitüntetéséről vonatkozó adatok az itt őrzött [sic!] katonai anyakönyvi lapjában feljegyezve nincsenek.

Veszprém, 1935. február 18.

Heiszler alhdgy.”

LDM Múzeumtörténeti adattár 48.873/1977.

Havas (Hamburger) Endre (Veszprém [?], 1889–Veszprém (?), 1918. január 16. és február 4. között, hősi halált halt)

A veszprémi piarista főgimnázium diákja volt. Az I. világháborúban a 31-es honvéd gyalogezred tartalékos hadapródjelöltje, majd zászlósa. 1917. december 9-én hadapródjelöltként vonult be a Piave mellett harcoló 10. századhoz. December 19-én már, mint a harcokban kitüntetés említették. 1918. január 16-án, az olasz hídfőállás ellen, a nyílt terepen reggel 6.30-kor meginduló támadásnál kapott halálos sebet.¹⁴

- Gyászjelentése a Laczkó Dezső Múzeumban található.

Változó szélességű fekete kerettel. Papír, 23x29 cm, négyrét hajtvva.

A MAGYAR KIR. POSTA 3 filléres, borvörös színű, aratókat ábrázoló bélyegével. Postabélyegző „VESZPRÉM/ 918 – N 6/ ... 1 ...” felirattal. Fekete színű, átmérő 2.9 cm.

Címzés fekete tussal:

„Nagyságos Kerényi Andor főszolgabíró úrnak
H(elyben)”.

Alulírottak megtört szívvel, s legmélyebb fájdalommal tudatjuk, hogy életünk büszkesége, felejtethetlen jó gyermekünk

HAVAS ENDRE

a veszprémi m. kir. 31. honv. gy. ezred zászlósa,

fiatal életének 19. évében az olasz harctéren a haza védelmében kapott sebesülés következtében nehéz szenvedések között elhunyt.

Felejtethetlen halottunkat folyó hó 5-én délután 3 órakor fogjuk a veszprémi izraelita temető halottasházából temetni.

Veszprém, 1918. február 4-én.

Legyen nyugalma békés és emléke áldott!
Hamburger Sándor és neje szül. Berger Vilma
szülők.

*Havas Endre (1889–1918) tartalékos zászlós gyászjelentése.
(LDM legújabbkori adattár 66.1248.)*

Havas István
testvére
Hamburger Mihály és neje
nagyszülők
és az összes rokonság.

KRAUSZ, VESZPRÉM.
LDM Legújabbkori gyűjtemény 66.1248.

• Síremléke Veszprémben, a Mártírok útjai izraelita temetőben található. Családi síremlék. Fekete márvány obelisz, egykor aranyozott betűkkel.

*Havas Endre (1889–1918)
tartalékos zászlós sírja. Veszprém,
Mártírok útja, izraelita temető*

ITT NYUGSZIK
AZ OLASZ HARCZTÉREN KAPOTT
SEBESÜLÉSÉBEN HŐSI HALÁLT HALT
HAVAS ENDRE
M. K. 31. H. GY. EZR. ZÁSZLÓSA
1889–1918.
JÓ GYERMEKÜNK
LEGYEN KÖNNYŰ NEKED A FÖLD.
HAMBURGER MIHÁLY
1836–1918.
HAMBURGER MIHÁLYNÉ
1847–1921
NYUGODJANAK BÉKÉBEN
WALLNER B. PEST
KÖZTEMETŐ-U. 4.
[A síremlék készítőjének jelzése. – R. P.]

FORRÁSOK, IRODALOM

- BETHLEN 1989 = BETHLEN Béla: Észak-Erdély kormánybiztosa voltam. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Romsics Ignác. Budapest, 1989.
- ÉRI 1994 = ÉRI István: Emlékezés Scherer Jánosra (1895–1978). Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 19/20. 1993–1994. 15–18.
- FETTICH 1963 = FETTICH Nándor: Emlékezés Rhé Gyulára (1871–1936). Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1. 1963. 9–16.
- HAHN-ZSADÁNYI 1929 = HAHN Ferencz-ZSADÁNYI Oszkár (szerk.): Veszprémmegyei fejek 1919–1929. Veszprém, 1929. oldalszámozás nélkül.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóaljak, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- Kegyes-tanítórendiek értesítője 1913–1930 = A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1913–1930. tanév[ek]ről. Veszprém 1914–1930.
- KÓPHÁZI 1994 = KÓPHÁZI Ferencné: Laczkó Dezső és Rhé Gyula irodalmi munkássága. Múzeumi Diárium. Veszprém megyei múzeumi napló az 1994. esztendőre. Veszprém, 1994. 34–41.
- LAKATOS 1992 = LAKATOS Géza: Ahogyan én láttam. Budapest, 1992.
- LDM = Laczkó Dezső Múzeum (korábban Veszprémvármegyei-, majd Bakonyi Múzeum)
- Múzeumi arcképcsarnok = Magyar múzeumi arcképcsarnok. Főszerk.: Bodó Sándor – Viga Gyula. Budapest, 2002.

- NÁRAY 1988 = NÁRAY Antal visszaemlékezése 1945. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakály Sándor. Budapest, 1988.
- PALÁGYI 1991 = PALÁGYI Sylvia: 120 éve született Rhé Gyula. Múzeumi Diárium. Veszprém megyei múzeumi napló az 1991. esztendőre. Veszprém, 1991. 38–40.
- VATTAY 1990 = VATTAY Antal naplója 1944–1945. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Vigh Károly. Budapest, 1990.
- Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927 = A Veszprémi Piarista Diákegyesület első évi működése. Veszprém, 1927.
- Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929 = A Veszprémi Piarista Diákszövetség 1928-ban. Veszprém, 1929.
- VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)

JEGYZETEK

- ¹ Veszprémben az I. világháború idején csakugyan élt egy Abeles Jenő nevű fakereskedő. 2 db 1917-ben hozzá írt levelezőlap: LDM legújabbkori gyűjtemény 69.305–306. Abeles Mór talán az ő rokona lehetett.
Untauglich = katonai szolgálatra alkalmatlan (német).
- ² HERCZEGH 1936. 250.
- ³ HERCZEGH 1936. 256–257., 268.
- ⁴ HERCZEGH 1936. 251–252.
- ⁵ Egykori kolléganője, dr. Geiszt Jakabné szül. Tóth Magdolna (nyugdíjas népművelő, LDM) közlése alapján, akinek ezt többször is említette.
- ⁶ vitéz Endre László (Adony, 1895. jan. 1.–Budapest, 1946. márc. 28.) jogász, megyei tisztviselő, szélsőjobboldali politikus. 1937-től Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. alispánja. 1944. ápr.-tól a Sztójay-kormány belügyminisztériumának adminisztratív államtitkára. 1944. okt. 29-től a hadművelési területek polgári kormánybiztosa. A háború végén amerikai fogságba került. Háborús bűnösként kiadták Magyarországnak. A Budapesti népbíróóság a zsidók deportálásában játszott vezető szerepe miatt halálra ítélte. Kivégezték. NÁRAY 1988. 111., 146. 87. jegyzet; BETHLEN 1989. 144.; VATTAY 1990. 45.; LAKATOS 1992. 45., 118., 125., 290.
- ⁷ HAHN–ZSADÁNYI 1929. oldalszámozás nincs; HERCZEGH 1936. 198., 228., 233., 249., 264., 266., 270., 286., 313., 422. arcképpel; ÉRI 1994. 15–18. két arcképpel; Múzeumi arcképcsarnok 2002. 769.
- ⁸ Szentbenedeki Rhé Gyula (Tiszaeszlár, Szabolcs vm., 1871. nov. 9. – Veszprém, 1936. nov. 16.) Rhé Antal szabómester és első felesége, Aigner Amália († Tiszaeszlár, 1882. ápr. 11.) gyermeke. Iskoláit több helyen, részben, mint magántanuló végezte: Budapest VIII. ker. Madách utcai elemi iskola (–1881), Budapest József fiúárvaházi elemi népiskola (1882–1883), Budapest VIII. ker. (Józsefvárosi) községi főreáliskola (1883–1887), kőrmöcbányai kir. állami főreáliskola (1887–1888), Budapest V. ker. állami főreáliskola (1888–). Utóbbi helyen érettségizett (1895. szept. 9.), miután előzőleg, nem törődve apja rosszállásával, több évet töltött Németországban és Olaszországban művészeti, régészeti emlékek tanulmányozásával, ahol festésből és képek restaurálásából tartotta fenn magát, s közben jól megtanult németül és olaszul. Érettségi után rövid ideig járásbíróági díjnak, majd Deutsch Sándor kereskedő könyvelője Budapesten. 1895. jan. 1.–1924. dec. 31. között MÁV tisztviselő: díjnok (1895. jan. 1.), hivatalnok-gyakornok (1897. júl. 1.), végleges-hivatalnok (1900. jan. 1.), ellenőr (1914. nov. 1.), főellenőr (1919. jan. 1.), végül felügyelő (1921. aug. 1.). 1897-ben MÁV vasúti tisztképző tanfolyamot végzett. Állomáshelyei: Budapest, Déli-pályaudvar (1895), Szombathely (1895. nov. 1.–), Veszprém (1897. máj. 1.–), Jutas (1899. jan. 1.–), Veszprém (1921. máj. 3. –), Celldömölk (1923 végétől, lehet, hogy ezt az állomáshelyét a valóságban nem foglalta el). 1910–1921 jutasi állomásfőnök, 1921–1923 veszprémi állomásfőnök, 1923–1924 celldömölki árupénztárnok (?). 1915. szept. 8-

án a világháborús hadiközlekedés körüli érdemeiért megkapta az Arany Érdemkeresztet a Vitézségi Érem szalagján. 1924. márc. 26. vasúti szolgálata alól felmentették, és beteglétszám-ba helyezték. 1924. jún. 24. létszámsökkentés miatti felmondás alá vonták, és december végé-ig szabadságolták. 1925. jan. 1. nyugdíjazták.

A Veszprémvármegyei Múzeum munkáiban annak megalakulásától (1903) öntevékenyen részt vett Laczkó Dezső oldalán, akivel hamar szoros baráti kapcsolatba került. 1906. júl. 4-től mel-lékfoglalkozásként múzeumi osztályőr és múzeumegyleti titkár. Ő rendezte a múzeum numiz-matikai gyűjteményét, majd többnyire zömmel ő végezte, intézte a múzeum régészeti munkáit (Királyszentistván, Veszprém őskori-, Nemesvámos-Balácapusztá, Gyulafirátót-Pogánytelek római-kori-, Jutas, Öskü, Várpalota, népvándorlás-kori-, Veszprém-Kálváriadomb, Veszprém-Margit romok középkori ásatások, balácai mozaikpadló felvétele és a Magyar Nemzeti Múzeumba való felszállítása stb.). Terepmunkái mellett publikálta kutatási eredményeit, rendez-te a múzeumi anyagot, élénk társadalmi, közművelődési és tudományos tevékenységet fejtett ki. Érdemei voltak az új múzeumépület munkálatai és az új múzeumi kiállítás kialakítása körül is (1925). Ekkor múzeumi igazgatóórré nevezték ki. Laczkó Dezső halálát követően a Veszprémvármegyei Múzeum második igazgatója (1932. dec. 21 –1936. nov. 16.).

Veszprém város képviselő testületének tagja, a Veszprémi Vasutas Sport Egyesület elnöke (1922. jan. 14.–), a Veszprémi Iparoskör tagja (1924. jan. 21.–), a Magyar Turista Egyesület Bakonyi Osztályának elnöke, számos további tudományos és társadalmi egyesület tagja. A Nemzeti Egység Pártja tagja, 1933. márc. 15.-től Veszprém megyei város II. városrész „közsé-gi” pártszervezetének elnöke. Nyugdíjazását követően lakása Veszprém, Petőfi Sándor utca 10/12. szám alatt volt.

Első felesége (1898. szept. 29.-től) Farkas Matild MÁV pénztárkezelő (Győr, 1870. febr. 3.– Veszprém, 1909. máj. 15.), második felesége (1909. okt. 2-től) Reisenhoffer Margit (1884. dec. 3.–† 1932/1936 között). Gyermekai: 1. Lóránt (Veszprém, 1899. febr. 15.– hősi halált halt, mint 31-es önk. szakaszvezető a Montellónál, 1918. jún. 18.), 2. Gyula Antal m. kir. honvéd alezre-des, vasútépítő mérnök (Veszprém, 1900. nov. 13.–Budapest, 1984. ápr. 16.), 3. Sára (Veszprém, 1902. aug. 10.–?), 4. Matild (Veszprém, 1904. ápr. 6.–?), 5. Margit (Veszprém, 1910. júl. 6.–?) ápolónő (?), 6. Ilona (Veszprém, 1911. jún. 22. –, 1986-ban még élt Budapesten, ?), később Nagy László veszprémi múzeumigazgató felesége, 7. Lajos (Veszprém, 1912. dec. 21.–Veszprém, 1912. dec. 22.), 8. József, a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia növendéke (Veszprém, 1914. márc. 14.– ?)

Rhé Gyula hagyatéka, iratai, jegyzetei, levelezése, stb. LDM múzeumtörténeti adattára 48.862/1977–48.903/1977. (10–104. doboz); FETTICH 1963.; PALÁGYI 1991.; KÓPHÁZI 1994. 37–41.; Múzeumi arcképcsarnok 2002. 743–744.

⁹ Kegyes-tanítórendiek értesítője 1908–1909 [1909] 138.; 1909–1910 [1910] 123.; 1910–1911 [1911] 96.; 1911–1912 [1912] 104.; 1912–1913 [1913] 88.; 1913–1914 [1914] 93.; 1914–1915 [1915] 92.; 1915–1916 [1916] 65.; 1916–1917 [1917] 8., 35.; 1928–1929. 79.; 1929–1930. 57.; Veszprémi Piarista Diákszövetség 1928 [1929] 36.

¹⁰ HERCZEGH 1936.

¹¹ Reisenhoffer Margit (1884. dec. 3.–), Rhé Gyula MÁV-állomásfőnök, későbbi múzeumigazga-tó 2. felesége, 1909. okt. 2.-tól. Sírja Veszprém-ben, az Alsóvárosi temetőben található.

¹² Utalás a gyászra, amely legidősebb fia, Rhé Lóránd e. é. önk. szkv. hősi halálával szakadt Rhé Gyulára.

¹³ Kún Lajosné szül. Würt Ida (Rhé Gyula írásával rájegyezve a levél 1. oldalának aljára)

¹⁴ Irodalom: Hősi halál. VH XXVI. évf. 10. szám [1918. márc. 10.] 3.; Kegyes-tanítórendiek érte-sítője 1928–29. [é. n.] 79.; 1929–30. [é. n.] 57.; HERCZEGH 1936. 300., 303., 307.

KÖNYVSZEMLE

**Megjelent a veszprémi hivatásos színházas
200 éves fennállása tiszteletére**

Poór Ferenc: 50 év Thália szolgálatában. – Veszprém, Veszprémi Petőfi Színház, 2014. – 200 o. „Öröm..., hogy vannak a színháznak olyan szerelmesei, akik töretlen lelkesedéssel újabb és újabb alkalmat keresnek szeretett színházukról alapos kutatás után könyvet kiállítani. Ilyen lelkes szerelmese a színháznak Poór Ferenc is...” – ezekkel a meleg szavakkal köszönti a szerzőt, s ajánlja jó szívvel kötetét az olvasó figyelmébe Oberfrank Pál, a Petőfi Színház jelenlegi igazgatója, a könyv kiadója.

Valóban öröm, ám annál inkább érthetetlen az a csönd, ami ezt a munkát övezi. Pedig izgalmas, érdekes olvasmány. Poór Ferenc könyve a veszprémi társulat sajátos krónikája főként bemutatók, kritikák, s néhány vázlatos, de találóan megrajzolt színészi arcél felvillantásával.

A veszprémi közsínház 1908-as születésétől fogva kettős feladatot látott el. Mindenekelőtt természetesen színház – befogadó színház – volt, de emellett – mai szóhasználattal – komplex közösségi térként is funkcionált, társasági események, gyűlések, bálók, ünnepségek helyszínéül.

Poór Ferenc jól követhetően, már-már pasztikus módon tárja elénk azt a folyamatot, ahogy a befogadó színházból az 1950-es évek társadalompolitikai változásainak és elvárásainak következményeként létrejöttek – mert létrejöttek – a vidéki közsínházak állandó társulatai. Ebbe az általános történeti környezetbe ágyazva meséli el a veszprémi közsínház társulatának születését is.

Az '50-es években zajló folyamatoknak, az 1961-es megalakulásig tartó évtizednek és közvetlen alapításhoz vezető társadalmi, politikai szándékoknak mint előtörténetnek a bemutatása a könyv egyik legizgalmasabb fejezete. Kortörténet és kultúrpolitikai história, egyben a helyi közélet krónikája is. Megtudhatjuk, hogyan, milyen háttérrel, alkukkal és szándékokkal, elvárásokkal és lehetőségekkel lett a befogadó színházból állandó társulat, miként formálódott azzá, amit a mai napig látunk, élvezzünk, féltünk és szeretünk, a mi Petőfi Színházunkká.

A politika meglehetősen határozottsággal lépett fel, direkt módon, alakítóként, de kétségtelen, egyúttal értékeremtőként is. Manapság ezzel szemben szomorúan tapasztaljuk, hogy az így létrejött, évtizedeken át csiszolódott és kitermelt közsínházi struktúrában a pusztaság fenn- és megmaradásért kell küzdenie. Világosan kirajzolódik

az a folyamat, amelynek során a tisztán kulturális és agitációs szándék vezérelte színházból a bűvös nézőszámnak – a nézőszám emelkedésének – mint teljesítménymutatónak a 70-es években történő megjelenésén keresztül hogyan jutunk el napjaink pénz- és piacközpontú gondolkodásáig.

Már-már irigykedve olvassuk a kezdetek történetét. Elvi skrupulusainkat félretéve, nyugodt lélekkel kijelenthetjük, színháztörténeti szempontból fénykor volt ez a javából! A színház történetének legszebb lapjai íródtak az indulás első évtizedében.

A morális kérdések hatásos megjelenítése – egy jól megírt kortárs magyar drámában, egy jól színpadra tett és eljátszott előadásban – tág mozgáslehetőséget kínált alkotóknak, színészeknek egyaránt. A leplezetlen propagandisztikus célzat és téma mellett, olykor ellenére, egyre inkább megfért, helyet kért és helyet vívott ki magának az egyén és a társadalom szellemi-lelki problémáinak, a legfontosabb erkölcsi kérdéseknek a színpadra emelése is.

Fénykor volt hát a javából, s nemcsak a máig élő színházi struktúra megteremtése okán! Poór Ferenc könyve, hogy el ne feledjük, újabb megerősítés abban a büszke hitünkben, hogy mindaz, ami – elsősorban Németh Lászlónak és Illyés Gyulának köszönhetően – a veszprémi színpadon a 60–70-es években zajlott, immár a magyar színháztörténetnek és a magyar drámatörténetnek is különleges és megismételhetetlen, egyszeri és felemelő pillanata volt.

Poór Ferenc könyve öt évtized társulati életének, a veszprémi színpad történetének pontos és hiánytalan összefoglalása. A könyv 2014-es megjelenésének évéig valamennyi évad előadásait számba veszi, ismertetőkkkel, reflexiókkal, főként a helyi, megyei újságban publikált kritikák, olykor akár heves viták felidézésével is.

A krónika 1961. október 13-án, *A Kőszívű ember fiai* diszeloádásával veszi kezdetét, s 2012. június 17-én, a jubileumi évadot lezáró társulati ülésel fejeződik be.

A kötet továbbá két igen hasznos függelék is tartalmaz. A egyik az elmúlt 54 év valamennyi bemutatójának adatait tartalmazó lista a fentebb említett bemutatótól a nyomdába adást megelőző, 2014. február 7-i *Veszedelemes viszonyok* premierjéig.

A másik kiválóan használható adatbázis a források, felhasznált kritikák jegyzéke 1961. január 22-i dátummal kezdődik a nem kevés optimizmust sugalló „Egészségesen fejlődik Veszprém város kulturális élete” című cikkel, amely a *Napló* hasábjain volt olvasható. S az „Ami érték, azt őrizni kell” címet viselő – 50 évvel korábbi elődjéhez képest talán kevésbé derűlátó – 2012. június 22-én, ugyanebben az újságban megjelent cikkel, kritikával végződik.

A pártállami években számos ideológiai nehézséggel kellett megküzdeniük a színházcsinálóknak. Ha volt mégis érdeme ennek az időszaknak – s vitathatatlanul volt –, az elsősorban talán abban állt, hogy a színháznak, akárcsak a kultúra egyéb területeinek a megítélése, léte, fejlődése alapvetően nem piaci szempontok függvénye volt. Egyet kell értenünk a szerzőnek a zárszóban összegzett gondolatával:

„Napjainkban egyre jobban és egyre fájdalmasabban érzékeljük, hogy amióta az egykori központi kultúráirányítás utasításait felváltották a piac törvényei és a sokszor valóban művészi értéket hordozó alkotásait a konzumkultúra tucat termékei, a színház térvessztését csak a nívós, katarzist előidéző művek bemutatásával lehet megakadályozni.” Hinni szeretnénk, hogy a Petőfi Színház következő 50 évének krónikása erről tudósíthatja majd a jövőbeni olvasót, a Poór Ferencéhez hasonló szeretettel és meggyőző erővel megírt könyvében.

PERLAKI CLAUDIA

* * *

Az országos középtopográfiai program újabb lépései

Jakab Réka: Veszprém város 18. századi történeti topográfiája. Műhelytanulmányok a műemléki topográfiához 1. füzet. / Szerk.: Haris Andrea. (Sorozat-szerk.: Entz Géza Antal). – Székesfehérvár, Enigma 2001 Kiadó, 2014. 46 oldal, 8 ff. kép. Jakab Réka Műhelytanulmányok a műemléki topográfiához című sorozat első füzeteként megjelent, Veszprémben, 2015. február 5-én bemutatott tanulmánya két okból is fontos Veszprém városa, és általában a hazai települések épített és egyéb történeti értékei iránt érzékeny érdeklődő számára. Egyrészt, mert a címben jelzett időszak önmagában is izgalmas, máig nem teljesen feldolgozott, másrészt, mert e kis kötet egy országos program indításként színvonalas folytatással kecsegtet.

A műhelytanulmány sorozat elindítása több mint 30 évvel azután történt, hogy az akkori Országos Műemléki Felügyelőség az előrehaladt Veszprém megyei, ezzel Veszprém városát is érintő műemléki topográfia munkálatait leállította, és 4 évvel azután, hogy-e munkák újraindítására, a korábbi, székesfehérvári topográfia kötet (Székesfehérvár műemlékei, Szerk.: Entz G. A., Osiris, Bp. 2009) mintájára egy veszprémi kiadás létrehozására munkacsoport alakult.

A középtopográfia munkacsoport egy-egy adott település teljes épített állománjának feltérképezését, feldolgozását, rövid, tömör, leltárszerű közreadását, gyakorlatilag a teljes épített környezet pillanatképének rögzítését végzi, és a cél nem kevesebb, mint a teljes hazai településállomány ilyen típusú, komplex vizsgálata. A topográfiai munka számára az inventarizáláson, a városszerkezeten, az építészeti kontextusok történeti ábrázolásán túl fontos a tudományos és turisztikai hasznosulás is. A jól elkészített topográfiai kötetet alapirodalomként használhatja a művészettörténész, régész, építész, épületkutató, de a lokálpatrióta, az igényesebb turista, a tanár, a diák, és információforrás lehet a döntéshozók, akár a hatóságok számára is. A sokoldalú használhatóság előfeltétele, hogy a kötet tanulmányainak és szócikkeinek

magukba kell foglalniuk a legújabb tudományos eredményeket, és ezek beépítésére csak akkor van lehetőség, ha egy-egy, az adott település történetének fontosabb időszakával foglalkozó szakember közreműködik a munkában.

Jakab Réka, a Magyar Nemzeti Levéltár veszprémi részlegének főlevéltárosa, kutatószolgálati csoportvezetője. Tudományos érdeklődésének középpontjában a 18. század, és azon belül is Veszprém megye története áll, az ezredforduló óta az Esterházy-család cseszneki ágának iratairól, Pápa város zsidóságáról, a megyei ellenreformációról jelentek meg tanulmányai, 2013-ban védte meg Pápa város zsidó közösségének társadalom- és gazdaságtörténete 1748–1848 című doktori értekezését, amely azóta könyv formájában is megjelent. (u.azon a címen, L'Harmattan Kiadó, Veszprém, 2014).

Magyarország 18. századi története a hosszú török megszállás utáni békés újraindulásról, újjáépülésről szól, és különösen igaz ez Veszprém városára. Míg a középkorban az egyik legvágyottabb (legjövödelmezőbb) egyházi pozíció és székhely a veszprémi püspöké volt, a hódoltság-kori története az ostromokról, erődítésekről és

pusztulásokról szólt, miután a 16. század közepén egyik pillanatról a másikra vált határvárossá a török és Habsburg területek között. A középkori előzmények szinte teljes megsemmisülése után a 18. század második évtizedében került újra püspöki fennhatóság alá a település, és ekkortól számíthatunk az állapotok normalizálódására. A város igazi fellendülése, építészeti képének nagyfokú átalakulása, az elnéptelenedett középkori szegek újratelepítése a 18. század középső évtizedeiben indult, s a század második felében felépült barokk Veszprém már a mai városszerkezet előzményeit mutatta. Jakab Réka tanulmánya a város történetének ezt a ritka, izgalmas időszakát veszi górcső alá, megvizsgálva a folyamat állomásait, és közreadva azokat a forrásokat amelyek e vizsgálatot egyáltalán lehetővé teszik. A tanulmány nem titkolja el a korszak megismerésének korlátait sem, amelyek elsősorban a veszprémi polgárok és a városba visszatérő, földesúri jogokkal fellépő püspökök közötti konfliktusból erednek. Veszprém ugyan sokat veszített középkori fényéből a Hódoltság időszakában, de megmaradt lakossága, főként protestáns katonák, a határvédő helyzetből előnyt is kovácsoltak, mivel a város birtokosa, a mindenkori veszprémi püspök, távol volt, komoly önállóságra, önkormányzatiságra tettek szert. A békeidőben visszatérő püspök e jogok visszaszorításában, a polgári lakosság pedig megtartásában volt érdekelt. Az összeírások, térképkészítések mögött adóztatási szándékot sejtő lakosság sikeresen szabotálta a püspöki megbízottak tevékenységét, így amit a városi polgárság sikerként élt meg a mai kor érdeklődője szomorú fejleménynek tart: térképen csak a 18. század utolsó harmadától követhető Veszprém növekedése. A század vége felé sokasodó források egyben a polgárok törekvéseinek, a szabad királyi várossá válás folyamatának kudarcáról is szólnak, és az egyházi birtoklás teljes visszaállítását jelentik.

A tanulmány a módszertani nehézségek ellenére kísérel meg rekonstruálni történeti és térbeli folyamatként a város 18. századi fejlődését. A korszak kezdetén a védelmi funkció feladásával vált nyitottá városszerkezet, a lakossága ezt követően kezdte újra birtokba venni a 16–17. század folyamán elnéptelenedett, vártól meszszebb eső területeket. A források lassan, de biztosan növekedő lakosságszámról tanúskodnak.

A korszakból a legtöbb információ a szorosan a püspöki felügyelet alatt álló vár átépítéseiről maradt fenn. A főleg védelmi feladatokat ellátó, szűk utcákkal, apró házakkal jellemezhető katonai garnizon több püspök építő tevékenységének köszönhetően (Esterházy Imre, Acsády Ádám, Padányi Bíró Márton, Koller Ignác) vált reprezentatív kanonoki palotákkal szegélyezett középső utcás egyházi központtá. A folyamat szimbolikus betetőzése a század harmadik negyedében a hazai barokk világi építészet egyik főművének tekinthető Püspöki (ma Érseki-) palota megépítése volt. A 18. századi fejlemények Veszprém városában olyan jelentős változásokat hoztak, amelyek a mai napig meghatározzák a város szerkezetét és képét, a korszak

jelentősége csak a kora Árpád-kori alapításhoz, vagy a 20. század közepe utáni változásokhoz mérhető.

Jakab Réka tanulmánya egyrészt Veszprém számára különösen fontos korszak főbb településtörténeti kérdéseit, városszerkezetre gyakorolt hatásait járja körül, másrészt egy tanulmányfolyam első darabjaként színvonalával, alaposágával remek etalont nyújt a következő tanulmányok szerzői számára.

JANKOVICS NORBERT

* * *

A Sétál a család Veszprémben program 3. füzete

Sétál a család Veszprémben: a zsidó múlt nyomában / szerk. Máthé Éva, Nagyné Kozma Ildikó; [... kiad. Eötvös Károly Megyei Könyvtár ...]. – Veszprém: EKMK, [2014] (Veszprém: OOK Press). – 29, [3] p. : ill., részben színes; 21 cm

2014-ben a holokauszt 70. évfordulója alkalmából az Eötvös Károly Megyei Könyvtár sikeres pályázatának köszönhetően sikerült forrást teremteni a Sétál a család Veszprémben – A zsidó múlt nyomában című sétálófüzethez, amely egy sorozat a harmadik tagjaként jelent meg. A Sétál a család Veszprémben elnevezésű programot – országban elsőként – 2011-ben Nagyné Kozma Ildikó a BABAKO (Bakony-Balaton Környezetvédelmi Oktatóközpont) részéről, valamint Jákói Bernadett indították útjára. Először óvodás korú gyermekeket nevelő családokat szólítottak meg, majd következett az alsó tagozatos korosztály.

Céljuk az volt, hogy az óvodások és az alsó tagozatos kisdíákok számára új ismereteket nyújtsanak lakóhelyükről. A füzet segítségével megismerhetik Veszprém rejtett értékeit, valamint a közös séta erősítheti a családi közösséget is. A hasznosan eltöltött idő alatt áttekintést kapnak a város történetéről, látnivalóiról, szebbnél-szebb épületeiről, továbbá bepillanthatnak Veszprém érdekes kultúrtörténetébe is.

A sorozat harmadik füzete a holokauszt 70. emlékéve alkalmából a veszprémi zsidó emlékhelyek felkeresését, a helyi zsidó kultúra megismertetését tűzte ki célul. A zsidóság nagyon sok értéket hagyott a városra, amelyre az utókor méltán büszke lehet. A 14 évnél idősebb diákokat és a felnőtteket szólították meg a szerzők, azért őket, mert ők már előzetes ismeretekkel rendelkeznek a témáról.

A füzet 25 helyszín felkeresését javasolja. A sétálók megismerkedhetnek az egykori zsidó vallási és kulturális élet helyszíneivel, a város nevezetes zsidó származású személyiségeivel, valamint néhány hétköznapi emberrel és családjukkal. Rajtuk keresztül képet alkothat az olvasó arról, hogy a zsidó közösségnek milyen fontos

szerepe volt a város életében. Megtudhatja az érdeklődő, hogy milyen volt a régi és a nagy zsinagóga, ki volt Óváry Lipót, Lantos Magda vagy Auer Lipót. Hol volt a zsidóiskola, az Elit Kávéház. Mi volt a Szabadság tér 8. számú ház története, kik voltak a nyomdász családok Veszprémben, vagy mi volt a város első ipari létesítménye és ki alapította. Ilyen és ehhez hasonló érdekes emberekkel, helyszínekkel, történetekkel ismerkedhet meg az, aki végigjárja az ajánlott útvonalat. Minden témához tartozik egy rövid összefoglalás, ezt követi egy feladat, amelyre megoldást a helyszín felkeresésével kaphatunk. A témakörök végén a szerzők feltüntették a forrásokat is, azokat tovább tanulmányozva az érdeklődő könnyebben tudja megoldani a feladványt és újabb információkra tehet szert.

A sétálókat a tájékozódásban a címek melletti a GPS koordináták, valamint a füzet végén található térképek is segítik.

A kiadvány létrejöttében közreműködött a Bakony–Balaton Környezetvédelmi Oktatóközpont, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, a László Károly Gyűjtemény a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, a Veszprémi Helytörténeti Album és a Veszprémi Zsidó Archívum.

A füzet ugyan csak 29 számozott oldalt tartalmaz, de ha az érdeklődő végig olvassa, számos új információt tudhat meg városunk gazdag történetéből, és ízelítőt kaphat a zsidó kultúra sokszínűségéből is.

A sétafüzet iránt nagy volt az érdeklődés: először négy iskola, a Padányi Bíró Márton Római Katolikus Gimnázium, az Ipari Szakközépiskola, a Gasztroker Alapítványi Vendéglátóipari, Kereskedelmi Szakközépiskola, valamint a Báthory István általános Iskola 83 tanulója és egy 18 fős nyugdíjas csoport teljesítette a sétát. A kiadvány népszerűségét bizonyította, hogy több helyi közösség, iskola és veszprémi (lakos) is végigjárta az útvonalat és megoldotta a feladványokat.

Fontos, hogy a fiatalok megismerjék, lakóhelyük történelmi múltját, fel kell kelteni bennük a kíváncsiságot, az érdeklődést a még feltáratlan területek iránt. Legyen az ő feladatuk a város még létező titkainak felderítése.

Jó szívvel ajánlom mindenki figyelmébe ezt a kiadványt, sétáljanak, keressék fel a zsidó emlékhelyeket, fedezzék fel a város nevezetességeit, ízleljék meg a zsidó kultúrát!

VERESKUTI KLÁRA

Veszprémben, 2014-ben megjelent lapok és folyóiratok bibliográfiája

ÉDES GYULÁNÉ

A bibliográfia a hivatalos lapkiadók mellett veszprémi alapítványok, egyesületek, vállalatok, önkormányzatok, önkormányzati intézmények, egyházak, iskolák által kiadott szakmai, tudományos, irodalmi, várostörténeti, gazdasági, társasági üzleti, illetve közhasznú információkat közreadó lapok és folyóiratok adatait tartalmazza.

1. Bakonyi Karsztvíz
megjelenés: negyedévenként
fel. szerk.: Laki Pál
kiad.: Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Rt.
nyomda: OOK-Press Kft.
webcím: http://bakonykarszt.hu/bakonyi_karsztviz_ujsag
2. Cholnoky krónika. A Cholnoky Jenő Általános Iskola lapja
megjelenés: rendszertelenül
kiad.: Cholnoky Jenő Általános Iskola
nyomda: s. n.
3. Comitatus. Önkormányzati szemle. A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata
megjelenés: félévenként
főszerk.: Agg Zoltán
kiad.: Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége
nyomda: Nyomdakész Kft.
webcím: <http://mrtt.hu/node/361>
4. Családunk. Családpasztorációs folyóira
megjelenés: negyedévenként
főszerk. Szakács Péter
kiad.: Családpasztorációs Iroda
nyomda: Tradeorg Ny.
5. Csillagfény. Veszprém Megyei Amatőr Alkotók Lapja
megjelenés: rendszertelenül
szerk.: B. Antal Rózsa, Pfitzner Györgyné
kiad.: Veszprémi Amatőr Alkotók Közossége
nyomda: Immo Print Labor Kft.

6. D-Ég Hírhullám. D-ÉG fűtés gáz víz rendszerek. Épületgépészeti szaklap
megjelenés: félévenként
fel. szerk.: Bélafi László
kiad.: D-ÉG Thermoset Kft.
nyomda: Prospektus Ny.
megjegyzés: 1 éves késéssel megjelenő
webcím: www.d-eg.hu
7. Diabetes. Az Alapítvány a Cukorbetegéért ingyenes kiadványa
megjelenés: kéthavonként
főszerk.: Herth Viktória
kiad.: Tudomány Kiadó Kft.
nyomda: Ipress Center Hungary Kft.
webcím: <http://www.diabetes.hu/kiadvanyok>
8. Dunántúli Oktél. Gazdaság–Közélet–Kultúra. Társasági-üzleti magazin
megjelenés: kéthavonként
szerk.: szerk. biz.
fotó Molnár Adrienn
kiad.: Goldei Kiadó Kft.
nyomda: s. n.
webcím: <http://www.dunantulikotel.hu>
9. Eg-Ry-Post. Veszprém Egy József Lakótelep. Egyetemi városrész hírlevele
megjelenés: rendszertelenül
szerk. Bráz János
kiad.: Bráz János
nyomda: s. n.
10. Egyetemünk. A Pannon Egyetem hivatalos lapja
megjelenés: kéthavonként
főszerk.: Gombás Kornél
kiad.: Pannon Egyetem
nyomda: Egyetemi Ny.
11. Ex Symposion. Irodalom művészet filozófia
megjelenés: negyedévenként
főszerk.: Bozsik Péter
kiad.: EX Symposion Alapítvány
nyomda: ANZSU Kft.
webcím: <http://exsymposion.hu/>
12. Hangvilla. Multifunkcionális közösségi tér
megjelenés: havonként
kiad.: Veszprémi Programiroda
nyomda: s. n.
webcím: www.hangvilla.com
13. Hazai pálya. Ingyenes közéleti lap
megjelenés: rendszertelenül
főszerk.: Pál Gábor

- kiad.: Jobbik Magyarországért Mozgalom
nyomda: s. n.
webcím: www.hazai-palya.hu
14. Hírlevél. Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara
Veszprém Megyei Szervezetének időszakos kiadványa
megjelenés: negyedévenként
fel. szerk.: Gombás Gabriella
kiad.: SZVMSZK Veszprém Megyei Szervezete, VMOR Kft.
nyomda: s. n.
15. Hungarian Journal of Industrial Chemistry
megjelenés: félévenként
fel. szerk.: Szilágyi Róbert Károly
kiad.: Pannon Egyetem Mérnöki Kar
nyomda: s. n.
webcím: <http://mkweb.uni-pannon.hu/hjic/index.php/hjic>
16. Iskolakultúra. Pedagógusok szakmai-tudományos folyóirata
megjelenés: havonként
főszerk.: Gécz János
kiad.: Pannon Egyetem
nyomda: [Egyetemi Ny.]
17. Kádártai Híres újság. Önkormányzati hírmondó
megjelenés: rendszertelenül
szerk.: Kádárta Városrészi Önkormányzat, Közösség Kádártáért Egyesület
kiad.: VMK Kádártai Faluház
nyomda: s. n.
webcím: www.kadarta.hu
18. Közép-Dunántúli Oktél. Gazdaság–Közélet–Kultúra
megjelenés: kéthavonként
szerk.: Barta Henrik
kiad.: Média V.I.P. Kft.
webcím: www.veszpremkoktel.hu
19. Korróziós figyelő
megjelenés: évenként
szerk. biz.: Zanathy Valéria
kiad.: Vektor Kft.
nyomda: Prospektus Ny.
megjegyzés: 1 éves késéssel megjelenő
webcím: <http://www.vekor.hu/figyelo.php>
20. Küldött. A Veszprémi Főegyházmegye lapja
megjelenés: kéthavonként
szerk.: Márfi Gyula, Mail József, Pálfalviné Ősze Judit
kiad.: Szaléziánus Érsekségi Turisztikai Központ
nyomda: s. n.
21. Lépés magazin

- megjelenés: havonként
szerk.: Csere Tamás
kiad.: Sütő Péter
nyomda: BB Print Company Kft.
webcím: www.lepesmagazin.hu
22. Mária Rádió magazin
megjelenés: havonként
szerk.: Mária Rádió Szerkesztőség
kiad.: Mária Rádió Szerkesztősége
nyomda: s. n.
webcím: <http://www.mariaradio.hu/magazin>
23. A mi világunk
megjelenés: rendszertelenül
fel. kiad.: Navracsics Tibor, Óvádi Péter
fotók: Melczér Zsolt
kiad.: Fidesz Iroda
nyomda: s. n.
24. Napló. Veszprém megye napilapja
megjelenés: [hetente hatszor]
szerk.: Barták Péter
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
Önálló lapok a Napló mellékleteként
Mr. & Mrs. esküvői magazin. A Napló kereskedelmi kiadványa.
Megjelenés: évenként
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
Napló plusz. A napló kereskedelmi kiadványa
megjelenés: rendszertelenül
főszerk.: Németh F. Bernadett
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
Pápa plusz
megjelenés: havonként
közread.: Pápa város Önkormányzata Polgármesteri Kabinet
fel. kiad.: Rádi Róbert
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
RTV tipp
megjelenés: [minden pénteken]
kiad.: [Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.]
nyomda: [Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ]
Üzlet. A Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági lapja
megjelenés: havonként

- szerk. biz.: Somogyi Istvánné
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
Vén diák. A napló ballagási melléklete
megjelenés: évenként [2014. április]
szerk.: Abafálvi Tibor, Miklós Zsuzsanna
fotók: Penovác Károly, Zwicker Tamás, Andrányi András
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
25. Pannon Management Review. Faculty of Business and Economics University of Pannonia
megjelenés: negyedévenként
szerk.: Vastag Gyula
kiad.: Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar
nyomda: Tradeorg Ny.
webcím: <http://pmr.uni-pannon.hu/page.php?issue=10>
26. Plébániai levél
megjelenés: rendszertelenül
szerk.: [Schall Tamás]
kiad.: Magyarok Nagyasszonya Plébánia
nyomda: s. n.
webcím: <http://magyaroknagyasszonyaplebania.hu/index.php/plebania-level>
27. Prémium. Veszprém megyei társasági magazin
megjelenés: félévenként
főszerk.: Németh F. Bernadett
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Gyomai Kner Nyomda Zrt.
28. Programajánló VMK
megjelenés: havonként
szerk.: Neveda Amália
kiad.: Városi Művelődési Központ
nyomda: Horváth Nyomda Kft.
webcím: www.vmkveszprem.hu
29. Regina Krónika. A Regina Mundi Plébánia ingyenes havilapja
megjelenés: havonként
szerk.: Demény Anna
kiad.: Regina Mundi Plébánia
nyomda: s. n.
webcím: <http://reginamundiplebania.hu/regina-kronika/>
30. Rátóti Mi-Újság?. A „Gyulaírástórt” Közhasznú Egyesület lapja
megjelenés: havonként
összeáll.: Farkasné Molnár Csilla
fel. kiad.: Tóthné Martinkovics Erika
kiad.: Gyulaírástórt Közhasznú Egyesület

- nyomda: Tradeorg Ny.
31. Rózsahír. Kisherceg nagy hírek
megjelenés: félévenként
kiad.: Rózsa Úti Általános Iskola
nyomda: s. n.
webcím: <http://www.rozsaiskola.hu>
32. SullInfo. A Báthory István Általános Iskola diáklapja
megjelenés: kéthavonként
főszerk.: Nagy Sándorné
kiad.: Veszprémi Báthory István Általános Iskola és Köznevelési Típusú Sportiskola
nyomda: s. n.
33. Suli Világ. A Jendrassik–Venesz Középiskola és Szakiskola Diákhirmondója
megjelenés: negyedévenként
fel. szerk.: Pribelszki János
kiad.: Jendrassik–Venesz Középiskola és Szakiskola
nyomda: s. n.
webcím: <http://www.vejsz.sulinet.hu/index.php/suliujsag>
34. Studia Wesprimiensia. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata
megjelenés: évenként összevont szám
szerk. biz.
kiad.: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
nyomda: OOK-Press Kft.
megjegyzés: 1 éves késéssel megjelenő
webcím: www.ookpress.hu
35. Szeresd a magyart
megjelenés: negyedévenként
készítette.: Pannon Értékmentő és Média Kft.
kiad.: Pannon Térség Fejlődéséért Alapítvány
nyomda: Valczer Z+J Kft., Print Invest Magyarország-H Zrt.
webcím: www.szeresdamagyart.hu/hungarikumok/konyvek-kiadvanyok
36. Szuperinfó. Veszprém és környezete
megjelenés: hetenként
fel. szerk.: Kertész Zsolt, Molnár Károly
kiad.: Bakony Média Kft.
nyomda: NAVI GRAF
37. Top 100+200. [a megye legnagyobb vállalkozásai a 2013-as év eredményei alapján]
megjelenés: évenként
főszerk.: Németh F. Bernadett
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
nyomda: Prospektus Ny.
38. TOPOS. Tér-Kultúra–Tudomány
megjelenés: félévenként
szerk.: Bús Éva, Szabó F. Andrea

- kiad.: Pannon Egyetem Angol-Amerikai Intézet
nyomda: Tradeorg Ny.
webcím: <http://toposjournal.hu>
39. Útitárs
megjelenés: évenként
fel. szerk.: Bérczi Beáta
kiad.: Veszprémi Turisztikai Közhasznú Nonprofit Kft.
nyomda: Prospektus Ny.
webcím: www.veszpreminfo.hu
40. Vadászkiált. A Veszprém Megyei Vadászkamara lapja
megjelenés: évenként
fel. szerk.: Békefi József
kiad.: Pap Gyula
nyomda: Skicc Reklámstúdió Kft.
webcím: <http://www.vmvk.hu/>
41. Vár Ucca Műhely. Irodalmi és művészeti lap
Megjelenés: negyedévenként
főszerk.: Fenyvesi Ottó
kiad.: Művészetek Háza
nyomda: OOK-Press Kft.
webcím: www.fenyvesiotto.hu/varutca.html
42. Városi információ. Veszprém és környéke
megjelenés: évenként
kiad.: Power Média Kft
webcím: www.varosi-info.hu
43. Vasárnapi napló. Képes vasárnapi hetilap
megjelenés: hetenként
főszerk.: Németh F. Bernadett
kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadó Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
44. Ve-hil. Veszprém Megyei Hirdetők Információs Havilapja
megjelenés: havonként
szerk.: [Csörgő László]
kiad.: Szörte Kft.
nyomda: s. n.
45. Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Közlönye
megjelenés: rendszertelenül évente többször
fel. szerk.: Imre László
fel. kiad.: Lasztovicza Jenő
kiad.: Veszprém Megyei Önkormányzat
nyomda: s. n.
webcím: <http://vpmegye.hu/index.php/mk-kzlnye-hirek-284/3061-2014-ev>
46. Veszprém Oké Club
megjelenés: kéthetenként

- fel. szerk.: Szabó András
kiad.: Oké Lapok Kft.
nyomda: s. n.
47. Veszprémi 7Nap. Városi hetilap
megjelenés: hetenként
szerk.: Heffler György
kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kiadó Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
webcím: <http://issuu.com/maraton>
Veszprémi 7Nap mellékletei
Csillagszóró
megjelenés: évenként [2014. november]
szerk.: Heffler György
kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kiadó Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
- Nyári lapozó
megjelenés: évenként [2014. június]
szerk.: Heffler György
kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kiadó Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
- Tavaszi magazin
megjelenés: évenként [2014. április]
szerk.: Heffler György
kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kiadó Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
48. Veszprémi 7Nap plusz
megjelenés: hetenként
szerk.: Mátyus Tamás
kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kiadó Kft.
nyomda: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ
webcím: <http://issuu.com/maraton>
49. Veszprémi Szemle
megjelenés: negyedévenként
főszerk.: Csiszár Miklós
kiad.: Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány
nyomda: OOK-Press Kft.
webcím: <http://www.veszpremiszemle.hu>
50. Veszprémi Szemle könyvek
megjelenés: rendszertelenül
sor. szerk.: Csiszár Miklós
kiad.: Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány
nyomda: OOK-Press Kft.
webcím: <http://www.veszpremiszemle.hu>
51. Veszprémi Varázslak. Lakás-ház-kert

megjelenés: havonként
fel. szerk.: Szabó András
kiad.: Oké Lapok Kft.
nyomda: s. n.

webcím:

<https://www.connect.facebook.com/media/set/?set=a.803760159678721.1073741976.328556120532463&type=3>

52. Vitaking. Vitaking partnerlap

megjelenés: havonként

szerk.: Magosi Judit

kiad.: Vitaking Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.

nyomda: s. n.

53. Vianni a magyar drogéria

megjelenés: hetenként

fel. kiad.: Vianni Kft.

nyomda: Direct Média Agency Kft.

webcím: www.vianni.hu

54. VKSZ Hírmondó. A „VKSZ” Zrt. lapja

megjelenés: negyedévenként

fel. szerk.: Bonyhádi Szilvia

kiad.: Veszprémi Közütemi Szolgáltató Zrt.

nyomda: s. n.

55. Yara magazin. Yara Hungária Kft. szezonális hírlevele

megjelenés: évenként többször

fel. szerk. Czinege Erik

kiad.: Yara Hungária Gyártó és Kereskedelmi Kft.

nyomda: s. n.

Digitális sajtó

ELBIR Veszprém megyei kiadványa. Elektronikus bűnmegelőzési információs rend

szer. Hírlevél

megjelenés: havonként

készítette: Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya

kiad.: Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság

webcím: <http://www.ekmk.hu/images/helyismeret/ELBIR/ELBIR-2014-01.pdf>

Hajrá Veszprém:

főszerk.: Németh Attila

fel. szerk.: Rónai Tamás

kiad.: Néró Sport Kft.

webcím: www.hajraveszpre.hu

Iveszprem.hu

szerk.: Nemes-Somody Lajos

működteti: iveszprem.hu Kft.

szerkesztőség: Veszprém, Megyeház tér 2.

webcím: www.iveszprem.hu

Omega Hírek

fel. szerk.: Füßy Angéla, H. Etele

kiadó: Pannon Értékmentő És Média Szolgáltató Kft.

webcím: www.omegahirek.hu

Vehir.hu. Veszprémi hírportál

főszerk.: Pethő Imre

szerkesztőség: Veszprém, Vörösmarty tér 4.

webcím: www.vehir.hu

Veol.hu. Napló Online. Veszprém megye friss hírei

online főszerk.: Bónus Richárd

működteti: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.

webcím: www.veol.hu

Veszport.hu

fel. szerk.: Kis Dezső

működteti: Veszport Demokrácia, Szolidaritás, Világháló Közhasznú Egyesület

webcím: www.veszport.hu

Veszprém Portré. A város arca

főszerk.: Pethő Imre

működteti: a SZABAD-SAJTÓ Kulturális és Ifjúsági Közhasznú Egyesület

szerkesztőség: Veszprém, Sigray út 15.

webcím: <http://vpotre.hu>

Veszprémi est

felelős kiadó: Balázs Csaba ügyvezető

kiad.: Ingyenes Műsorújság Kft.

webcím: <http://www.veszpremiest.hu>

Veszprémi napilap

főszerk.: Szalai Sándor

kiad.: Lexum-Invest Kft.

webcím: <http://www.veszpreminapilap.hu>